

ภาพประกอบในหนังสือไทยประเภทตัวพิมพ์

ตอนที่ ๑

สมัยเริ่มต้นการพิมพ์หนังสือในประเทศไทยจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การพิมพ์ในประเทศไทยเริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ ค.ศ. ๑๖๖๒ (พ.ศ. ๒๒๐๕) โดยมีมิชชันนารีฝรั่งเศสที่เข้ามาสอนศาสนาในสมัยนั้น แต่หนังสือเหล่านั้นหายสาบสูญไปหมดไม่เหลือร่องรอยไว้ให้ปรากฏ เพราะเหตุว่าหนังสือของพวกมิชชันนารีถูกทำลายมาหลายครั้ง เช่น ถูกริบในแผ่นดินพระเพทราชาครั้งหนึ่ง ในแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระอีกครั้งหนึ่ง และเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าก็เผาทำลายเสียอีกครั้งหนึ่ง^๒

ภาพประกอบในหนังสือไทยซึ่งเป็นตัวพิมพ์เริ่มมีปรากฏหลักฐานให้เห็นในหนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยกรุงธนบุรี เป็นหนังสือคำสอนคริสตัง เจษฎาจารย์ ฟ. ฮีแลร์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือกรณศึกษา เล่ม ๕ เรื่องการพิมพ์หนังสือในประเทศไทยว่า ในสมัยพระเจ้าตากสินกรุงธนบุรี เมื่อบ้านเมืองเป็นปกติแล้ว บาทหลวงคาซออลิซ็อ การ์โนล (Garnault) ได้เข้ามาตั้งสอนศาสนาอีก และได้จัดตั้งโรงพิมพ์และพิมพ์หนังสือขึ้นที่วัดซันตาครูส ตำบลกุฎีจีนในจังหวัดธนบุรี หนังสือครั้งนั้นมีจำหน่ายว่า

Adrian Launay, Histoire de la Mission de Siam 1662-1811

(Paris: Societe des Missions - Etrangere, 1920), p.44

^๒ ฟ. ฮีแลร์, "ประวัติการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย." กรณศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ ๕: พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๒), หน้า ๓๓

" คำสอน คฤศตัง พิมพ์ขึ้นในวัดขันตาครุส

ณ บางกอก

ศักราชแต่เถลิง ชาติมินุชย์ ๑๓๕๖

(พ.ศ. ๒๓๓๙) "

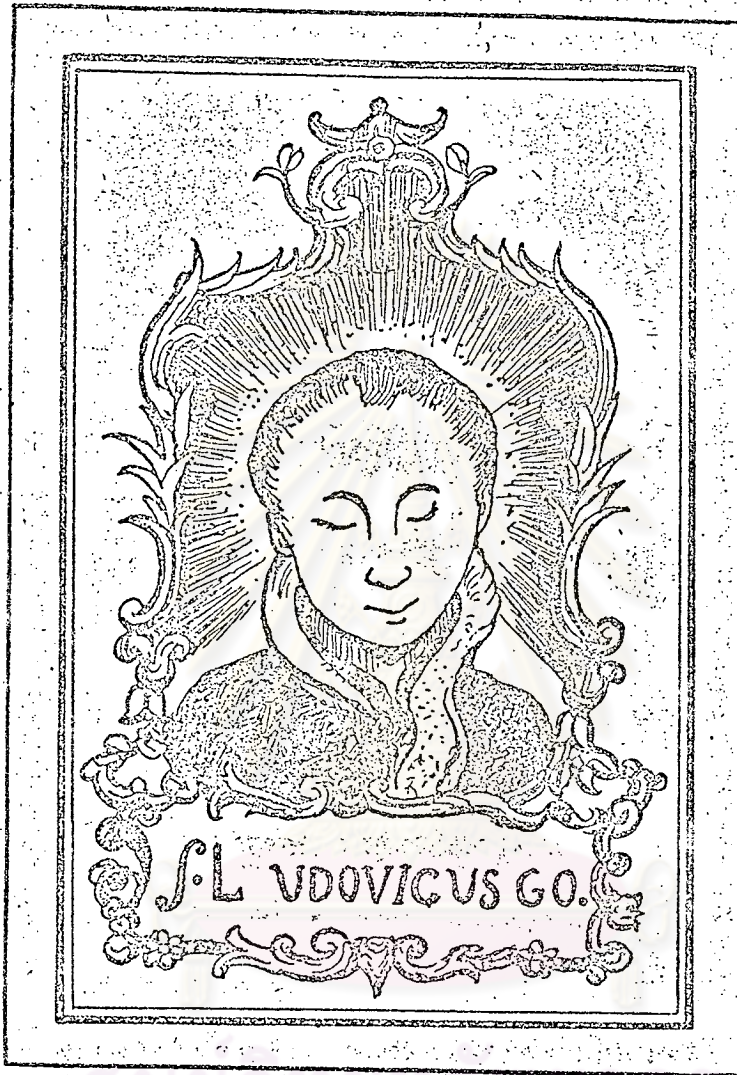
ส่วนหน้าของพิมพ์เป็นรูปนักบุญ หลุยส์ เดอ คงซาคา รูปร่างหน้าตาคล้ายคนไทยโบราณ ลักษณะของรูปนั้นเห็นโครงยาวเป็นฝีมือของนายช่างชาวไทยแกะเอง ให้อาใจฝีมือฝรั่งต่างประเทศ^๑ แต่ที่อ้างถึงนี้เป็นสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว อาจมีการผิดพลาดในการคำนวณปีย้อนไป นิดรัชสมัยก็ได้ หรืออาจมีการพิมพ์มาแล้วในสมัยกรุงธนบุรี และมีการติดต่อมาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้ หนังสือที่ยกตัวอย่างมานั้นอาจเป็นหนังสือที่พิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก^๒ การพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นการพิมพ์ในวงแคบและใช้วิธีแกะเป็นตัวพิมพ์จากขี้ผึ้งหรือไม้หรือที่เรียกว่า Xylo-graph ยังไม่มีแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ใช้ การพิมพ์ลักษณะดังกล่าวก็คือ wood block printing^๓

การพิมพ์แบบ movable type เริ่มมีขึ้นในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่เป็นการพิมพ์หนังสือไทยในประเทศพม่า เมื่อมีสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าเกิดขึ้นในพม่า เครื่องพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยนั้นได้ย้ายไปอยู่ที่ลัทธิศา ประเทศอินเดีย และสิงคโปร์ตามลำดับ ต่อมา หมอบรัดเลย์ (Dr. Dan Beach Bradley) หมอสอนศาสนาคริสต์เดินทางมาถึงสิงคโปร์เมื่อ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔

^๒ กัษร สติกรกุล, หนังสือและการพิมพ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๕

^๓ ชจร สุขพานิช, "กำเนิดแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทย," งานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทยครั้งที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๐๙), หน้า ๕

นักบุญ หลุยส์

ภาพประกอบหนังสือที่เก่าแก่ที่สุดในหนังสือไทยประเภทตัวพิมพ์
 เป็นภาพประกอบในหนังสือคำสอนคฤหัสถ์ ซึ่งพิมพ์ในวัดชั้นตากกรุด กรุงเทพมหานคร
 (ภาพนี้ไต่จากหนังสือการศึกษา เล่ม ๕ ของโรงเรียนอัสสัมชัญ พระนคร: โรงพิมพ์ประชาชน, ๒๕๐๔)

ค.ศ. ๑๘๓๕ (พ.ศ. ๒๓๗๘) ได้นำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยเข้ามายังประเทศไทยด้วย^๖ ระหว่างที่หมอบรัดเลย์อยู่ที่สิงคโปร์ เขาได้ศึกษาและได้คุ้นเคยกับแท่นพิมพ์ทำด้วยไม้ ในขณะที่มิชชันนารีแบปติสต์อเมริกันอยู่ในประเทศไทยแล้ว และพิมพ์หนังสือเป็นตัวหนังสือจีน และภาษาไทยที่เขียนด้วยตัวโรมันก็มีบ้าง มีบาทหลวงชื่อ ชาร์ลส์ โรบินสัน (Reverend Charles Robinson) ได้มาอยู่ในกรุงเทพฯ แล้วและแปลไบเบิลเป็นภาษาไทย เมื่อหมอบรัดเลย์เข้ามา ก็ได้ร่วมมือกับบาทหลวงโรบินสันสร้างแท่นพิมพ์ไม้ขึ้น และได้จัดพิมพ์หนังสือไทยออกมาเป็นครั้งแรก^๗

พวกมิชชันนารี เห็นว่าการพิมพ์หนังสือสอนศาสนาเป็นภาษาไทยจะเป็นประโยชน์แก่การเผยแพร่ศาสนาของเขามาก จึงได้มีหนังสือถึงสำนักใหญ่ในอเมริกาให้จัดส่งแท่นพิมพ์เข้ามาพร้อมกับกระดาษพิมพ์เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๗๘ มีเรือใบชื่อ เอมเมทิลคาน่าแท่นพิมพ์ชื่อ Otis ๑ แท่น และ Standing ๑ แท่น พร้อมด้วยกระดาษ ๑๐๐ รัม มาจากเมืองสิงคโปร์ นับว่าเป็นแท่นพิมพ์โลหะเครื่องแรก ช่างเรียงและช่างพิมพ์ก็นำมาจากอเมริกา หมอบรัดเลย์เป็นผู้สอนในการเรียงพิมพ์ภาษาไทย เพราะหมอบรัดเลย์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการพิมพ์ของไทย^๘

^๖ D.B. Bradley, "Protestant Missions in Siam," Bangkok Calender 1866 (Bangkok: American Missionary Association Press), p.82

^๗ กัซซาร์ สติกรกุล, หนังสือและการพิมพ์, หน้า ๒๐๑

^๘ กัซซาร์ สติกรกุล, "การเป็นมาของการพิมพ์และงานแสดงการพิมพ์ในเมืองไทย," อนุสรณ์งานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๑ (พระนคร. โรงพิมพ์วิทยาลัยเทคนิค, ๒๕๐๕), หน้า ๕๘

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพิมพ์หนังสือในสมัยนี้เป็นการดำเนินงานของมิชชันนารีทั้งสิ้น โดยมีหมอบรัดเลย์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ในตอนแรกหมอบรัดเลย์มีความตั้งใจมาเผยแพร่ศาสนาโดยนำวิชาการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาเป็นเครื่องมือจูงใจ เช่นการปลูกฝี การทำหนองฝี การฉีดยา การใช้ยาสลับในการผ่าตัด การตรวจรักษาตามวิชาแพทย์สมัยใหม่ แต่เมื่อมาอยู่เมืองไทยได้ระยะหนึ่งได้จับงานค้นการพิมพ์แล้วหมอบรัดเลย์กลับมาสนใจในเรื่องการพิมพ์ และได้ดำเนินการริเริ่มในค่านธุรกิจและกิจการทางการพิมพ์มากมายหลายอย่างในเมืองไทย เช่น

พ.ศ. ๒๓๘๒ ได้ให้โรงพิมพ์มิชชันนารีอเมริกันรับจ้างพิมพ์หมายประกาศห้ามสูบบุหรี่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้จางพิมพ์จำนวน ๙,๐๐๐ ฉบับ นับเป็นเอกสารทางราชการของไทยอันแรกที่จัดพิมพ์ขึ้น^๙

พ.ศ. ๒๓๘๘ ตัวพิมพ์ที่หลอมมาจากสิงคโปร์ลี้หายไป หมอบรัดเลย์และพวกมิชชันนารีได้คิดหล่อตัวพิมพ์ขึ้นเอง โดยออกแบบตัวพิมพ์ขึ้นใหม่ดีกว่าตัวที่ซื้อมาจากสิงคโปร์และจัดหล่อขึ้นได้สำเร็จ^{๑๐}

พ.ศ. ๒๓๘๘ หมอบรัดเลย์ได้จัดพิมพ์ปฏิทินตามสุริยคติขึ้นเป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรก^{๑๑}

^๙G.B. McFarland, "The Beginning of Protestant Mission Siam 1828-1920," Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928 (Bangkok: The Bangkok Times Press; 1928), p.8

^{๑๐}ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๒ เรื่องจดหมายเหตุของราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์และจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ในรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๒) (พิมพ์แจกในงานศพนางแซ วิรัชเวทกิจ ๒๔๖๒), หน้า ๓๘

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘

๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๓๘๙) ใค้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรกในเมืองไทยชื่อ บางกอกเรคคอร์ด (Bangkok Recorder) ออกเดือนละ ๒ ครั้ง ออกได้ปีเดียวก็เลิกไป และออกใหม่ในวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ.๒๔๐๙ เป็นรายเดือน เป็นหนังสือที่บรรจุสารคดีและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกประเทศ ในสมัยนั้น^{๑๒}

โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ ตอนแรกตั้งอยู่ที่ตึกบ้านพักของพวกมิชชันนารีซึ่งได้เช่าจาก เจ้าพระยาพระคลัง (ต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์) ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและ ริมคลองหน้าวัดประยูรวงศ์ เชียงสะพานพระพุทธรูปที่ยกมาในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๘๔ ได้ย้าย ไปอยู่ที่หลังบ่อมิวชิยประสิทธิ์ ปากคลองบางหลวง ซึ่งเป็นกรมเสนาธิการทหารเรือในปัจจุบัน โรงพิมพ์ ของหมอบรัดเลย์มีชื่อว่า American Missionary Association Press หนังสือของหมอบรัดเลย์ได้เข้าเล่มเป็นเล่มครั้งแรกนับว่าเป็นของใหม่สำหรับเมืองไทย เพราะหนังสือไทยแต่เดิมมีแต่สมุด ก๊อปปี้ เช่นสมุดคำ หรือสมุดข่อย ซึ่งรวมเรียกว่าสมุดไทย เมื่อหมอบรัดเลย์ทำหนังสือเข้าเล่มเป็นเล่มสมุด ก๊อปปี้แบบหนังสือฝรั่งจึงได้เรียกชื่อหนังสือเล่มของหมอบรัดเลย์ว่า " สมุดฝรั่ง " และเรียกสมุดคำหรือ สมุดข่อยของไทยว่า " สมุดไทย " การพิมพ์หนังสือเรื่องต่าง ๆ ในสมัยนั้นถือเอาสมุดไทยเป็นหลัก เช่นหนังสือประโลมโลกพิมพ์เป็นเล่มเล็ก ๆ เนื้อความเท่าสมุดของไทย เป็นเล่ม ๆ จึงบอกไว้ข้าง ท้ายทุกเล่มว่า " จบหนึ่งเล่มสมุดไทย " หรือหนังสือเล่มใหญ่ เช่น พงศาวดารจีนที่รวมหลายเล่ม สมุดของไทย ตรงไหนหมดสมุดไทยที่หนึ่งก็บอกค้นไว้หน้าหนึ่งเสมอไป^{๑๓}

หมอบรัดเลย์พิมพ์หนังสือศาสนาเป็นส่วนใหญ่ หนังสืออื่นมีบ้าง เช่น ตำราปลูกผี พิมพ์ เมื่อ พ.ศ.๒๓๘๑ หนังสือเรียนก็มีตำราสอนภาษาอังกฤษของหมอกัสแวน (Jessi Caswell) ชื่อ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

^{๑๒} ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย (พระนคร: ไทยพาณิชย์- การ, ๒๕๐๘) (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงบุญมานพพานิชย์ ธันวาคม, ๒๕๐๘), หน้า ๒๕

^{๑๓} สว่าง กาญจนาคพันธ์, สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย-อเมริกัน (พระนคร: โรงพิมพ์ ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๐๖) (เทศบาลนครกรุงเทพจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองมิตรภาพวอชิงตัน - กรุงเทพา กรกฎาคม ๒๕๐๖), หน้า ๒๓

Elementary Lessons Designed to Assist Siamese in The Acquisition of the English Language พิมพ์ พ.ศ. ๒๓๘๕ มีตัว A, B หักอ่านประสมตัวจนถึงคำแปลเข้าประโยคต่าง ๆ ยาก ๆ ก็มี ตัวพิมพ์ทั้งไทยและอังกฤษสวยงามเท่า ๆ กับสมัยนี้^{๑๘}

การพิมพ์หนังสือในประเทศไทยเริ่มขึ้นจากมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่วิทยาศาสตร์ วิธีการเผยแพร่วิทยาศาสตร์คือ แจกหนังสือคำสอนต่าง ๆ ซึ่งพิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน แต่เนื่องจากอ่านยากประชาชนส่วนใหญ่อ่านไม่ออก พวกมิชชันนารีจึงคิดประดิษฐ์ตัวพิมพ์ไทยขึ้นและพิมพ์หนังสือเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นผลให้การเผยแพร่วิทยาศาสตร์เป็นไปด้วยความสะดวก

ส่วนภาพประกอบในหนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยนี้ยังไม่ปรากฏ เพราะหนังสือในสมัยนี้พิมพ์จำนวนน้อยมากและสูญหายไปหมด ในสมัยนี้สมุดข่อยยังคงมีความสำคัญในการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ และได้มีการถ่ายทอดเรื่องราวในสมุดข่อยจารึกบนแผ่นศิลาในวัดพระเชตุพน เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาของประชาชน จึงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะและปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๓๘ จนเสร็จสิ้นใน พ.ศ. ๒๓๘๑^{๑๙} ทรงมีพระราชประสงค์จะให้วัดพระเชตุพนเป็นมหาวิทยาลัยของประชาชนโดยไม่เลือกชั้นวรรคาศักดิ์ ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงกล่าววาท

รัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยที่จะทรงบำรุงความเจริญส่วนจรรยาและวิชาความรู้อันอาศัยวัดเป็นศึกษสถานจึงทรงสถาปนาพระอารามให้เจริญธรรมานุธรรมปฏิบัติและการศึกษาของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน อันนี้เป็นข้อสำคัญในพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ พระอารามทั้งหลายซึ่งทรงสถาปนานั้น วัดพระเชตุพนซึ่งสร้างเป็นอารามใหญ่ยิ่งกว่าวัดอื่น ๆ มาแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ ชำรุดทรุดโทรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖

^{๑๙} "คำนำ" ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม ๑ (พระนคร. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒)

เจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิสังขรณ์ แต่ในการที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนมีพระราชประสงค์พิเศษอีกอย่างหนึ่งจะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชนไม่เลือกชั้นวรรคาศักดิ์ ถ้าจะเรียกอย่างทุกวันนี้ก็คือจะให้เป็นที่มหาวิทยาลัย เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีที่พิมพ์หนังสือไทยได้ การเล่าเรียนสามัญที่เรียนอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ส่วนวิสามัญศึกษาอันจะเป็นวิชาอาชีพของคนทั้งหลาย ยังศึกษาได้แต่ในสกุล ผู้อยู่นอกสกุลโดยเฉพาะที่เป็นชนพลเมืองสามัญไม่มีโอกาสที่จะเรียน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้รวบรวมเลือกสรรตำรับตำราต่าง ๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นชั้นวิสามัญศึกษามาตรวจตราแก้ไขของเดิมบ้าง หรือประชุมผู้หลักในวิชานั้น ๆ ให้แต่งขึ้นใหม่บ้างแล้วโปรดฯ ให้จารึกแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณวัดพระเชตุพน มีรูปเขียนและรูปปั้น ประกอบกับตำรานั้น ๆ โดยมากเพื่อคนทั้งหลายไม่เลือกวรรณะชั้นใด ๆ ใครมีใจรักวิชาอย่างใดก็ให้สามารถเล่าเรียนได้จากศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพน เรื่องที่จารึกไว้ในวัดพระเชตุพนมีหลายอย่าง ทั้งเป็นความรู้ส่วนวรรณคดี โบราณคดี และศาสตร์าคมต่าง ๆ เป็นอันมาก และได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษามาถึงพระราชประสงค์แต่ในรัชกาลที่ ๓ ๑๖

นอกจากเพื่อการศึกษาแล้วยังเป็นการรวบรวมสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น การก่อสร้าง การช่าง การแกะสลัก จิตรกรรม วรรณกรรม และวัดพระเชตุพนยังได้ชื่อว่าเป็นห้องสมุดประชาชนแห่งแรกของไทย เพราะเป็นแหล่งสะสมแผ่นศิลาจารึกที่บันทึกความคิดเห็นสรรพวิทยาการของคนสมัยก่อนซึ่งมีลักษณะคล้ายห้องสมุดสมัยโบราณของบาบิโลเนีย^{๑๗}

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๑๗} ราวีกี กุลสมบุญ, วัดพระเชตุพนห้องสมุดประชาชนแห่งแรกในประเทศไทย

(เอกสารบรรณารักษศาสตร์ เล่ม ๓, ธันวาคม ๒๕๐๘, พระนคร: แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๒๒

จะเห็นได้ว่า การเขียนภาพประกอบเรื่องราวของมนุษย์เริ่มจากการเขียนภาพบนผาผนัง
แผ่นศิลา ต่อมาเข้ามาเขียนในกระดาษ และในที่สุดก็ถ่ายทอดลงบนแผ่นศิลาอีกหนึ่เวียนกันไปเมื่อมี
การพิมพ์เกิดขึ้นในประเทศไทย ภาพประกอบในหนังสือเป็นภาพแกะจากบล็อกไม้ และนำมาพิมพ์ใน
สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่สามารถค้นพบภาพในหนังสือประเภทตัวพิมพ์ แต่เริ่ม
ปรากฏในหนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพิมพ์ในสมัยนี้ได้มีการปรับปรุงการพิมพ์หนังสือหลายประการ เนื่องจากพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยเรื่องการพิมพ์หนังสือมานานตั้งแต่ครั้งยังผนวชอยู่วัดบวร
นิเวศวิหาร ทรงโปรดให้สร้างเครื่องพิมพ์มาตั้งที่วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ เครื่อง นับเป็นเครื่องพิมพ์
ภาษาไทยแท้ ๆ เครื่องแรกของไทย^{๑๘} และทรงโปรดให้แกะตัวพิมพ์เป็นอักษรอริยกะ อันเป็นแบบ
อักษรไทยชนิดหนึ่งซึ่งทรงประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้ในการพิมพ์หนังสือของพระองค์ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๘๖
ได้ทรงสั่งเครื่องพิมพ์หินเข้ามาในประเทศไทย โดยทรงติดต่อสั่งซื้อทางพระสหายชาวอเมริกันคนหนึ่ง
ชื่อ นาย และนาง เอ็ดดี้ (Mr. & Mrs. Eddy) อยู่ที่กรุงนิวยอร์ก มีหลักฐานปรากฏอยู่ในลายพระ-
หัตถ์ของพระองค์ที่มีพระราชทานไปถึงนายและนางเอ็ดดี้ดังต่อไปนี้ X

... I have heard from my agents of Singapore
who stated to me that at least 30 ships of America
visit the same port. But I am sorry that the Ame-
rican vessels do not visit Siam sometime. There-
fore I beg to ask you for my a single purpose(in-
strument of printing on stone) with all its compli-
ment or implement. Will you please to obtain for
me one from your country? Please write me soon
by overland let me know how much prices would re-
quired for it if loss than \$ 200 Dollars then I

^{๑๘} George Coedes, The Vajirana National Library of Siam
(Bangkok: Bangkok Time Press, 1924), p.(33)

69

must request solicit you to advance for me & put in certain ship which you know that would be bounded to Singapore and you write information to me firstly denoting the name of ship & captain to me with the values of articles. Then I will return my order to me agent of Singapore to wait upon the same ship of America & pay the prices immediately as soon as the ships would sail away safely without any delay or detain for money. Will you please to comfort me in this my eager desire? But I have no one agent in China where American ships visit continually I cannot pay for things that were said but the names that were lost by piraters of China as I know that all ships have the securities or assurances who might pay for lost at ocean wherefore do not send me articles which I order you by hand of Missionaries or other who would land on China or Chinese shore as I know that there are many more pirates who spoil foreign vessels very often but in Singapore there will be not any calamity for protection of English government & I have faithful agents thereon too wherefore I wish you to send me ordered things to the same port. I beg to denote the name of my agents of Singapore to whom you may address to care your letters for me or deliver your articles to be present or sell to me per ship visiting the same port.

My Chinese agent of Singapore named thus Tan Tock Sing Esquire or kongsee.

My English agents named thus Messrs. Hamilton & Grey & Co. Singapore.

Please write answer to me for this my request as very soon as possible I am earnestly desirous of obtaining the Lithographic press which have heard that of England.

อีกฉบับหนึ่งทรงเขียนไว้ดังต่อไปนี้

... I beg to inform you my most anxiety or eager desire to have one of lithographic press or other kind of press recently invented by which letters can be printed sooner than common typical press although letters are not very fine.

If their prices less than \$ 200 D.L. I shall be glad to take by order to my agent of Singapore which you put such things in any faithful vessel shipping to Singapore and delivered to my agents, they will pay for it immediately. But I can accept such things which would carried to China where most American vessels continually visit, as I have no agent at the same & there are much more calamities for pirates.

My English agents named Hamilton & Co. of Singapore. My Chinese agent of the same port named "Tan Tock Sing"

I have the honour to be your since & true friend expecting your reply to these my requests very soon by overland.

Prince T.Y. Chaufa Mongkut.

คำแปล

ข้าพเจ้าได้ทราบจากเอเยนต์ทางสิงคโปร์บอกเข้ามาว่ากำนันแห่งประเทศอเมริกาอย่างน้อย ๓๐ ลำมาเยี่ยมพมเมืองสิงคโปร์ แต่ข้าพเจ้าเสียใจที่กำนันอเมริกันไม่เข้ามาเยี่ยมสยามบ้าง ดังนั้นขอให้ท่านช่วยให้ส่งประสงคข้าพเจ้าสักอย่างเถิด คือข้าพเจ้าต้องการจะมีเครื่องพิมพ์หินสักเครื่องหนึ่ง (เครื่องสำหรับตีพิมพ์ควยแผ่นหิน) พร้อมทั้งเครื่องประกอบให้ครบชุด ขอท่านจงช่วยหาซื้อให้ข้าพเจ้าสักเครื่องหนึ่งจากประเทศของท่าน ท่านจงเขียนถึงข้าพเจ้าโดยเร็วทางบกเพื่อให้ทราบว่าเครื่องพิมพ์นั้นราคาเครื่องละ

เท่าไร ถ้าวราคาราค่ากว่า ๒๐๐ เหรียญแล้ว ข้าพเจ้าต้องขอให้ท่านออกเงินรองไปก่อน แลจ้ดส่งบรรทุกำมันลำไคล่าหนึ่งซึ่งท่านทราบว่าจะมาแะสิงคโปร์ แลแล้วท่านจงแจ้งข่าวมายังข้าพเจ้าลวงหน้า บอกชื่อเรือ แลชื่อกัปตัน ทั้งบอกราคาสิ่งของมาด้วย ข้าพเจ้าจะได้มีคำสั่งไปถึงเอเยนต์ของข้าพเจ้าที่สิงคโปร์ให้คอยเรือชื่อนั้น ๆ ของประเทศอเมริกา แลให้คอยรับแลใช้เงินค่าสิ่งของทันที ก่อนเวลาเรือจะออกแล่นไปโดยปลอดภัยไม่มีความเป็นข้าหรือผิดตอนในเรื่องเงินเลย ขอท่านจงช่วยให้สมประสงค์ของข้าพเจ้าในเรื่องนี้ แลว่าข้าพเจ้าไม่มีเอเยนต์สักคนเดียวในเมืองจีน ซึ่งกำมันอเมริกาจะมาเสมอ ๆ ข้าพเจ้าจะใช้เงินค่าสิ่งของที่มาแต่ชื่อ แต่สิ่งของไคหายเสียแล้ว เพราะถูกจีนสลัดชิงไปนั้นไม่ไค เพราะข้าพเจ้าทราบวากำมันทั้งสี่มีประกันภัย จะมีผู้ไคคาเสียหายกลางทะเลให้ เหตุฉะนั้นท่านอย่าส่งสิ่งของที่ข้าพเจ้าส่งฝากมากับพวกมิชชันนารี หรือผู้ไคที่เมืองจีน หรือผู้ขึ้นที่ฝั่งทะเลเมืองจีนเลย คุยข้าพเจ้าทราบวายังมีพวกสลัดอีกมาก ซึ่งมักทำลายกำมันชาวต่างประเทศบ่อย ๆ นึก แต่ที่สิงคโปร์จะไม่มีเหตุอันตรายเช่นนั้น เพราะไครับความคุ้มครองจากรัฐบาลอังกฤษ แลซึ่งข้าพเจ้าก็มีเอเยนต์มือตรงอยู่ที่นั่นแล้วด้วย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าประสงค์ให้ท่านส่งของซึ่งข้าพเจ้าส่งมาที่เมืองท่าสิงคโปร์ ข้าพเจ้าขอบอกชื่อเอเยนต์ที่สิงคโปร์ ผู้ซึ่งท่านควรสลัดหลังส่งหนังสือที่มีมาถึงข้าพเจ้า หรือมอบให้ส่งของที่ท่านส่งมากำมันลหรือชายให้ข้าพเจ้า อันจะส่งมาโดยกำมันที่จะมาสู่ท่าเมืองสิงคโปร์

เอเยนต์จีนของข้าพเจ้าที่สิงคโปร์ ชื่อดังนี้ ตันตอกเสง เอสไคเวร์ หรือกงสี

เอเยนต์ชาวอังกฤษของข้าพเจ้า ชื่อดังนี้ เมสเซอร์ส แฮมิลตัน แล เกร แลก็มีนี้ สิงคโปร์

โปรดเขียนตอบเรื่องที่ข้าพเจ้าวานนี้โดยเร็วที่สุด ข้าพเจ้าปรารถนาอย่างยิ่งที่จะไคเครื่องพิมพ์หินซึ่งไคยินวาระราคาถูกกว่าที่ขายกันในเมืองอังกฤษ

ฉบับที่ ๒

ข้าพเจ้าขอบอกท่านว่า ข้าพเจ้ามีความรอนใจแลปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้เครื่องพิมพ์หนึ่ง หรือเครื่องพิมพ์ชนิดอื่นซึ่งคิดทำขึ้นใหม่ ๆ อาจพิมพ์ตัวอักษรได้เร็วกว่าเครื่องพิมพ์แบบธรรมดา แม้ว่าตัวอักษรจะไม่สวยงามนักก็ไม่เป็นไร

ถ้าเครื่องพิมพ์นั้น ๆ ราคาต่ำกว่าเครื่องละ ๒๐๐ เหรียญ ข้าพเจ้าจะยินดีสั่งไปยังเอเยนต์ของข้าพเจ้าทางสิงคโปร์ และถ้าท่านส่งเครื่องพิมพ์มากับกำปั่นที่ไว้ใจได้ลำใดลำหนึ่งซึ่งมาทำสิงคโปร์ และของนั้นมาถึงเอเยนต์ของข้าพเจ้า เอเยนต์ของข้าพเจ้าก็จะใช้เงินค่าเครื่องพิมพ์นั้นทันที แต่ข้าพเจ้าไม่ยอมรับสิ่งของที่ส่งมาจากเมืองจีน ซึ่งกำปั่นอเมริกันโดยมากมักมาเสมอ ๆ เพราะข้าพเจ้าไม่มีเอเยนต์อยู่ที่นั่นเลย และมีเหตุอันตรายเรื่องโจรสลัดน้อย ๆ

เอเยนต์อังกฤษของข้าพเจ้าชื่อ แฮมิลตันและเกรแลกัมปนี แห่งสิงคโปร์ เอเยนต์จีนของข้าพเจ้าที่สิงคโปร์ชื่อ "ตันตอกเสง"

ข้าพเจ้ามีเกียรติเป็นมิตรแท้และซื่อตรงของท่าน ผู้ซึ่งจะได้ตอบจากท่านทางบกโดยเร็ว ในเรื่องที่ข้าพเจ้าขอให้ท่านช่วยจัดนี้

(พระอภิสิข) ปรีณช ท.ญ. เจ้าฟ้ามงกุฎ

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ พระองค์ทรงครองราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กุเลาโรงพิมพ์ในวัดบวรนิเวศและพระองค์ทรงโปรดฯ ให้สร้างโรงพิมพ์หนังสือขึ้นหลังหนึ่งในบริเวณพระราชวังชั้นกลางบริเวณโรงแสงต้น (อยู่ในบริเวณพระที่นั่งภาณุมาศจรัสอุเบกษา) เป็นตึก ๒ ชั้น พระราชทานชื่อว่า "โรงอักษรพิมพ์การ"^{๑๐}

^{๑๐} กรมศิลปากร, กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บัญชีสำรวจเอกสารรัชกาลที่ ๓ - รัชกาลที่ ๔ พระราชหัตถเลขาถึงนายและนางจี คัมเบลยู เอกดี วอเตอร์ฟอร์ด (Mr. & Mrs. G.W. Eddy of Waterford)

^{๑๑} สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานภาพ, ตำนานเรื่องสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง (พระนคร. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๔), หน้า ๒๐

เมื่อทรงสร้างโรงพิมพ์หลวงขึ้นแล้วทรงมีพระราชดำริจะปรับปรุงงานด้านการพิมพ์หนังสือต่อไปอีก ทรงเห็นว่าการพิมพ์มีประโยชน์มาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีผู้ที่มีความรู้เอาใจใส่ได้น้อย พระองค์จึงได้ส่งขุนมหาสิทธิโวหารไปคัดกรพิมพ์จากต่างประเทศเพื่อจะได้นำวิธีการที่เหมาะสมมาปรับปรุงกิจการพิมพ์หนังสือให้ดีขึ้น การส่งคนไปดูงานในต่างประเทศนี้นับได้ว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าอย่างยิ่งสำหรับสมัยนั้น รายละเอียดและพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการส่งขุนมหาสิทธิโวหารไปดูงานการพิมพ์นั้นจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่มีถึงขุนมหาสิทธิโวหาร เรื่องที่จัดให้ออกไปดูและเรียนการพิมพ์ดังต่อไปนี้

จดหมายถึงขุนมหาสิทธิโวหารว่าซึ่งจัดให้ขุนมหาสิทธิออกไปดูครั้งนี้ด้วยประสงค์จะให้เจริญความรู้ในการทำหนังสือพิมพ์เพื่อจะให้ไปดูเห็นการเห็นงานในการซึ่งเป็นต้น ๆ อ่อน ๆ เมา ๆ พอไทยจะทำได้นั้น ถ้าการไปถึงจักรพันธ์กรไฟก็เป็นการโตใหญ่สูงกว่ากำลังเมืองไทย และต้องการในเมืองไทยนี้ไป อย่าตื่นตื่นไฟไปเพราะในเมืองไทยนี้หนังสือคนอ่านก็ได้น้อย ก.ข. นโมก็ไม่เป็นรสเรื่องอะไรเท่าไรนัก ซึ่งให้ไปทั้งนี้คือ จะให้สังเกตการณ์ซึ่งเป็นร้าน ๆ สิ่งของที่ยากมาแต่ก่อนจะให้ง่ายเข้า สิ่งที่ไม่สู้ดีมาแต่ก่อนจะให้ดีขึ้น อันนั้นก็คือเมื่อทำตัวเหล็กตัวทองแดงซึ่งเป็นแบบหล่อ ทำอย่างไรจะเที่ยงจะงามดีหนังสือจะไม่เลอะเทอะนัก และจะแล้วได้เร็วได้ง่ายต่อไปเล่า คือการหล่อตัวพิมพ์แดงตัวพิมพ์ อยากรู้จริงจะเที่ยงดีจะง่ายจะเร็ว เขาไม่หนักแรง จะมีเครื่องแปลกประหลาดไปอย่างไรบ้างให้คิดอ่านว่าเรียนมาหามา แต่ถาถึงกลพิมพ์กลไฟไปนัก อย่าตื่นไปอย่างงไปนัก คิดแหมงเอาแต่พอสมควรกับการในเมืองไทยอันหนึ่งสำคัญที่อย่างธรรมเนียมแบบแผนไซ้คนที่จะเรียงพิมพ์เก็บพิมพ์นี้แล เขาใช้คนลูกจ้างทำงานอย่างไรที่ควรจะเลี่ยนเอามาเป็นอย่าง ให้สังเกตเปรียบเทียบคิดอ่านในการที่จะไซ้คนทำงานให้ดีไต่กว่าแต่ก่อนอย่างไร จะเรียงได้เร็วจะเก็บได้ไม่ยุ่ง คุ้ยการเก็บพิมพ์เรียงพิมพ์คงต้องไซ้มือคนตาคน ต้องเอาใจใส่แต่ในการธรรมเนียมซึ่งจะเอามาอย่างไซ้คนนั้น อีกนัยหนึ่งเหมือนหนังสือพิมพ์ที่จะต้องการประกาศไปนาน ๆ เป็นกฎหมายจะต้องดีแล้วดีอีกนั้นไต่ย็นว่าเรามีแบบสำหรับหล่อถ่ายเป็นบิกไว้ แต่พิมพ์ที่เรียงแล้วเพื่อจะไม่ต้อง

เรียบง่าย ๆ ก็เครื่องเขียนนี้ของเขายังหาไม่ จึงเอาใจใส่หาเครื่องมือมา หรือพิมพ์ที่หกลอนนั้นจะเอาพิมพ์เมืองนี้ใช้ก็จะยาก ก็ให้จัดซื้อพิมพ์สำหรับหล่อ พิมพ์เข้ามา โดยเห็นว่าพิมพ์นี้เขาถนัดลงในดินขาว เช่นบนตุ๊กตา ที่อังกฤษเรียกว่า เกล (clay) หรือฉก (chalk) ก็ของแบบนี้จะหาที่ ในกรุงเห็นจะไม่ได้ ให้หาเข้ามาพอใช้เป็นตัวอย่างแล้วจึงหาสิ่งอื่นใช้แทนแต่ ใหญ่แหล่งที่สั่งไว้ ถ้าหาที่นี้ไม่ได้จะคำสั่งให้จัดซื้อหรือควรวางพิมพ์และสิ่งใด ที่แปลก ๆ ก็ให้เข้ามา

อนึ่ง พิมพ์ลิโธกราฟี (Lithography) ที่ใช้ด้วยศิลาอันเป็นของ เอาเร็วได้ เขียนรูปภาพก็ได้ ที่นี้เครื่องมืออยู่แต่สรรพยาที่ใช้เก่าไปหมดไป สนใจหาเข้ามา และหักทำให้คล่องให้ดีเมื่อต้องการจะใช้การเร็ว เมื่อทุน รอนจะต้องจ่ายลงในการจัดซื้อเครื่อง เหล่านี้ไม่พอก็ให้คิดอ่านกับชุดของยี่มู ครองฝ่ายฝรั่ง เศสหรืออังกฤษให้ออกเงินให้ก่อน จึงคอยคิดใช้แกงสกุลของ เขาที่อยู่ที่กรุงก็ได้ดอก

ออกไปครั้งนี้อ่าคั่นอื่น ๆ ต่าง ๆ ทำให้เสียงงานเสียการที่ประสงค์ไป ให้ได้ประโยชน์ที่ประสงค์มา ทำให้การโรงพิมพ์ของเราดีขึ้นกว่าแต่ก่อนบ้าง เพราะการอื่น ๆ เหมือนอย่างเครื่องกลไฟและอะไรที่ประหลาด ๆ ท่านทั้งปวง ท่านชวนชวนขึ้นได้คิดในเมืองไทยนี้เป็นอันมาก แต่การพิมพ์นี้ไม่มีใครเอาใจใส่ การก็ใช้เป็นประโยชน์มากทั้งราชศาสตร์ พุทธศาสตร์ คิดเอาราชการของ เจ้าของนายให้เป็นเกียรติยศ เป็นคุณแก่การแผ่นดินและการศาสนา ไฉนบังเกิด^{๒๑}

จากพระราชหัตถเลขาฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ทรงพยายามหาทางปรับปรุงแก้ไขกิจการพิมพ์ทั้งตัวพิมพ์และภาพประกอบในหนังสือ นอกจากนี้พระองค์ ได้ทรงจ้างช่างพิมพ์ชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานในโรงพิมพ์ และฝึกหัดคนในโรงพิมพ์ด้วย

^{๒๑} "จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔" หอสมุดแห่งชาติ สมุดไทยคำแสนกินสอขาว ฉบับที่ ๑๒๐

โรงพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเพียงไม่กี่แห่ง นอกจากโรงพิมพ์หลวงแล้วก็มีโรงพิมพ์ของมิชชันนารีแอสโซซิเอชัน (Missionary Association) โรงพิมพ์หลวงตีพิมพ์หนังสือราชการงานเบกษา หนังสือราชการต่าง ๆ สำหรับการพิมพ์หนังสือของพวกมิชชันนารีนั้นมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อเผยแพร่คริสตศาสนามาก่อน ต่อมาเมื่อมีจุดประสงค์เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้แก่ประเทศของตน เช่น การออกหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และต่อมาเมื่อมีจุดประสงค์ในด้านการค้าขาย เกิดการซื้อขายกรรมสิทธิ์หนังสือและพิมพ์หนังสือขาย ตลอดจนหาหนังสือที่เป็นที่นิยมของประชาชนอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับจักร ราวส์ ๆ มาตีพิมพ์จำหน่าย

ลักษณะของภาพประกอบในหนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็นภาพบล็อกไม้ ตัวอย่างของภาพประกอบในหนังสือสมัยนี้ เช่น ภาพในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ข่าวราชการฉบับแรกของคนไทย มีรูปตราพระมหามงกุฏและฉัตรกระหนาบสองข้างปรากฏอยู่ที่หน้าแรกของหนังสือ หนังสือราชกิจจานุเบกษาฉบับแรกพิมพ์ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ ไม่มีกำหนดออก ออกได้ก็เที่ยวก็เลิกไป และมาออกใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗^{๒๒} กำหนดออกเป็นรายสัปดาห์และออกมาจนถึงปัจจุบันนี้ ภาพที่หน้าแรกก็เปลี่ยนไปตามลำดับ

ส่วนหนังสือของโรงพิมพ์มิชชันนารีมีทั้งหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และหมอบรัดเลย์ได้ซื้อกรรมสิทธิ์ของหนังสือนิตยสารลอนดอนของหมอมราโชทัย (ม.ร.ว. กระจาย อิศรางกูร) ซึ่งถือกันว่าเป็นกรซื้อขายกรรมสิทธิ์หนังสือครั้งแรกในประเทศไทย^{๒๓} และพิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๘ นอกจากนั้นหมอบรัดเลย์ยังได้พิมพ์หนังสือพระราชพงศาวดาร

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสภา, รายงานหนังสือข่าวซึ่งออกเป็นระยะในประเทศไทยสยาม (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒) (พิมพ์ในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าไชยครมปัญญาสมวาร), หน้า ๒

^{๒๓}ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๒, หน้า ๔๕

^{๒๔}หลวงวิจิตรวาทการ, ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ (พระนคร: สำนักพิมพ์เพลินจิตต์, ๒๔๕๓), หน้า ๓๖๓

๑ ประมวลที่ ๓ ๖

ผู้รวบรวมราชโองการ ให้ประดาแก่ราษฎรในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกัน
 ว่าตั้งอยู่ในหลวงห้ามมิให้เข้าไว้ ไม่ให้เอาอกไปขายหรือประเทียมอยู่ให้เอาไป
 แรกขอเป็นเสขซึ่งคนทั้งปวงที่มีใช้ชาวนา แลพวกคนเรือต่างประเทศก็มีความ
 สบายด้วยเจ้าถูกเถื่อนละคำสั่งบ้าง ห้ามขาดบ้าง คำสั่งถึงบ้างแก่ชาวนาไม่
 ชอบใจ เพราะขายเข้าไต่หน่อยไม่ถนัด ต้องทิ้งนาให้เป็นป่ารกแคว้น
 เกษหลายหมื่นไร่ ไปหากินอย่างอื่นถึงพอกำก็ไม่ชอบใจด้วยอยากจะขายเจ้า
 ออกไปนอกประเทศซึ่งรักครอบครัว ครั้นเจ้าพนักงานจับไต่ตั้งปรับ จึงถือ
 เป็นทุกขวิธีทั่ว คนที่ซื้อเข้าเก็บไว้มากเกินหมกไปจึ่งเข้าก็ตั้งโทษเสียไป
 ไซ้ไม่ได้ จึงพากันซื้อไว้แต่อยุ่กันมีฝนแล้งเข้าสัก ๙ วัน ๑๐ วัน
 ก็หนักขึ้นเข้าว่าหนักไปก็หนีเข้าเพราะชาวนาได้ก็ ถูกกล่าวเข้าให้ ขึ้นไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพในหน้าแรกของหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์ข่าวราชการ
 ฉบับแรกของไทย เป็นภาพตราพระมหามงกุฏและฉัตรกระหนาบสองข้าง

กรุงเก่า จ.ศ.๑๒๒๕ (พ.ศ.๒๔๐๖) หนังสือสามก๊ก (พ.ศ.๒๔๐๘) และหนังสือประถม ก.กา แจกลูกอักษร (พ.ศ.๒๔๐๓) เรื่องราวประเทศฝรั่งเศส (พ.ศ.๒๔๐๔) หัตถ์คำอังกฤษ หนังสือจินตคามณี เป็นต้น แต่การพิมพ์หนังสือโคซามาก ปีหนึ่งจะพิมพ์หนังสือออกจำหน่ายเพียงเล่มหรือสองเล่มเท่านั้น ตัวหมอบรัดเลย์เองก็เป็นนักเขียนนักแปลได้เขียนหนังสือออกจำหน่ายก็หลายเล่ม^{๒๕}

ลักษณะของภาพประกอบในหนังสือของพวกมิชชันนารีเป็นภาพบล็อกไม้ มักเป็นภาพมือชี้ที่ข้อความสำคัญ ๆ และตอนขึ้นต้นข้อความใหม่ ลักษณะรูปร่างของคน วัตถุในภาพเป็นลักษณะของชาวต่างประเทศในภาคตะวันตก ตัวอย่างเช่น ภาพประกอบในหนังสือประถม ก.กา แจกลูกอักษร^{๒๖} มีภาพในรูปสี่เหลี่ยมเล็กที่หน้าปกใน และมีภาพที่ท้ายบทแต่ละบท ประเภทของภาพเป็นภาพที่นำมาประทับในหนังสือ ไม่ใช่ภาพประกอบเนื้อเรื่อง หนังสือบางเล่มมีแต่ภาพประทับที่หน้าปกใน ไม่มีในเล่ม เช่น หนังสือเรื่องแผนที่ประเทศฝรั่งเศส^{๒๗}

ภาพประกอบในหนังสือสมัยเริ่มการพิมพ์ในประเทศไทยไม่ปรากฏเพราะหนังสือหายสาบสูญไปหมด หนังสือที่ค้นได้ความีภาพประกอบเก่าแก่ที่สุดของไทยก็คือ ภาพประกอบในหนังสือคำสอนคริสตัง พิมพ์ในวันขึ้นศกครุส ชนมูรี แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นหนังสือพิมพ์ในสมัยกรุงธนบุรี หรือสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ภาพที่ได้มาไม่ใช่ภาพต้นฉบับ แต่เป็นภาพที่คัดลอกกันมาหลายครั้งแล้ว เพราะต้นฉบับไม่สามารถค้นหาได้ ลักษณะของภาพเป็นภาพแกะสลักบล็อกไม้ และภาพในหนังสือสมัยต่อ ๆ มาคือสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ยังคงมีภาพประกอบแบบบล็อกไม้ ลักษณะเป็นภาพแบบชาว

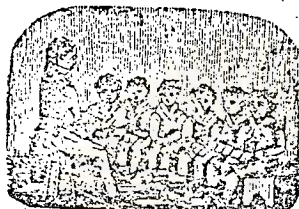
^{๒๕} ก่ำขร สติกรกุล, "การเป็นมาของการพิมพ์และงานแสดงการพิมพ์ในเมืองไทย," อนุสรณ์งานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๑, หน้า ๖๑

^{๒๖} E.R. Bradley, หนังสือประถม ก.กา แจกลูกอักษร (Elementary Tables & Lessons in the Siamese Language) (4th.ed., Bangkok: A.M.A. Press, 1860)

^{๒๗} A. Hemenway, เรื่องแผนที่ประเทศฝรั่งเศส (Geography and History of France) (2nd.ed., Bangkok: A.M.A. Press, 1862)

หนังสือ

ประถม ก กา แจก ลูกอักษร

กรมราชเลขา

ELEMENTARY
TABLES & LESSONS,
IN THE SIAMESE LANGUAGE,

PREPARED

BY MRS. E. R. BRADLEY,

REVISED & ENLARGED

By D. B. BRADLEY:

The 4th Edition, 1000 COPIES.

BANGKOK;

A. M. A. PRESS.

1860.

ภาพหน้าปกในของหนังสือ ประถม ก กา แจก ลูกอักษร

ตีพิมพ์ใหม่,

ที่ริม บ่อปาก คลอง บาง หลวง,

เมื่อ จุลศักราช พ้น สอง ร้อย ยี่สิบ สอง ปี ออก โทศก,

ใต้ ตีพิมพ์ ๑๐๐๐ ฉบับ.

เมื่อ คุณ จะ สอน กุล บุตร ให้เล่า เรียบ หนังสือ ประถม ก กา นี้, พึง ให้ กุล
บุตร อื่น จะ เรียบ นั้น, ให้เล่า ตั้งแต่ ก ข ไป ตาม บัน ทัด จน ตลอด แล้ว. อีก
อย่าง หนึ่ง ให้เล่า ตาม ทำเนียบ อังกฤษ นั้น, ให้เล่า ขวาง บัน ทัด ลง มา จน ตลอด
แล้ว, ข้าพเจ้า เห็น ว่า เด็ก ผู้ นั้น, จะ รู้ ง่าย เวล ด้วย, ประกอบ ด้วย ประโยชน์ เป็น
อัน มาก แล.

อนึ่ง เรา ผู้ เป็น เจ้า ของ หนังสือ นี้, คิด เห็น ว่า, บาง คน ฝ่าย ไท จะ ปรากฏ รู้ ว่า
อังกฤษ จะ ใช้ ตัว อักษร ะไร เมื่อ จะ เขียน ประถม ก กา นี้, แล ฝ่าย อังกฤษ จะ ปรากฏ
เดี๋ย ด้วย บ้าง, เรา จึง จัด แจง ให้ มี อย่าง ที่ หัว หน้า แล ที่ ข้าง ท้าย ทุก หน้า, ภาที่
จะ ถึง เกษ ฐ์ ได้, สม ความ ปรากฏ นั้น.

See an explanation of the diacritical marks employed in Romanizing the Siamese language, on page

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

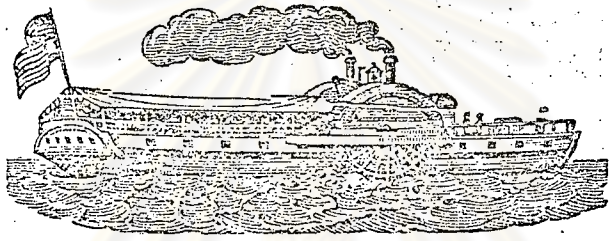
ตัวอย่างภาพเครื่องหมายมีอยู่ในหนังสือ ประถม ก กา แจกลูกอักษร

อย่าเล่นเป็นคนพาล จะยากนานตื่นตึกกรวน

* นอนฝันเห็นกลางวัน ว่าไก่ขันแลคนอ้วน
กำขี้ผูกเชือกพวน อโยก อโยก ช่วนแลเกาคัน

* เต็ก ๆ อ่านเรื่อง กน ทุก ๆ คน อยู่หมั้น
เรียน จำ คำ สรรพพร จำ กน หมั้น จึง อ่าน กน

ขบ เรือง กน แล

๑	หนึ่ง	๑๑	สิบ ๑	๓๐	สามสิบ
๒	สอง	๑๒	สิบสอง	๔๐	สี่สิบ
๓	สาม	๑๓	สิบสาม	๕๐	ห้าสิบ
๔	สี่	๑๔	สิบสี่	๖๐	หกสิบ
๕	ห้า	๑๕	สิบห้า	๗๐	เจ็ดสิบ
๖	หก	๑๖	สิบหก	๘๐	แปดสิบ
๗	เจ็ด	๑๗	สิบเจ็ด	๙๐	เก้าสิบ
๘	แปด	๑๘	สิบแปด	๑๐๐	ร้อย
๙	เก้า	๑๙	สิบเก้า	๑๐๐๐	พัน
๑๐	สิบ	๒๐	ยี่สิบ	๑๐๐๐๐	หมื่น

LESSON VII

เรื่อง กม บท ฉบับ.

เรื่อง ความ นี โน นม กม, ซ้อ ว่า อ่า ชม, น้ำ นม น้ำ ต้ม ส้ม มะขาม.
 ขน นาง หมุ่ม ๆ นุ่ง ปุ่ม ตุ งาม, ห่ม ผ้า ย้อม ความ, ไป งาม ข้อ ความ ตาม ทำ เนียม.
 เจ้า กรม ก็น ร่ม นึ่ง พรหม เจียม, ตุ หงิม เส็ง ยม, นึ่ง เขียม หน้า ต่าง จ้าง ริม.
 เต็ก นอน ผ้า อ้อม อ้อม นุ่ม นุ่ม, ก็น ขนหม ปลา กริม, ครั้น อ้อม แล้ว ต้ม น้ำ อม.
 ที่ หลุม ที่ ลุ่ม เอา ดิน ถม, น้ำ ถ้วม เสน ตม, ตัก น้ำ ใส่ ตุ่ม เขียม เต็ม.
 ทับ ทิม เกิด ริม น้ำ เต็ม, ท้น เขม ต้ม เขม, มะตุ่ม สุก หอม งอม งาม.
 กะท่อม กะท่อม กุ่ม มะฆม, มะรุม ฆะคราม, เหลก ซ่อม มี งาม สอง สามม ค.
 ถูก หลอม มีค พัว อ่า ก็น ส้ม, ซี้ มิก จัก กรม, ระเบม นทอง บวม นุ่ม ไป.
 เปน หวัด มีก จาก กระแอม ไอ, ทุ่ม ยาม ตาม ไต้, แล ไม้ เปน เลียม กะเทียม หอม.
 บั้น แหตม แหตม ผม แล คน ผอม, กำแพง มี บ้อม, สร้าง ล้อม ไว้ รอย เมือง ตุ งาม.
 ลง น้ำ ค้ำ กิ่ง กำม กรม, แกง ผัก โหม หลอม, ย่า ยาม ให้ ตาม โคม พร้อม.
 คน เก้า นึ่ง เผ้า กระท่อม, จัก ตอก สาร พ้อม, ฉะตอม โพล่ แฟ้ม เขม ริม.
 ซ้อ ของ ซอ แถม เข้ม ย้ม, หนังสือ นี ตี กิมพ์, ผน ตก หยิม ๆ พร้ม ๆ.
 อาน กม ขบ ล้ม จง จำ, อ่า ให้ ล้ม คำ, ที่ ทำ เรื่อง กลอน สอน ความ.
 บทใด สง ใสย ให้ งาม, ครู จัก บอก ความ, ไป ตั้ง แต่ ท้น จน เกย.

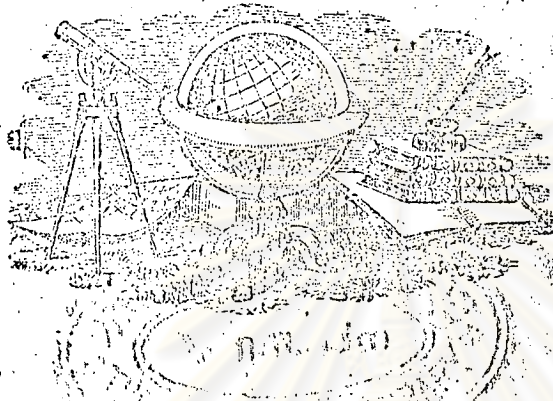
จบ บท ฉบับ เรื่อง กม.

ภาพประกอบท้ายบทในหนังสือ ประถม ก กา แจกลูกอักษร

หนังสือ กบข น

แผนที่ประเทศฝรั่งเศส

GEOGRAPHY AND HISTORY

Or

FRANCE,

BY A. HEMENWAY

Re-written & Enlarged

By D. B. Bradley.

BANGKOK,

A. M. A. Press.

2nd Edition 1000 copies.

1882.

ภาพหน้าปกในของหนังสือเรื่องแผนที่ประเทศฝรั่งเศส

ตะวันตกเพราะสมัยนี้เป็นสมัยที่ริเริ่มการศึกษาเกี่ยวกับชาวตะวันตกอย่างมากในสมัยต้นของรัตนโกสินทร์ และเป็นสมัยที่ชาวไทยเริ่มได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรม ด้านการพิมพ์และอื่น ๆ เข้ามา เป็นสมัยที่เป็นรากฐานของการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยและสนับสนุนด้านการพิมพ์หนังสือมาก พระองค์ทรงส่งคนออกไปดูงานการพิมพ์ในต่างประเทศ นับว่าเป็นสมัยแรกๆ ที่เริ่มการส่งคนไปดูงานต่างประเทศ และทรงรับชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานและช่วยฝึกงานให้คนไทยในโรงพิมพ์ด้วย การพิมพ์หนังสือและภาพประกอบในหนังสือในสมัยนี้จึงเป็นรากฐานที่ดีของการพิมพ์ของสมัยต่อไป

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้วิวัฒนาการขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นคุณค่าของการพิมพ์หนังสือมากขึ้นพระองค์ทรงตระหนักดีว่าการพิมพ์จะช่วยให้การศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นจำนวนมาก พระองค์จึงทรงสนับสนุนการพิมพ์อย่างกว้างขวาง และทรงให้เสรีภาพในการพิมพ์หนังสืออย่างเต็มที่ โรงพิมพ์สมัยนี้จึงมีทั้งของชาวไทยและชาวต่างประเทศ ประชาชนชาวไทยเริ่มสนใจในข่าวสารบ้านเมืองใครศึกษาหาความรู้ หนังสือพิมพ์ในสมัยนี้มีจำนวนมากกว่ารัชกาลก่อน ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ภาษาไทยเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ นายความ และบุคคลธรรมดา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักหนังสือพิมพ์ด้วย นอกจากนั้นในกฎหมายลิขสิทธิ์ (copyright) เกิดขึ้นในรัชกาลนี้ด้วย มีผู้แต่งมาจดทะเบียนกรรมสิทธิ์กันมาก แสดงให้เห็นว่าในรัชกาลนี้ก็กิจการพิมพ์หนังสือของไทยก้าวหน้าไปมาก มีการผลิตหนังสือในสาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะหนังสือโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน หรือตำราเรียนเท่านั้น มีหนังสือทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ศิลปกรรมบันเทิง วรรณกรรม และประวัติศาสตร์^{๒๔}

^{๒๔} อ่ำไพ จันทร์จิระ, "ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕) (อัครสำเนา), หน้า ๑๒๓

นอกจากโรงพิมพ์ของไทยแล้ว ยังมีโรงพิมพ์ของมิชชันนารี ประกอบด้วยโรงพิมพ์ของ หมอบรัดเลย์ หมอสมิท (Samuel John Smith) หมอบรัดเลย์และหมอสมิทต่างก็พิมพ์หนังสือออกมาเป็นจำนวนมาก หมอบรัดเลย์พิมพ์หนังสือหนักไปทางวิชาการและวรรณคดีสำคัญ ๆ ส่วนมากจะเย็บหนังสือปกแข็ง รูปเล่มคงทนถาวรและสวยงามซึ่งนับเป็นการลงทุนมาก สำหรับหมอสมิททั้งปกแข็งและปกอ่อนเช่นเดียวกัน แต่ส่วนใหญ่พิมพ์หนังสือประโลมโลกเป็นสมุดเล่มเล็ก ๆ เนื้อเรื่องเท่าเล่มสมุดไทย และพิมพ์ปกอ่อนขายราคาเล่มละหนึ่งสลึง หมอสมิทยังเป็นผู้สั่งแทนพิมพ์หนังสือเข้ามาขายทำให้เกิดโรงพิมพ์อีกหลายแห่ง และหมอสมิทได้พิมพ์หนังสือเรื่องตำราการพิมพ์ขึ้นอีก ทำให้ไม่ต้องสงสัยว่ากิจการพิมพ์หนังสือในสมัยรัชกาลที่ ๕ รุ่งเรืองอย่างมาก^{๒๘}

หนังสือที่พิมพ์ในรัชกาลนี้มีคุณภาพดีกว่าเดิม ส่วนใหญ่จะมีหน้าปกในซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับชื่อหนังสือ และยังมีคำอธิบายชื่อเรื่องค่อนข้างยาว บอกรับที่พิมพ์ สถานที่พิมพ์ราคา และยังมีบอกราคาหนังสือไว้อย่างละเอียด นอกจากนี้หน้าปกในแล้วยังมีสารบัญ ท้ายเล่มจะเป็นแถลงการณ์เกี่ยวกับโรงพิมพ์นั้น มีการโฆษณาขายหนังสือทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง หนังสือมีทั้งปกอ่อน ปกแข็ง หนังสือปกแข็งสวยงามมาก การเย็บเล่มการเข้าปกทำอย่างพิถีพิถันคงทนแข็งแรง สำหรับปกอ่อนมีหลายขนาดตั้งแต่เล่มเล็ก ๆ ไปจนถึงเล่มใหญ่ขนาดเท่าหนังสือปกแข็ง หนังสือที่พิมพ์คราวหนึ่ง ๆ มีจำนวนตั้งแต่ ๕๐๐ ฉบับไปจนถึง ๑๐,๐๐๐ ฉบับ เช่น หนังสือไทยสำหรับมูลศึกษา กรมศึกษาธิการ เรื่อง ประถม ก. ก. พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๐๐๐ ฉบับ กล่าวได้ว่ากิจการพิมพ์หนังสือเรียนมีจำนวนมากเป็นอันดับที่หนึ่ง เช่นเดียวกับในปัจจุบันนี้ และบางเล่มมีการพิมพ์ซ้ำครั้งที่สองไปจนถึงครั้งที่ ๑๐ ก็มี เช่นหนังสือเรื่องกฎหมายไทยของหมอบรัดเลย์พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๑๖)^{๓๐}

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔

^{๓๐} กำนัน สติกรกุล, ตัวหนังสือและตัวพิมพ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพขุนบวรรัตนรักษ์ ณ เมรุวัดจันทาราม นครศรีธรรมราช ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๕)

ลักษณะภาพประกอบในหนังสือสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นภาพวาดลายเส้นขาวดำ ภาพเริ่มมีลักษณะเป็นภาพประกอบเนื้อเรื่องในหนังสือ และมีลักษณะพิเศษที่หน้าปกไม่มีขอบหน้าหนังสือ (border) เป็นลวดลายต่าง ๆ และเริ่มปรากฏมีภาพวาดของยู่งแต่งแทรกไว้ที่หน้าถัดไปจากหน้าปกใน ตัวอย่างเช่น ภาพวาดเหมือนของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) แทรกในหนังสือ มุลมบทรรพกิจ^{๑๑} และในหนังสือเรื่องนี้มีภาพประกอบประเภทประกอบเนื้อเรื่อง ตัวอย่างภาพประกอบเนื้อเรื่องอีก ๒ เล่ม คือ หนังสือ ประณศาริศาสตร์ หรือวิชาฝ่ายร่างกายของมนุษย์^{๑๒} และ ตำรากายวิภาควิทยาแอนนาโตเม เล่ม ๑^{๑๓} หมอยอช แมกฟาแลนด์เป็นยู่งแต่งทั้ง ๒ เล่ม

ภาพเครื่องหมายมือซึ่งยังคงมีอยู่ในหนังสือสมัยนี้แต่เป็นภาพขนาดโตกว่าภาพมือซึ่งในหนังสือประณศ ก.ก. แจกดูอักษร สมัยรัชกาลที่ ๕ ตัวอย่างภาพมือซึ่งในหนังสือสมัยรัชกาลที่ ๕ เช่น ภาพมือซึ่งข้อความในหนังสือเรื่อง พระอะไภยเมณี^{๑๔} พิมพ์ที่โรงพิมพ์ครุสมิต และในหนังสืออื่น ๆ ซึ่งพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของมิชชันนารี

ภาพในหนังสือพิมพ์เป็นภาพวาดขาวดำประดับเล่มหนังสือ เช่นภาพที่หน้าแรกของหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา ที่ออกในรัชกาลที่ ๕ ภาพที่หน้าแรกของหนังสือพิมพ์คือต (court) หรือข่าวราชการ เป็นภาพหน้าคนในสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ คล้ายรูปแสตมป์ ภาพที่ประดับประกอบเป็นตัวอักษรชื่อหนังสือพิมพ์ ครุโฆวาท หนังสือพิมพ์สมัยนี้ยังไม่มีภาพประกอบขาว มีแต่ภาพเขียนประกอบคำโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ตัวอย่างเช่น ภาพโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ไทย

^{๑๑}พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย), มุลมบทรรพกิจ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาลบรรณนิต, ร.ศ. ๑๒๗)

^{๑๒}ยอช แมกฟาแลนด์, ประณศาริศาสตร์หรือวิชาฝ่ายร่างกายของมนุษย์ (Bangkok: The American Presbyterian Mission Press, 1904)

^{๑๓}ยอช แมกฟาแลนด์, ตำราแพทย์กายวิภาควิทยาแอนนาโตเม เล่มที่ ๑ (Bangkok: The American Presbyterian Mission Press, ม.ป.ป.)

^{๑๔}สุนทรภู่, พระอะไภยเมณี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสมิต, จ.ศ. ๑๒๓๓)

หนังสือ

มรดก บวรพิกิจ

ว่าด้วย อักษร ทั้ง ๔๔ อักษร

แบ่ง ออก เป็น ๓ อย่าง

คือ สูง กลาง ต่ำ แล้ว แจก ออก ไป เป็น หมู่ ๆ
ตั้ง ตั้งแต่ ก กา, กข, กค, กค, กค, กข, กข, กข,
และ ฉนั้น สำเนียง ตามไม้ เอก โท ตรี จัตวา

ตั้ง กล่าว มา นี้

พระยา ศรีสุนทร ไหวทาร์ (น้อย)
เจ้า กรม พระ อา ลักษณ์ เรียบ เรียง

ราคา ๑ บาท

โรง พิมพ์ พิศาล บรรณ นิติ

ร.ศ. ๑๒๗

ตัวอย่างภาพลวดลายประกอบเป็นขอบหน้าหนังสือ (border)
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

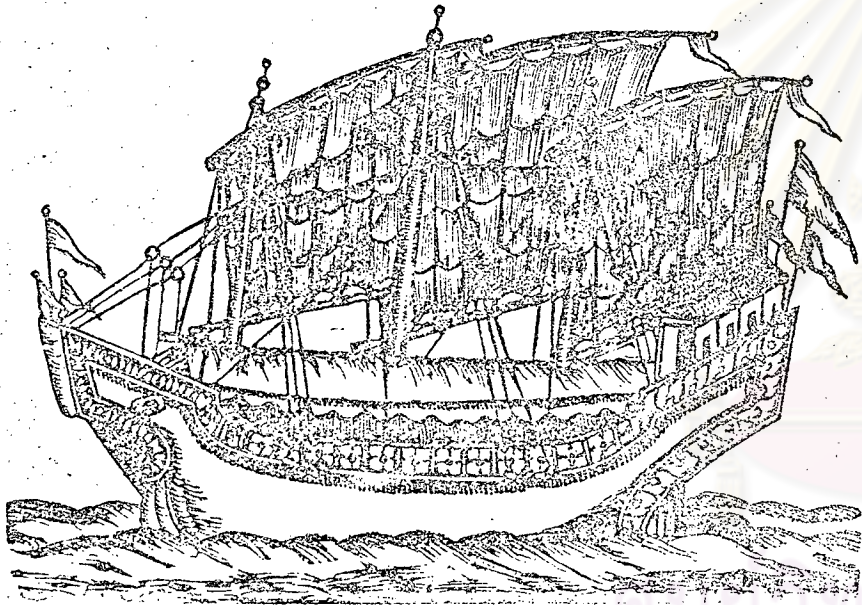
พระยาศรีสุนทรโวหาร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๗๐

ภาพเหมือนของพระยาศรีสุนทรโวหารในหนังสือมุลบทบรรพกิจ
เป็นตัวอย่างภาพเหมือนของผู้แต่งซึ่งเริ่มแรกในหนังสือไทยสมัยรัชกาลที่๕

๐ ฉบับ ๑๖๖ ๐ พระไชยสุริยาภุมิ พาพระมะเหสี มาที่
 ในลำลำเกา ๐ เข้าปลาทหาไปไม่เบา นารีที่เขาว ก็เข้าไป
 ในเกตวา ๐ ถัดแก่เขาแม่ช่อมา เสนีเสนา ก็มาในลำลำเกา
 ๐ ตีม้าพ่อฉ้อใบใส่เสา วายพยุพลา ลำเกาก็ใช้ ใบไป
 ๐ เกตวามาในน้ำไหล คำเข้าเปล่าใจ ที่ในมหาจะรี
 พระสุธา อาไศรยไม่มี ราชา นารี อยู่ที่ พระ แกด แด ตู

๐ ปลากะโท โด มา รากู เหวา ปลาทู มีอยู่ในน้ำคล่าไป
 ๐ ราชา ว่า เหว่ หฤไทย วายพาคลาไคด มาในเขตเอกา
 ๐ แดไปไม่ปะพะสุธา เปล่าใจในยาม โพล์เพล้เวลา ราตรี

๐ โหดมาแต่ในคอโค แดไปใหญ่โต มะโหฬาล้ำน้ำไหล
 ๐ นามิมีได้แก่ ไซ ข้าพเจ้าเข้าใจ ผู้ใหญ่ผู้เฒ่าเล่ามา
 ๐ ว่ามีพระยาสดกุนา ใหญ่โต มะโหฬ่า ภายเท่าเขาคีรี
 ๐ ชื่อว่าพระยา สักภาที ไคร่รู้ตะตี วารีนี้ โตเท่าโต
 ๐ โยโสโธธมาตาไป พอพระสุริไสย จะใกล้ โพล์เพล้เวลา
 ๐ แดไปไม่ปะพะสุธา ย่อท้อ รว รว ชีวา ก็ จะ ประโดย
 ๐ พอปลามาในน้ำไหล สดกุนาตาไป อาไศรยที่คี่สะ ปลา

๐ ฉะแง้ แดไปไกลตา จำของปลากะโท ว่าขอชะมาตะไทย
 ๐ วารีที่เราจะไป ใกล้ หรือว่าไกล ข้าไหวจะขอ มรคา
 ๐ ปลากะโท ข้าเจ้าเขารภา มิได้ไปมา อาไศรยอยู่ต่อฉนวน

ภาพประกอบเนื้อเรื่องในหนังสืออมลบทบรรพกิจ

กายวิภาค แพทย์
 กาย วิชา วิชชา
 แอนนา โทเม
 เล่มที่ ๑

ANATOMY.

VOL. I.

ILLUSTRATED AND DESCRIPTIVE.

A TEXT BOOK FOR HIGHER SCHOOLS.

McFARLAND.

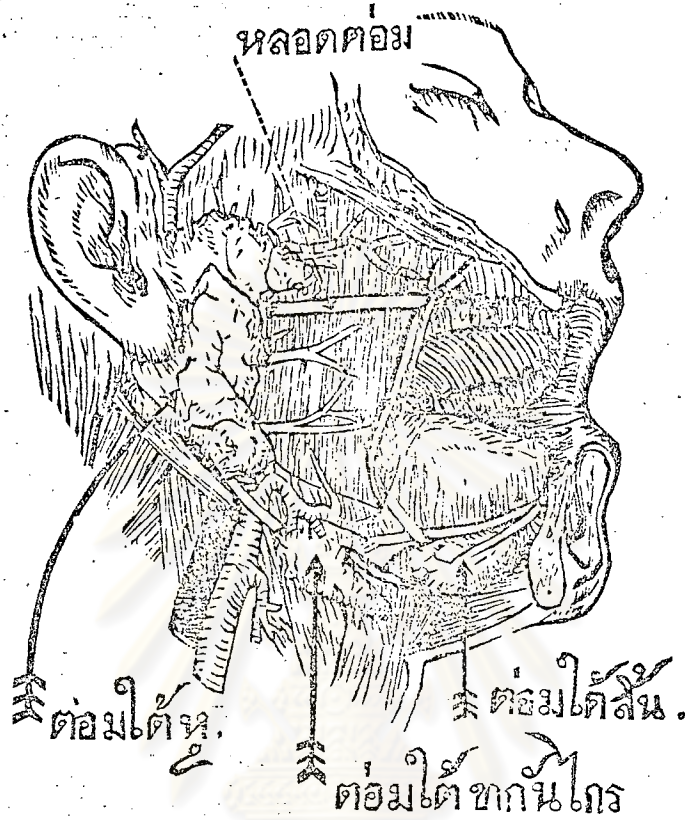
BANGKOK:

Printed at "The American Presbyterian Mission Press."

ภาพหน้าปกในของหนังสือเรื่อง กายวิภาควิทยาแอนนาโทเม เล่ม 1

ของหมอ ยอช แมกฟาแลนด์

น้ำ ซึ่ง เกิด จาก ต่อม จำพวก นี้ ไหล เข้า สู่ ภาย ใน ปาก เท่า นั้น แต่ โดย
กรรมตา ขนาด น้ำ มาก และ น้อย จำเพาะ แต่ พอ สมควร แก่ การ ซึ่ง ขับ ออก เช่นนี้

รูป ที่ ๑๔
แสดง ต่อม ๓ เม็ด
เพื่อ ขับ น้ำ ลาย

โดย อำนาจ ของ วิธี ประสาท แต่ บาง ครั้ง อำนาจ วิธี ประสาท นี้ ธิปลาด โดย โทษ
ของ ยา กระ ทำให้ ขนาด น้ำลาย ที่ เพียง ว่า จะ เกิน อำนาจ ของ ผู้ นั้น จะ
กลืน ท้น ซึ่ง เปน เช่น นี้ ก็ โดย ผิด กรรมตา และ นับ ว่า ความ ธิปลาด.

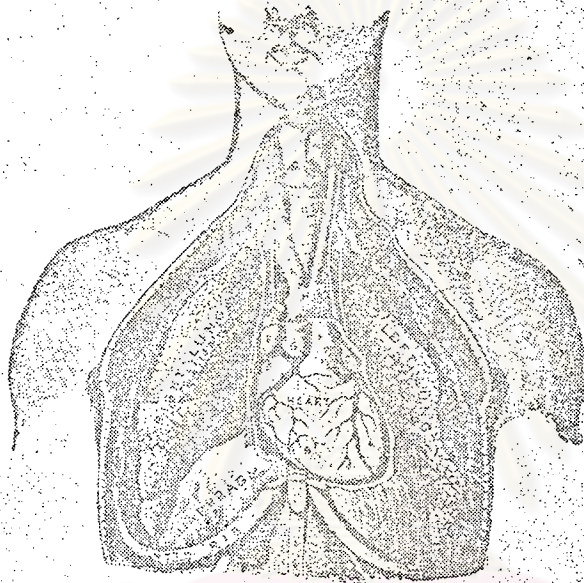
ข้อ ๑๔๕ ถิ่น ฐาน และ ลักษณะ ของ ต่อม นำ หู คือ ต่อม เพรอดติด คือ อย่างไร
เมื่ นี้ เปน เม็ด ใหญ่ ที่ สุด ของ จำพวก เม็ด ต่อม ขับ น้ำ ลาย มี น้ำ หนัก ประมาณ
ครึ่ง ออนซ์ จน ๑ ออนซ์ ถิ่น ฐาน ตั้ง อยู่ ตาม เนื้อ อ่อน ข้าง นำ หู และ ยาน
ลง พาด กับ กระดูก ขา กั้นไกร บน เพราะ เหตุ นี้ บาง ที่ เรียก ว่า ต่อม กระหมับ หรือ
ต่อม นำ ดิ่ง หู จาก ต่อม นี้ มี แกน หรือ หลอด มี ชื่อ ว่า หลอด สะเตนซอน
เรียก ตาม นาม ของ แพทย์ ผู้ แรก กล่าว หลอด นี้ ยาว ประมาณ ๒ นิ้วครึ่ง โต้

๗๓

ภาค สอง

เมล็ด กล้วย

- ๑. ปอด
- ๒. อากาศ แล่น เข้า ออก จาก ปอด
- ๓. ก๊าซ แลก เปลี่ยน ใน อากาศ สู่ เลือด

(แสดง อวัยวะ คือ ปอด หัวใจ ภายใน ช่องอก)

บท ที่ ๔

ข้อ ๔๐ กลาง คับ กาย หายใจ กาย เภวกับ อากาศ เข้า สู่ ปอด ทุก ชั่วโมง
 เพื่อ อากาศ ที่ มี อ็อกซิเจน ให้ เป็น ของ ให้อุญ กาย ซึ่ง จอ กาย ต้อง กาย แล้ว
 นำ ของ ไคโคท คือ คาร์บอนไดออกไซด์ ออก ง่าย ที่ เหล่า นี้ คือ ประโยชน์
 ของ กาย หายใจ คน สัตว์ ตั๋ว ไป และ กาย ที่ คลาย ต่อม มี กาย หายใจ หรือ
 กาย เปลี่ยน ฤดู อากาศ เสมอ

ภาพประกอบเรื่องในหนังสือ ประถมศึกษาวิศาศตร

ของหมอยอช แมกฟาแลนด์

๐ พระอะไภยมะณี ๓

ทั้งแต่เล่มสี่สิบเก้า จนถึง เล่มห้าสิบสอง

ท่านสุนทรภู่ เป็นผู้แต่ง

เป็นเรื่องแต่งเล่น

ภาคเล่มละบาท

(เล่ม ๓)

ลงพิมพ์คราวแรก

ณกรุงเทพฯ

ที่โรงพิมพ์คุรุสมบัติ

ที่ บางคอแหลม บรมมณเฑียรศึก

จุลศักราช ๑๒๓๓ ปี

๑๑๕

หน้าปกในของหนังสือเรื่องพระอภัยมณี แสดงให้เห็นลวดลาย
ของขอบหน้าหนังสืออีกแบบหนึ่ง

๑ หนังสือไทย ตพพ เสรีแล้ว รมชายที่โรงพมพ บางคอแหลมนน

๑ โลกนิทศุภาสติกไทย ของผู้ศุภาสติกจีน มงคลที่ประนี แปลเป็น สุกุภาสติก สอน
หญิงทั้ง สามเรื่อง นี้ รวมเป็นเล่มหนึ่ง ๑. นิทานมะลิเรื่องหนึ่ง ๑. ลีปสของ
หญิงเรื่องหนึ่ง ๑. พระระโกษย์มหิเล่มใหญ่ รวมเล่ม ละอีลียเล่ม มีถึง สอง
เล่มแล้ว จะ ออกเห็น ละ ลีเล่ม ทกเห็น จนหมดเรื่อง ๑. เพ็ชมงกุฏ เรื่องหนึ่ง
๑. สุกุภาสติกไทย สอน หญิง เรื่องหนึ่ง ๑. สวัสดิรักษา บัญญัติ พระร่วง ภาสติก สอน น้อย
ลักษณะภรรยา เจ็ด สถาน ลักษณะบุตร สาม สถาน กฤษณา สอน น้อย ทก เรื่อง
นี้รวม เป็นเล่มหนึ่ง ๑. ชินชวิภักดิ์ ตำรายาเภสัช จบแล้ว ๑. สุกุภาสติกคำกลาง
จบแล้ว ๑. จันทรโคจร จบทั้งเรื่อง ๑. นิภาศเทือน เรื่องหนึ่ง ๑. นิภาศพระแท่น
ดงวัง เรื่องหนึ่ง ๑. นิภาศเมืองเสวี เรื่องหนึ่ง ขุขลา แล วิสัยนาใน สาศนาแม่
จริง เรื่องหนึ่ง ๑. พระศรีศวงษ์ ทามโยธิน เรื่องหนึ่ง ๑. สมุดเปล่ามีชาย ควบ

๑. หนังสือค่าเกษนิช ยิน จะซื้อหนังสือต่าง ๆ ที่เราลงพิมพ์ไว้แล้วนั้น การว่า
มาก ๆ เราจะขายหนังสือพิมพ์นั้น ให้เขา ภาค หย่างหนึ่ง ถ้าซื้อถึง ยี่สิบ
เล่มรวม จึง จะแถมให้ ร้อย ละอีลียเล่ม ภาสติก ชายนั้น จะให้กำไร บ้าง

๑ ขอแจ้งความให้รู้ทั่วกัน ๑๖

๑. หมอฝรั่งตัวรักษาคนไข้ เคียง กงซุตเยนริล อังกฤษ แห่งหนึ่ง ที่
ถนนบำรุงเมืองเสาชิงช้าแห่งหนึ่ง จะรักษาคนโรคคนเจ็บต่าง ๆ

๑. คือโรคนี้ว ซักเขาซักหนัก ลุกตายในครรภ์ ท้องมาร ลูกคน
โต โรคนี้หับขวยเข้าข้อ บากแผลมีร้าย ผู้ล่าเสาะ แผลขี้เรื้อน
โรคนี้ดวง จะหมกทวัน จะกัดขึ้นเหมือนขย่างเต็ม เจ็บในท้องในอ
โรคนี้ดวงแห้ง โรคนี้ดวงงอก โรคนี้ดวงโพรง ท้องขึ้นลงท้อง ไอแห้ง
ไอเป็นเลือด แคงหักขาหัก งอไม่เข้ายักไม่ออก จะทำให้งอได้ยักได้

๑. ถ้าผู้ใด จะให้รักษา เชิญมาหาที่ตำบล สอง แห่ง ตามว่ามาข้าง บน

เลขห้อง (เขียนไว้ที่หน้าหนังสือ)

๘๙๕.๙๑๒

เลขหมู่ ๘๒๕ ๕ งศม

ภาพเครื่องหมายมือชี้ในหนังสือเรื่องพระอภิธรรมที่ โรงพิมพ์ครูสมิท

๑ ขอแจ้งความให้รู้ทั่วกัน ๑๖

๑. ถ้าหากเจ้าคุณ สมิท ขอแจ้งความ มาซึ่ง ท่านทั้งหลาย ทั้งปวงได้
ทราบว่า ถ้าผู้หนึ่ง ผู้ใด ต้อง การหนังสือเรื่องใหญ่ เรื่องเล็ก ฎีกาใบเสร็จ
ต่าง ๆ เป็น ภาษาไทย ภาษา อังกฤษ หรือ ถ้าแล แยก จะ ร้าง คำเป็นเล่ม
สมุดเปล่า ทฎุ ตระตุเก่าที่ จำรูป ไป จะ ช้เมมแซม ทำขึ้นให้ งทงาม จำพเจ้า จะ
รับทำ ทฎุ ถ้าผู้ใด จะต้อง การแปลหนังสือ ไทยเป็น อังกฤษ ๆ เป็น ไทยทฎุ ต้อง
การ ล่ามใน สอง ภาษา นี้ ชาวเจ้าคุณ สมิท จะรับ ร้าง ช่วย ได้ ล่าม ร

๑. ถ้าหากเจ้าคุณ สมิท ทั้ง บ้าน อยู่ ที่ บาง คอแหลม ที่ บ้าน นั้น ชาย หนังสือ อยู่ ทุก
วัน เว้น แต่ วันอาทิตย์ ผู้ กะเทศ ทุกวัน เวลา เจ้า สี่ โมง ครึ่งหนึ่ง แล เวลา
บ่าย โมงหนึ่ง ครึ่งหนึ่ง ทั้ง สอง เวลา นี้ ผู้ กะเทศ เสออี ให้ ชัด จน ทั้ง ช่วง ขึ้น
ชอุบใจมาฟัง เชิญมาฟัง ใน เวลา ตาม เก้า หก หมา แล้ว นั้น จะ มา ทา ทฎุ จะ มา
ปรึกษา ด้วย สาศนาแท้จริง ทฎุ จะ มา ช้ หนังสือ ว่า ้วย สาศนา นั้น เชิญ มา ทา
ฎุ ปรึกษา มา ช้ ด้วย เด็ด

๑. ถ้าผู้ใด มีบุตร ชาย ทั้ง แต่ อายุ สี่ ๑๓ ปี ขึ้น ไป หาก จะ ใคว ได้ บุตร นั้น
มีวิชา ทิด ตัว เป็น ทาง หา กิน คล่อง สืบ ไป เบื้อง หน้า เชิญ ให้ เอา บุตร นั้น
มาฝาก ไว้ เป็น ลูก สติกับ ครู สมิท ที่ โรงพิมพ์ บางคอแหลม จะ ช่วย ให้ ได้ สม
ความ ปรารถนา

อักษร
วิทยาลัย

ให้แก้หอพระสมุดข่อยหลวง

ศาสตราจารย์
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้แก้หอพระสมุดข่อยหลวง

COURT

พ.ศ.

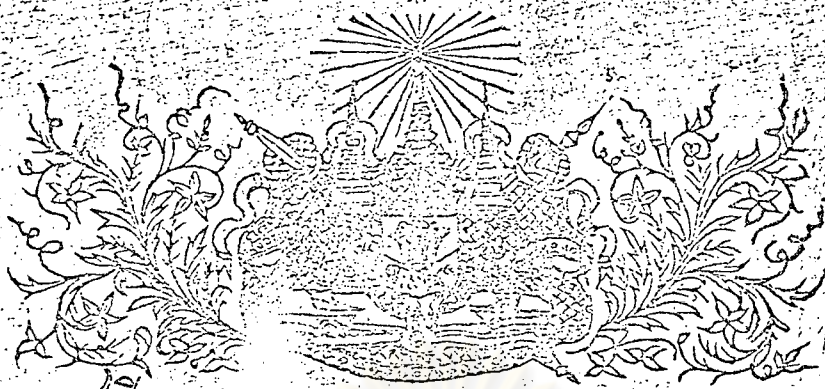
วันที่ ๑ แรม ๑๒ ค่ำ เดือนสิบ

โสม

๑ หนังสือพิมพ์, เจ้าชายซึ่งมีนามที่ระว่าคือไป ได้ทรงคิดเห็นเพี้ยนกัน
จึงขอแก้ไขระที่พิมพ์ชื่อนี้ แต่ผู้ซึ่งระได้รับราชการท่งไปในปีระชุนนี้
และหาศกาท; ในหนังสือพิมพ์ระมีความเช่นข่าวราชการซึ่งมีชื่อทุกวัน
และระมีข่าวที่ควรระบอกต่งน่าใบบาง แลระได้มีข้อเพิ่มเติมอีกตามแต่ระมีใ
ซึ่งการซึ่งระที่พิมพ์หนังสือนี้ สมการพระเจ้าอองซาเย เจ้าฟ้าภควงษ์
ลว่าวงษ์ ได้ทรงเป็นพระขุระที่ต่งนี้, แต่การซึ่งระแต่งข่าวราชการทุกวงวัน
ได้แบ่งกันของคั้งระวัน คั้งนี้ :—

- สมการเจ้าฟ้าภควงษ์, ทรงแต่งในวันเสลา
- กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ, แต่งในวันอาทิตย์
- พระองค์เจ้าเกษมรัตน์ศรีภคก, ทรงแต่งในวันจันทร์

ภาพในหนังสือพิมพ์ คอร์ท (COURT) หรือ ข่าวราชการ

พระบรมราชโองการ

เล่ม ๑ แผ่นที่ ๒ วันศุกร์ เดือนสิบ แรมแปดค่ำ ปี ๑๒๔๓ หน้าเบอร์ ๑๐

บอกการในพระบรมมหาราชวัง

ในระหว่งวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๐ จนถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

ณวันอาทิตย์ เดือนสิบ แรมสิบค่ำ เป็นแรกตั้งถาวรพระราชพิธีเฉลิมพระ
ชนมพรรษา ที่วังชุมแห่งโตม เวลาเช้าพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในพระ
ที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย ๓๐ รูป

ณวันจันทร์ เดือนสิบ แรมสิบเอ็ดค่ำ เวลาเช้าพระสงฆ์ ๓๐ รูป รัับพระราช	
ทานฉันในพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย	เวลาบ่ายเสกขออกณพระที่นั่งอัมรินทร์
วินิจฉัย ทรงสถับธรรมาเทศนาแก่หนึ่ง	เวลาค่ำพระสงฆ์ ๕ รูป เจริญ
พระพุทธมนต์ในพระที่นั่ง โปสาลทักษิณ	โหรบูชาเทพารักษ์
ณวันอังคาร เดือนสิบ แรมสิบสองค่ำ	เวลาเช้าพระสงฆ์ ๕ รูปรับพระ
ราชทานฉันในพระที่นั่งโปลาลทักษิณ	เวลาบ่ายทรงสถับธรรมาเทศนา ๑
กัณฑ์ เวลาค่ำพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์	ในพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย

ภาพประกอบในหนังสือสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวิวัฒนาการใน
 ด้านการเขียนภาพเพิ่มเติมของผู้แต่งแทรกในหน้าปกใน และเริ่มมีลวดลายประดับขอบหน้าปกในและมี
 การเขียนภาพลายเส้นประกอบเนื้อเรื่องในหนังสือ โดยเฉพาะในหนังสือแบบเรียนมีภาพประกอบ
 มากเพราะสมัยนี้มีการพิมพ์หนังสือแบบเรียนมากเป็นอันหนึ่งตั้งกล่าวมาแล้ว ภาพในหนังสือพิมพ์
 ยังไม่มีภาพประกอบซ้ำมีแต่ภาพเขียนประกอบคำโฆษณาสินค้า ผู้เขียนภาพไม่เขียนชื่อลงในภาพ
 สมัยนี้จึงไม่ปรากฏนามผู้เขียนภาพที่เด่น ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การพิมพ์ของไทยเจริญก้าวหน้าอย่างสูงสุด เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นประโยชน์ของการพิมพ์หนังสือโดยทรงให้หนังสือพิมพ์พูดได้ตอบกับประชาชน ทรงให้สิทธิเสรีภาพแก่นักหนังสือพิมพ์ในการลงบทความโต้แย้งความคิดเห็นของพระองค์อย่างเต็มที่ เมื่อหนังสือพิมพ์ลงข่าวทำนุกิจการบริหารงานของรัฐบาลก็ทรงโต้ตอบกับหนังสือพิมพ์นั้น ๆ โดยมีใต้อำนาจพระองค์ ทำให้บรรดาผู้มีฝีมือพากันเขียนบทความโต้แย้งกับพระองค์โดยผ่านทางหนังสือพิมพ์อย่างครึกโครมกล่าวได้ว่า ทรงใช้ประโยชน์ของหนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางในการสั่งสอนประชาชนชาวไทยให้คุ้นเคยกับเสรีภาพในทางความคิดที่ถึงงามซึ่งเท่ากับทรงวางรากฐานระบอบประชาธิปไตยลงไปในความรู้นึกคิดของประชาชนนั่นเอง พระองค์เป็นอัจฉริยะบุคคลมีพระปรีชาสามารถหลายทาง เช่น ทรงเป็นนักปกครอง นักการทหาร นักกฎหมาย นักศาสนา นักประวัติศาสตร์ นักหนังสือพิมพ์ นักละคร นักนิทาน นักสุขวิทยา นักพูด นักศิลปะ นักวรรณคดี นักการศึกษา และนักกวียอดเยี่ยม จากพระราชกรณียกิจและพระปรีชาชาญฉลาดอย่างสูงของพระองค์นี้เอง พสกนิกรจึงได้พากันถวายสมญานามแด่พระองค์ว่า พระมหาธีรราชเจ้า เพื่อถวายเฉลิมพระเกียรติแก่พระองค์

หนังสือพิมพ์ที่พิมพ์ในสมัยนี้มีทั้งหนังสือพิมพ์หลายชนิดและหนังสือเล่มมีทุกสาขาวิชาซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะประเภทวรรณคดี การพิมพ์มีคุณภาพดีเยี่ยมทั้งรูปเล่ม กระดาษ ปกสวยงามและมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพสีซึ่งในปัจจุบันก็ยังทำเช่นนั้นไม่ได้ หนังสือส่วนใหญ่เป็นปกแข็ง การเข้าเล่มเย็บปกแข็งแรง ทนทานมาก ปกมีสีหลายสี เช่น สีเขียว แดง น้ำตาล ม่วง ฟ้ำ หน้าปกมีลวดลายตัวอักษรบนหน้าปกเป็นตัวนูนและเดินทองทุกตัว หนังสือส่วนใหญ่มีหน้าปกใน บอกชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง ครั้งที่พิมพ์ สำนักพิมพ์ ปีที่พิมพ์ คำนำ สารบัญเรื่อง และสารบัญภาพ

* ทั่ว มุขพระโกษา, "คำนำ" พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๐๖)

ภาพประกอบในหนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวิวัฒนาการขึ้นมาก โดยเฉพาะหนังสือพระราชนิพนธ์ เริ่มปรากฏมีภาพถ่ายและภาพสี่ประกอบในหนังสือ มีชื่อผู้เขียนภาพประกอบที่หน้าคำนำและที่ภาพมีคำอธิบายจุดประสงค์ของการจัดภาพ การเขียนภาพ และประกาศคุณสมบัติของผู้เขียนภาพในคำนำ ลักษณะของภาพเป็นทั้งภาพประดับหนังสือและภาพประกอบเรื่องซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวาดเองและจิตรกรคนอื่น ๆ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หลวงเจนจิตรยง และบางภาพลอกจากหนังสือที่แปลจากภาษาต่างประเทศ เช่น ภาพประกอบเรื่อง ตำนานชาติฮัน^๒ ภาพประกอบเรื่อง แมลงป่องทอง^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลทั้งสองเรื่อง

ภาพถ่ายเพียงปรากฏให้เห็นในหนังสือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงแม้ว่าการถ่ายภาพจะเข้ามาถึงเมืองไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๓ แต่ในสมัยนั้นคนไทยทั่วไปยังถือการปั้นรูป ถอดรูปว่าเป็นการทอนอายุให้สั้นลง จึงไม่มีผู้ใดเอาใจใส่จนถึงในรัชกาลที่ ๔ พระเจ้าบรมโกศที่ ๓ ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระรูปปั้นของนโปเลียนที่ ๓ และพระมหาดลพร้อมด้วยตราลิจองคอนเนอร์ด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำรัสสั่งให้พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ นายช่างใหญ่เป็นผู้ปั้นพระบรมรูปของพระองค์เองพร้อมด้วยดวงตราพันดวงแรก เพื่อจะส่งไปถวายตอบแทนแก่พระเจ้าปดุงที่ ๓ นั้นขุนนางผู้ใหญ่ในสมัยนั้น กราบทูลคัดค้านพระราชดำรินั้นเป็นอันมาก แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงยินยอม โปรดเกล้าให้ทำ

^๒อาเทอร์ มอร์แลนด์, ตำนานชาติฮัน แปลโดยรามจิตติ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) (พระนคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

^๓แซ็กซ์ โรทเมอร์, แมลงป่องทอง แปลจาก The Golden Scorpion โดยรามจิตติ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) (พระนคร. ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เลจ็อง ดอนเนอร์
ที่ พระเจ้านโปเลียน ที่ ๓ แห่งประเทศฝรั่งเศส ส่งมาถวาย

ภาพถ่ายที่เก่าแก่ที่สุดของไทย
(จากหนังสือประชุมสมคมภาพสำคัญในประวัติศาสตร์ เล่ม ๑ จัดพิมพ์และรวบรวม
โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี)

จนเป็นผลสำเร็จ และได้นำไปถวายแก่พระเจ้าบรมโกศที่ ๓ พระบรมรูปองค์นี้ตั้งที่พระที่นั่งพิมานปฐมของ
 ไทยยังอยู่ในพิพิธภัณฑสถานฟองแตนโบด ประเทศฝรั่งเศสจนบัดนี้ ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ การถ่าย
 รูป บั้นรูป เขียนรูปก็กลับเป็นความนิยม รูปถ่ายที่เก่าที่สุดของเรานั้น สมเด็จพระบาทสมเด็จพระ
 ราชูปถัมภ์ที่ ๔ คือ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเข้าใจว่า องค์ที่ทรงฉาย
 เพื่อเป็นแบบพระรูปนั้น

ผู้ที่นำวิชาการถ่ายรูปมาเผยแพร่ในประเทศไทยคนแรกคือ สังฆราช ปาลเลอกัว (P. Pallegois) ผู้เป็นพระ
 อาจารย์สอนภาษาลาตินแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังเป็น
 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏ และผนวชที่วัดราชาธิวาส สังฆราช ปาลเลอกัวนอกจาก
 จะมีความรู้ในเรื่องภาษาศาสตร์แล้ว ยังเป็นผู้สนใจในวิชาการต่าง ๆ มีหลักฐานปรากฏอยู่ในเรื่อง
 คำานานสังเขปวัดคอนเซ็ปชัญ หนังสือที่ระลึกงานฉลองวัดคอนเซ็ปชัญ ครอบรอบ ๒๕๐ ปี ค.ศ. ๑๘๓๘
 (พ.ศ. ๒๔๘๑) ว่า "... ท่านเป็นผู้ที่ใฝ่หาวิชาความรู้ซึ่งนับว่าเป็นวิชาของใหม่ในเวลานั้น เช่น
 วิชาขลุ่ย และถ่ายรูป เป็นต้น ไทแก่บุตรหลานข้าราชการบางคนจนได้สืบทอดวิชาเข้ามาหาท่าน..."

การถ่ายรูปในสมัยนั้นไม่ได้ใช้ฟิล์มหรือแผ่นกระจกเหมือนในสมัยนี้ ยังคงใช้แผ่นเงินกัน
 อยู่เพราะกระจกถ่ายรูปในเวลานั้นยังหายากอยู่ และฟิล์มก็เพิ่งมีผู้คิดขึ้นได้ใหม่ยังไม่ได้ส่งมาเมืองไทย
 ข้างภาพคนแรกของไทยคือ นายโหมศ อมาตยกุล ซึ่งได้เป็นพระยากระสาปกิจโกศลในรัชกาลที่ ๕
 ได้ศึกษาเรื่องเครื่องจักรและวิชาประชาชาติจากพวกมิชชันนารีอเมริกัน และเรียนวิชาการถ่ายรูปจาก
 บาทหลวง หลุยลันนอติ ฝรั่งเศส ตั้งแต่ยังถ่ายด้วยแผ่นเงิน เป็นผู้เรียนวิชาฝรั่งมีชื่อเสียงมาจนถึง
 รัชกาลที่ ๕ ผู้ที่ตั้งร้านถ่ายรูปคนแรกของไทย คือ นายจิตร อยู่ที่ภูมิจีน ได้ฝึกหัดการถ่ายรูปกับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ม.จ.หญิงพูนพิสมัย ศิสกุล "คำนำ" ประชุมสมคมภาพสำคัญในประวัติศาสตร์ เล่ม ๑
โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และโบราณคดี (พระนคร: โรงพิมพ์
สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑)

๔ "คำานานสังเขปวัดคอนเซ็ปชัญ", ที่ระลึกงานฉลองวัดคอนเซ็ปชัญแห่งพระแม่เจ้า
คฤคีสักราช ๑๘๓๘ ครอบ ๒๕๐ ปี (พระนคร: โรงพิมพ์เจตนาวล, ๒๔๘๑), หน้า ๗

บาทหลวง หลุย ลานอกีชาวฝรั่งเศส และฝึกหัดต่อมากับทอมสัน ชาวอังกฤษที่เข้ามาถ่ายภาพเมื่อในรัชกาลที่ ๔ จนสามารถตั้งร้านถ่ายภาพได้เป็นแห่งแรกในไทย ด้วยความเชี่ยวชาญในการถ่ายภาพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นที่ขุนนายาสาหิศักดิ์ขณะและได้เลื่อนเป็นที่หลวงอัคนีนฤมิตร เจ้ากรมโรงแสงหลวง^๖

หลังจากนั้นไม่ปรากฏว่ามีใครตั้งร้านถ่ายภาพอีก เพราะคนไทยในสมัยนั้นไม่นิยม นอกจากทางราชการ เช่น กรมแผนที่ ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป เวลาเสด็จกลับก็มีชาวต่างประเทศตามเสด็จมาหลายคน มีชาวเยอรมันชื่อ โรเบิร์ต เลนซ์ (Robert Lenz) ได้เข้ามาประกอบอาชีพตั้งร้านถ่ายภาพขึ้นในไทยราว พ.ศ. ๒๔๔๑ ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง เชียงสะพานถ่าน ชื่อห้างโรเบิร์ต เลนซ์ เป็นผู้ระบายสีรูปถ่ายเป็นคนแรกในไทย สมเลิกกิจการไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ กิจการร้านถ่ายภาพของโรเบิร์ต เลนซ์ตกเป็นของห้างถ่ายภาพยานรสิงห์ พื่อสินรัชกาลที่ ๖ ห้างถ่ายภาพยานรสิงห์ก็ล้มเลิกกิจการไป^๗ สมัยต่อมาผู้มีนิยมการถ่ายภาพมากขึ้น และมีร้านถ่ายภาพแพร่หลายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ

ภาพถ่ายมักใช้ประกอบมากในหนังสือพระราชนิพนธ์ เช่น ภาพประกอบเรื่องบทละคร

^๖ สมเด็จพระราชดำรัสพระราชทานภาพ, "คำนำ" จดหมายเหตุและนิราศลอนดอน ของหม่อมราชวงศ์ไทยเรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๑๘ พ.ศ. ๒๔๐๐ (พิมพ์ในงานศพพระยามนตรีสุริยวงศ์ ชั้น บุนนาค ปีมะเมีย ๒๔๖๑; กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๑)

^๗ "พระยาอนุমানราชชนเสาเรื่องหอรูป," ประชุมสมุดภาพสำคัญในประวัติศาสตร์ เล่ม ๑, หน้า ๗

พูดเรื่องหัวใจนักรบ^๘ บทละครพูดเรื่องมหาตมะ^๙ บทละครพูดเรื่องศกุนตลา^{๑๐} เป็นต้น ประเภทของภาพถ่ายแยกออกได้ ๔ ประเภท คือ ภาพถ่ายของยูแตรงหนังสือแทรกไว้ที่ใกล้ ๆ กับหน้าปกในภาพที่ถ่ายตอนเล่นละครแล้วนำมาประกอบในหนังสือภายหลัง ภาพที่ถ่ายขึ้นเพื่อนำมาเป็นตัวอย่างของตัวละครแต่ละตัว และภาพถ่ายซึ่งนำมาประกอบหนังสือเรื่องประพาสไปในที่ต่าง ๆ ตัวอย่างภาพถ่ายของยูแตรงที่แทรกไว้ที่หน้าปกใน เช่น พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในหนังสือลิลิต นิทราชาคริต^{๑๑} ตัวอย่างภาพที่ถ่ายตอนเล่นละครแล้วนำมาประกอบในหนังสือภายหลังคือ ภาพในบทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ ภาพที่ถ่ายเพื่อเป็นตัวอย่างแสดงตัวละครว่าแต่ละตัวแต่งตัวอย่างไร เช่น บทละครพูดเรื่องศกุนตลา มีคำอธิบายว่า ตัวละครท้าวพะยัคเครื่องแต่งตัวละครเป็นเครื่องนายโรง ใส่ฎีกาแว่นเต้ในตอนแรกที่พบนางนั้นสวมตุ้มว่าเปลื้องฎีกา เพราะฉะนั้นควร

^๘พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หัวใจนักรบ (ละครพูด ๓ ชุด, ม.ป.ท. ม.ป.ป.)

^๙พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, มหาตมะ (ละครพูด ๓ ชุด, กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์อักษรนิติ, ม.ป.ป.)

^{๑๐}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ศกุนตลา (บทละครพูดแบบนาฏละคร, ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

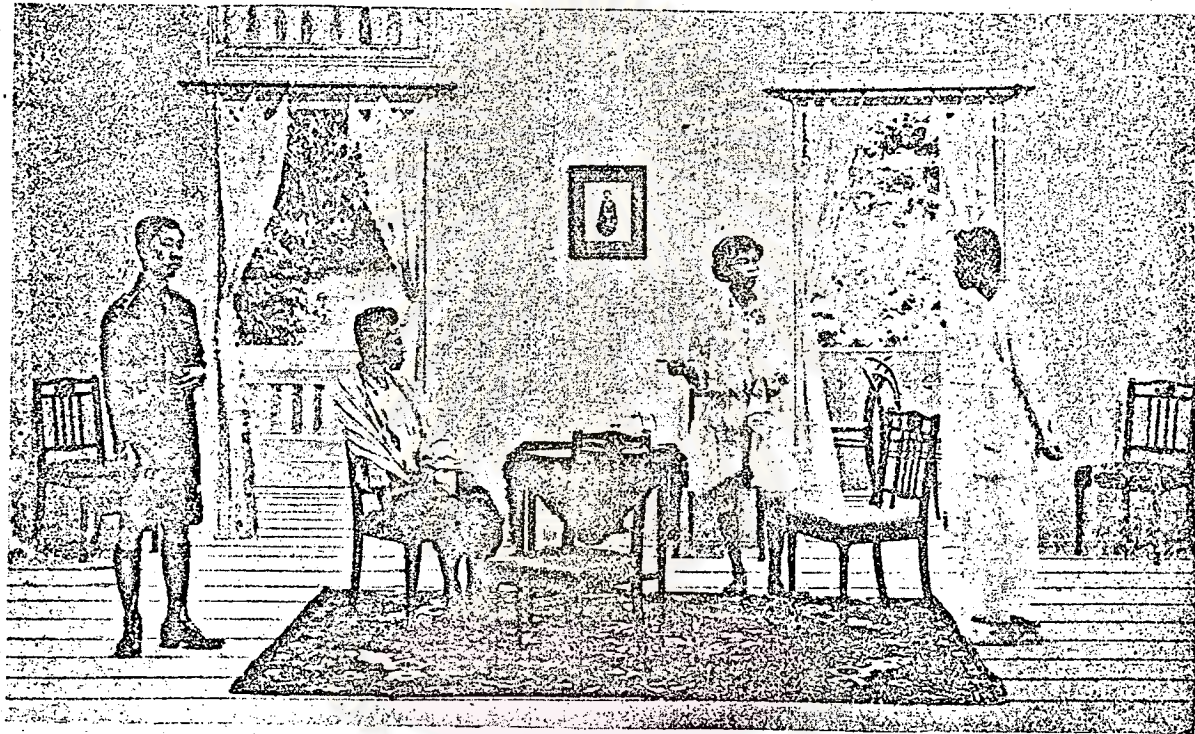
^{๑๑}พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิตนิทราชาคริต (กับตำนานแลบทร้องละคร เจ้านายทรงเล่นเรื่องนิทราชาคริตในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี โปรดฯ ให้พิมพ์ในงานเฉลิมพระชันษาศร ๖๐ ปีบริบูรณ์ เมื่อปีจอ พ.ศ.๒๔๖๕, พระนคร: โรงพิมพ์ไท, ๒๔๖๕)

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประทับในสมัยเมื่อทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนิทราชาคริต

พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
แทรกไว้ในหน้าแรกของหนังสือ ลิลิตนิทราชาคริต

อุไรชมหลวงมณี ในข้อที่เบนเสื่อป่า

ภาพถ่ายประกอบบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักกรบ

ท้าวทษยนต์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพประกอบแสดงตัวละครท้าวทษยนต์ในบทละครพูด
เรื่อง กนกนาค

นางศกุนตลา กับพี่เลี้ยง

ศูนย์วิทยทรัพยากร

ภาพประกอบแสดงตัวละครนางศกุนตลาในบทละครพูดเรื่อง ศกุนตลา

ใช้หมวกทรงประภาศ บักทอง ผัดหน้า ถือศร เว้นแต่ในตอนที่อยู่ภูมายนั่นถือพัชนี ตัวละครนางศกุน-
 ตลา ตอนต้นแต่งเครื่องชาวฉวน กระบังหน้าและเครื่องแต่งคอกไม้สดฉวน ของเกล้ามวย ตอนกลาง
 แต่งเครื่องนางเอกลีสมิงกุกษัตริ์ ตอนปลายนุ่งขาวหม้อขาว เครื่องแต่งผมเป็นคอกไม้ขาว ของดัก
 เปีย^{๑๒}

ตัวอย่างภาพถ่ายซึ่งนำมาประกอบเรื่องประภาศไปในที่ต่าง ๆ เช่นภาพถ่ายในหนังสือ
 เรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือรวบรวมพระ
 ราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้านันทน-
 ทศ เมื่อเสด็จประพาสยุโรปเมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ในการพิมพ์ครั้งแรกยังไม่มีการประกอบ
 ภาพเรื่อง เพิ่งมีภาพถ่ายประกอบในครั้งที่พิมพ์สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสมเด็จ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สภานายกหอสมุดวชิรญาณในขณะนั้นได้ทรงอธิบายไว้ในคำนำซึ่งเขียนเมื่อ
 ครั้งที่พิมพ์หนังสือเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖^{๑๓} ไว้ว่า

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้านันทนทศ-สมเด็จพระหญิงน้อย-
 มีพระประสงค์จะทรงพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้าน ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถา
 ทรงพระราชนิพนธ์ และพระราชทานกรรมสิทธิ์ไว้แก่พระองค์ ถวายสนอง
 พระคุณพระอรรคชายาเธอ - พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินี
 นาฏ พระชนนี สำหรับจะได้ทรงแจกเป็นมิตรพลีเมื่องานฉลองพระชันษา
 ครบ ๖๐ ในปีฉุ พ.ศ. ๒๔๖๖ นี้ มีรับสั่งมายังหอพระสมุดวชิรญาณ สำหรับ
 พระนครให้จัดการพิมพ์ถวาย แลทรงมอบหมายแก่ข้าพเจ้าอีกชั้นหนึ่ง ด้วย
 ทรงพระปรารภว่า เมื่อพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้านครั้งแรกนั้น สมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้อำนวยการเคย

^{๑๒}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "คำอธิบายเครื่องแต่งตัวตัวละคร"

ศกุนตลา

^{๑๓}พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ไกลบ้าน (ฉบับมีรูปภาพพร้อมด้วย
 จดหมายเหตุประกอบ) (พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๐๘), เล่ม ๑, หน้า (๘)

ทราบพระกระแสพระราชดำริที่อยู่ ทรงขอให้ช่วยเป็นพระคฤหาสน์การพิมพ์
ครั้งนี้ควยอีกครั้งหนึ่ง

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะรับจัดการถวายตามพระประสงค์ควยเป็นโอ
กาสจะได้มีส่วนสนองพระคุณในงานอภิถักษิตมงคลของพระอรรคชายาเธอ
ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าทราบอยู่แก่ใจว่า หนังสือเรื่องไกล
บ้านนี้ คนทั้งหลายนับถือกันคืออย่างยิ่งเรื่องหนึ่ง ในพระราชนิพนธ์ของพระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ต้องการหาอยู่ไม่ขาด แต่ทุกวันนี้
จะหาใหม่บริบูรณ์ไม่ได้มานานแล้ว ถ้าพิมพ์ขึ้นใหม่คงจะมีผู้ถวายขอโมทนา
เป็นอันมาก อีกประการหนึ่ง พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เมื่อพิมพ์ครั้งแรกเป็น
การรีบเร่งยังบกพร่อง เช่นขาดสารบรรพ์ แลรูปภาพ เป็นต้น ถ้าพิมพ์ใหม่
ในครั้งนี้จะแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าฉบับก่อนได้หลายอย่าง ถวายเหตุทั้งปวงดังพรรณ
มา ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าซึ่งสมเด็จพระที่นั่งน้อย ทรงพระดำริที่จะพิมพ์หนังสือพระ
ราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านถวายพระชนนีในครั้งนี้เป็น การสมควรยิ่งนัก ๑๔

และได้ทรงอธิบายตำนานหนังสือเรื่องไกลบ้านไว้ว่า

หนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องระยะทางในเวลาเสด็จประพาสทางไกลมาแตกอน
ครั้งนี้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นลายพระราชหัตถ์เลขา พระราชทานมายังสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิรันดร์กุล ซึ่งสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรม
ชนกนาถา เป็นตำแหน่งราชเลขาธิการฝ่ายในอยู่ในสมัยนั้น แลพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตมาให้ผู้อ่านได้อีกบ้าง เมื่อพระราชหัตถ์เลขามาถึงลาย
ฉบับเขาควยกัน ผู้ที่ได้อ่านเห็นว่าเรื่องเสด็จประพาสซึ่งคำรัสเล่ามาในพระ
ราชหัตถ์เลขา มีความต่าง ๆ เช่น ทรงพรรณาส่งซึ่งได้ทอดพระเนตรเห็น
แลกิจการซึ่งได้ทรงทราบ ทั้งกระแสพระราชดำริที่วินิจฉัยในเรื่องนั้น ๆ

๑๔ เรื่องเดียวกัน, หน้าคำนำ

นำอ่านยิ่งนัก จึงกราบบังคมทูลไปว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขา นั้น ถ้าวรรณพิมพ์เป็นหนังสือเรื่องขึ้นสักเรื่องหนึ่ง เห็นจะเป็นประโยชน์มาก พระราชทานพระราชหัตถเลขาตอบมาว่า จะพิมพ์ก็ได้แต่จะต้องตัดความซึ่งไม่ควรโฆษณาออกเสียบ้าง เมื่อเสด็จกลับจะทรงตรวจคัดต้นฉบับให้พิมพ์ เรียกว่าเรื่อง "ไกลบ้าน" เป็นการยัดยัดนี้ ตั้งแต่เมื่อยังเสด็จอยู่ในยุโรป ครั้นเสด็จกลับคืนมาถึงพระนคร เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ มีรับสั่งว่าหนังสือเรื่องไกลบ้านนั้น ควรจะพิมพ์ให้ทันจำหน่ายที่ร้านหลวงในทางพระประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตร วันมีกำหนดกลางเดือนธันวาคม ในปีนั้นตรงกับวันที่ ๑๗ ธันวาคม แต่ทรงติดพระราชกิจต่าง ๆ จะหาเวลาทรงตรวจต้นฉบับไม่ได้ จึงดำรัสสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ตรวจต้นฉบับแลจัดการพิมพ์ตามที่ใดทรงพระราชดำริไว้ การพิมพ์หนังสือไกลบ้านครั้งแรกต้องรีบเร่งทำให้ทันการดังกล่าวนั้น จึงต้องพิมพ์ออกจำหน่ายที่ละตอ กำหนดเอาพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่ง เป็นตอนหนึ่ง ถึงกระนั้นก็พิมพ์ทันจำหน่ายที่ร้านหลวงวัดเบญจมบพิตรแต่บางตอ แล้วพิมพ์ตอหลัง ๆ ต่อมา เป็นลำดับจนครบจำนวนพระราชหัตถเลขา ๓๓ ฉบับ เป็นหนังสือ ๑๔๕๐ นักษัตรกำหนดให้รวมเข้าเป็นสมุดเล่มใหญ่ ๔ เล่มด้วยกัน เรื่องคำนำหนังสือไกลบ้านมีดังพรรณนามาฉะนี้

หนังสือไกลบ้านฉบับที่พิมพ์ใหม่นี้ ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้บริบูรณ์ดีขึ้นกว่าฉบับพิมพ์ครั้งแรกหลายอย่างคือ

๑. ได้ทำคำอธิบายหมายเลขสำหรับนามบุคคลแลเรื่องราวในพระราชนิพนธ์บางแห่งให้รู้ความชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างหนึ่ง
๒. ได้เสาะหารูปภาพเนื่องด้วยการเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง เป็นรูปภาพซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงถ่ายเองก็มาก มาพิมพ์ประกอบกับพระราชหัตถเลขาเป็นจำนวน ๔๔ รูปด้วยกัน แลสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงเขียนลายใบปกประทานใหม่ด้วยอย่างหนึ่ง
๓. ได้ทำสารบรรพ์เรื่อง แลสารบรรพ์รูปเพิ่มเติมขึ้นด้วยอีกอย่างหนึ่ง
๔. ส่วนการพิมพ์ได้ขยายนักษัตรเป็นขนาดพับแปดเพื่อลดจำนวน

เล่มสมุดทอง คงแต่ ๒ เล่มอย่างหนึ่ง

นอกจากที่กล่าวมาไว้รวบรวมจดหมายเหตุเรื่องเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง
อัมมิไคปรากฏในหนังสือไกลบ้าน เช่น เรื่องส่งเสด็จ เรื่องการรักษาพระ-
นครเวลาเสด็จไม่อยู่ แลเรื่องรับเสด็จกลับคืนพระนคร เหล่านี้เอามาเรียบ
เรียงตกแต่งพิมพ์ขึ้นเป็นสมุดรูปภาพอีกเล่มหนึ่งเรียกว่า "จดหมายเหตุประ-
กอบเรื่องไกลบ้าน" เพิ่มเข้ากับหนังสือเรื่องไกลบ้านฉบับพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ รวม
เป็นสมุดชุดหนึ่ง ๓ เล่มด้วยกัน --- ๑๕

จากการสำรวจหนังสือไทยซึ่งพิมพ์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เขียนพบว่าไม่มีภาพถ่ายประกอบในหนังสือ
ซึ่งพิมพ์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และจากคำอธิบายของสมเด็จพระ
ยาคำรงราชานุภาพในคราวพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น อาจ
ใช้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า หนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังไม่มีภาพถ่ายประกอบ เพิ่งมีใน
สมัยรัชกาลที่ ๖

หนังสือบางเล่มมีภาพประกอบทั้งภาพถ่ายและภาพวาดผสมกัน เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่อง
การสงครามป้อมค่ายประชิด ซึ่งพระองค์ทรงชี้แจงในคำนำว่า

-- ข้าพเจ้าตั้งใจแต่เพียงจะบรรยายวิธีต่าง ๆ และกิจการบาง
อย่างที่ไค้ใช้แล้วจริง ๆ และเป็นไปจริง ๆ ในสนาม โดยใช้ภาษาง่าย ๆ
เพื่อให้เสียป่าหรือพลเรือนเข้าใจได้ดวยนั้นแลยิ่งกว่าสิ่งอื่น และดวยความ
ประสงค์ที่จะช่วยความเข้าใจให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้เก็บรูปภาพต่าง ๆ
เป็นอันมากมารวบรวมสลักับหนังสือ ก็ได้เขียนแผนและรูปสิ่งเขบขึ้นเอง
บ้างเท่าที่ข้าพเจ้าพอเขียนได้ --- ๑๖

๑๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๑)-(๘)

๑๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, การสงครามป้อมค่ายประชิด (พระนคร:
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, (๒๔๕๕))

ภาพหน้าปกในของหนังสือเรื่อง การสงครามป้อมค่ายประจักษ์

ภาพสี เริ่มปรากฏในหนังสือสมัยนี้ แต่ส่วนมากเป็นภาพเขียน ส่วนภาพถ่ายสียังไม่ค่อยมี นอกจากภาพสีแล้ว ตัวพิมพ์ยังใช้ตัวพิมพ์สีคำและสีแดงสลับกันด้วย ภาพเขียนภาพสีเป็นภาพเขียนด้วยสีน้ำ เช่น ภาพประกอบเรื่อง พระร่วง^{๑๗} ภาพเขียนแบบไทยเป็นภาพพื้นคำลายทองกับขาว เช่น ภาพประกอบในเรื่อง ท้าวแสนปม^{๑๘} และภาพประกอบในเรื่อง มัทนะพาธา^{๑๙} และภาพเขียนฝีพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่อง ศกุนตลา^{๒๐} (บทละครเรื่อง)

หนังสือเรื่องเหล่านี้มีผู้เขียนภาพปรากฏในคำนำและคำชี้แจงเรื่องภาพ เช่น เรื่อง ท้าวแสนปม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้แจงเรื่องภาพไว้ใน คำชี้แจงเรื่องภาพไว้ดังนี้

ภาพในสมุคนี้ ข้าพเจ้าได้ให้หม่อมแพร หลวงเจนจิตรยง (บุญ บุญยะเสน) กรมช่างมหาดเล็ก เขียนขึ้นตามแบบเขียนภาพอย่างไทยโบราณ เพราะอยกแสดงให้ปรากฏว่าเขียนตามแบบแผนไทยโบราณก็ยังคงงามตงตาที่อยู่ ส่วนการที่พื้นภาพเป็นคำนั้น ข้าพเจ้าตั้งใจให้เขียนเป็นที่ว่าภาพเหล่านี้เขียนลงในสมุคคำอย่างไทย และตัวภาพและลวดลายให้เขียนแต่ด้วยทองกับรงค์ขาวเท่านั้น

^{๑๗}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระร่วง (บทละครพูดคำกลอน, ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

^{๑๘}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ท้าวแสนปม (บทละคร, พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, (๒๔๖๐))

^{๑๙}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, มัทนะพาธา (หรือค่านานแห่งคอกกุกุหลาบ ละครพูดคำฉันท ๕ องค, ม.ป.ท., ม.ป.ป. (๒๔๖๓))

^{๒๐}พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ศกุนตลา (บทละครเรื่องสำหรับเล่นบนเวที (แบบละครดึกคำบรรพ) ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพเขียนแบบไทยในหนังสือ เรื่อง ท้าวแสนปม ตอนพระชินเสน
ปลดุมเป็นนายแสนปม ไปยื่นก้อนข้าวเย็นไหพระกุมาร ภาพพื้นสีดำเขียนด้วย
รงคขาวและสีทอง

การเขียนภาพพื้นคำลายทองกับชาวเขมร ไทยเราได้เล่นกันมาแต่โบราณแล้ว แต่ส่วนชาวยุโรป ข้าพเจ้าเพิ่งจะได้เห็นเขียนเขมรบ้างเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง และได้ทราบว่าชาวยุโรปตื่นกันว่า เป็นของแปลกและกล้าเล่นมาก ชาวชาวยุโรปผู้เขียนภาพอย่างนั้นจะได้เคยเห็นภาพที่ไทยเขียนไว้ในสมุดคำแล้ว ก็อาจเป็นไปได้ เพราะสมุดหนังสือไทยที่มีรูปเขียนทองกับรงค์ขาวคงจะได้นำติดไปอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานในประเทศยุโรปบ้างแล้วเป็นแน่แท้ แต่ถ้ามองว่าชาวยุโรปนั้นยังมีไม่เคยเห็นภาพไทยที่เขียนทำนองที่กล่าวมานี้ ก็คงนับว่าออกจะแปลกอยู่บ้างในการที่เขาจะพะเอินได้นักวิธีผสมสีตรงตามแบบที่ไทยเราใช้มาแล้วแต่โบราณ ๒๑

ผู้เขียนภาพคือ หลวงเจนจิตรทรง กำกับภาพทุกภาพ และมีอักษรย่อว่า ผ.ท.บ. ซึ่งหมายถึง กรมแผนที่ทหารบก ภาพประกอบในสมัยนี้ส่วนมากพิมพ์ ผ.ท.บ.

จากการค้นคว้าเรื่องภาพประกอบในหนังสือสมัยรัชกาลที่ ๖ สังเกตได้ว่า ภาพประกอบโดยเฉพาะภาพสีในหนังสือบทพระราชนิพนธ์ มักจะมีอักษรย่อว่า ผ.ท.บ. กำกับใต้ภาพแสดงว่าภาพสีส่วนมากพิมพ์ที่ กรมแผนที่ทหารบกในสมัยนั้นกรมแผนที่ทหารบกมีความสำคัญในเรื่องการผลิตกระดาษ และเรื่องการถ่ายรูปในประเทศไทย ๒๒ ดังปรากฏหลักฐานในเรื่อง "กระดาษ" ในสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ ว่า

--- ประเทศไทยมีโรงงานทำกระดาษด้วยมือ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐ เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้ขาดแคลนกระดาษ กรมแผนที่ทหารบกจึงได้ริเริ่มให้ทำกระดาษใช้เอง และต่อมาได้จัดสร้างโรงงานทำกระดาษด้วยเครื่องจักรขึ้นที่สามเสนเปิดทำการผลิตเมื่อ พ.ย. ๒๔๖๖ --- ๒๓

๒๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้าคำนำ

๒๒ สวงวน อึ้งคง, สิ่งแรกในเมืองไทย, หน้า ๙๔๔-๔๙

๒๓ สะอาด หงษ์ยนต์, "กระดาษ" สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๑ (๒๔๕๙),

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงว่าโรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบกมีความสำคัญในการพิมพ์และสามารถพิมพ์ภาพสีได้ในสมัยรัชกาลที่ ๖

ภาพประกอบในเรื่อง มัทนะพาธา หรือตำนานแหงดอกกหลาบ ละครพูดคำฉันท ๕ องค์ พระองค์ทรงชี้แจงในคำนำไว้ว่า "--- เพื่อประดับหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ให้จ้างวางศรี พระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) เขียนภาพขึ้นเพื่อสอดไว้ในที่อันควร และข้าพเจ้าขอขอบใจ พระยาอนุศาสน์จิตรกรในที่นี้ด้วย"^{๒๔} ลักษณะภาพเป็นภาพไทยแบบเดียวกับภาพในเรื่องท้าวแสนปม

ภาพพระหัตถ์ประกอบในเรื่อง ศกุนตลา บทละครร้องสำหรับเล่นบนเวที (แบบละคร กิติกามรรพ) เป็นภาพเขียนลายเส้นระบายสีสีแดง เขียว เหลือง ดำ มีพระนามากิไชยยกอกำกับได้ ภาพพร้อมควยวันที่เขียนภาพ และปรากฏชื่อโรงพิมพ์ซึ่งพิมพ์ภาพในหนังสือเล่มนี้คือ โรงพิมพ์หิน เค โอยามา

ภาพประกอบในบทละครพูดคำกลอนเรื่อง พระร่วง เป็นภาพเขียนสีน้ำไม่ปรากฏชื่อ ผู้เขียนภาพ มีแต่คำว่า ผ.ท.บ. กำกับโดยภาพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างภาพประกอบไว้ว่า

--- ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นแหละ ขอนข้างจะลำบากหน่อย เพราะเมื่อไม่มีแบบอยู่แล้วผู้ที่คิดเล่นละคร เรื่องนี้ก็อาจจะเห็นเป็นข้อขัดข้องอย่างสำคัญอัน ๑ ที่เดียว ข้าพเจ้าจึงได้จัดการให้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นสำหรับ ๑ พอให้คนแต่งตัวขึ้นและ นายรูป เป็นตัวอย่าง สำหรับจะได้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นให้คล้ายคลึงได้ หวังใจว่าจะเป็นที่พอใจแห่งผู้ที่คิดจะเล่นละคร เรื่องนี้ หรือแม่ผู้ที่มีใครคิดจะเล่นละคร เรื่องนี้บางทีก็จะพอใจในการที่มีรูปแสดงให้ปรากฏพอเป็น เคว่า คนสมัยพระร่วงนั้นแต่งตัวอย่างไรสำหรับดูเอาใจใส่ในการศึกษาเช่นนี้ ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เครื่องแต่งตัวที่ได้คิดขึ้นนี้ ดำเนินตามหลักที่มีอยู่ในศิลาจารึกหลายต่าง ๆ ที่สุโขทัย

^{๒๔} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, มัทนะพาธา หน้าคำนำ

สุเทษณ์ วิจารณ์มัทนาให้รัก

ภาพประกอบในเรื่อง มัทนะพาธา มีลักษณะเป็นภาพเขียนไทย เหมือนกับภาพในเรื่อง ท้าวแสนปม คือพื้นสีค้ำ เขียนควยรงค์ขาวและสีทอง

ภาพพระหัตถ์ประกอบในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์
"เสด็จเป็นกษัตริย์ที่เมือง สุพรรณบุรีพระหัตถ์องค์เจ้า"

ภาพพระหัตถ์ประกอบในบทละครเรื่อง รามเกียรติ์ เป็นภาพลายเส้นระบายสี

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร

ภาพเขียนประติมากรรมเรื่อง พระร่วง พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๗ ภาพรายมือปรากฏอยู่ที่หน้าปกใน ภาพขวามือเป็นภาพ
 ประติมากรรมเวียงทองพระร่วงขณะเป็นกษัตริย์ ถัดจากวัดอานวิคตุมย์ มีขอมคนหนึ่งปลอมตัวเป็นคนไทยมาเพื่อทำร้ายพระร่วง

และนครชม ดังปรากฏในรูปฉายที่นำมารวมไว้ในต้นค้วยแล้ว --- ๒๕

จากคำนำพระองค์ทรงใช้คำว่าฉายรูป และรูปฉาย แสดงว่าต้นฉบับเดิมอาจเป็นภาพถ่ายฉบับที่นำมาเป็นตัวอย่างเป็นภาพเขียนเลียนแบบภาพถ่ายจากต้นฉบับเดิมก็ได้

ภาพวาดในหนังสือสมัยนี้มีภาพเขียนของจิตรกรหลายคน และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองทรงเป็นนักเขียนภาพด้วย ภาพที่พระหัตถ์ของพระองค์ปรากฏในบทละครเรื่อง ศกุนตลา ดังกล่าวแล้ว และพระองค์ทรงเขียนภาพล้อ และภาพการ์ตูนในหนังสือซึ่งเริ่มเขียนในหนังสือพิมพ์ก่อน เช่น หนังสือพิมพ์ กุสุมิต ต่อมารวบรวมพิมพ์เป็นเล่ม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในเรื่องศิลปการเขียนภาพมาขณะที่เสด็จไปประทับ ณ พระราชวังพญาไทใหม่ ๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็โปรดให้ย้าย "กุสุมิต" ไปจากพระราชวังกุสุมิตค้วย และในบริเวณกุสุมิตธานี ก็มีสโมสรของพรรคการเมือง "โบว์สีน้ำเงิน" อันเป็นพรรคของพระองค์ท่าน ในสโมสรนี้มีบริการของสโมสรบริบูรณ์อย่างสโมสรทั้งหลาย และในปีเดียวกันนั้น ได้โปรดให้มีการประกวดภาพสมัครเล่นเป็นการภายใน แข่งการประกวดออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ภาพล้อ (cartoon) พระองค์โปรดเกล้าพระราชทานคำศัพท์ "cartoon" ซึ่งเป็นศัพท์ภาษาอังกฤษให้เขียนภาษาไทยว่า "ภาพล้อ"

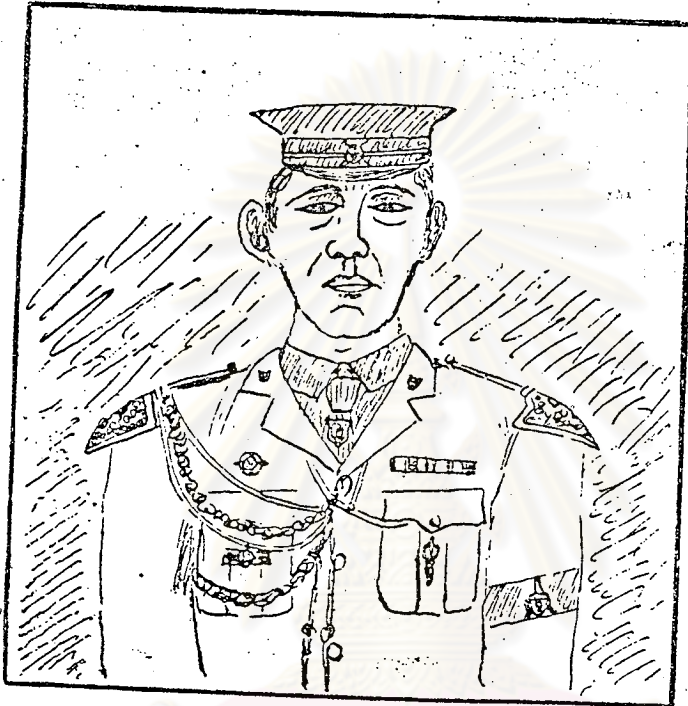
๒. ภาพนึกเขียน คือภาพที่เขียนจากความนึกคิด

๓. ภาพเหมือน คือภาพที่เขียนเหมือนของจริง

มีข้าราชการบริพารทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยส่งภาพเข้าประกวดกันมาก ถึงกำหนดก็นำภาพไปติดตั้งแสดงมีคนตรีบรรเลงให้ฟัง ทั้งไทยและสากล เก็บค่าผ่านประตูอย่างค่า ๑๐ บาท ผู้เข้าชมต้องแต่งตัวสุภาพ งานแบบนี้เคยจัดที่พระราชวังบางปะอินอีกครั้ง และเนื่องจากรานี้เองเป็นสาเหตุให้ทรงมีพระราชหฤทัยในทางศูรทรงเป็นครั้งแรก ได้ทรงคุ้นเคยกับหม่อมเจ้าหญิงวัลลภาเทวี (พระวรกัญญาปทาน) เป็นการเริ่มต้นในการประกวดภาพทั้งสองคราวนั้น สันเกล้าฯ ได้ทรงวาดภาพล้อมากมายหลายชุด หลายบท

๗

แดงครวญ

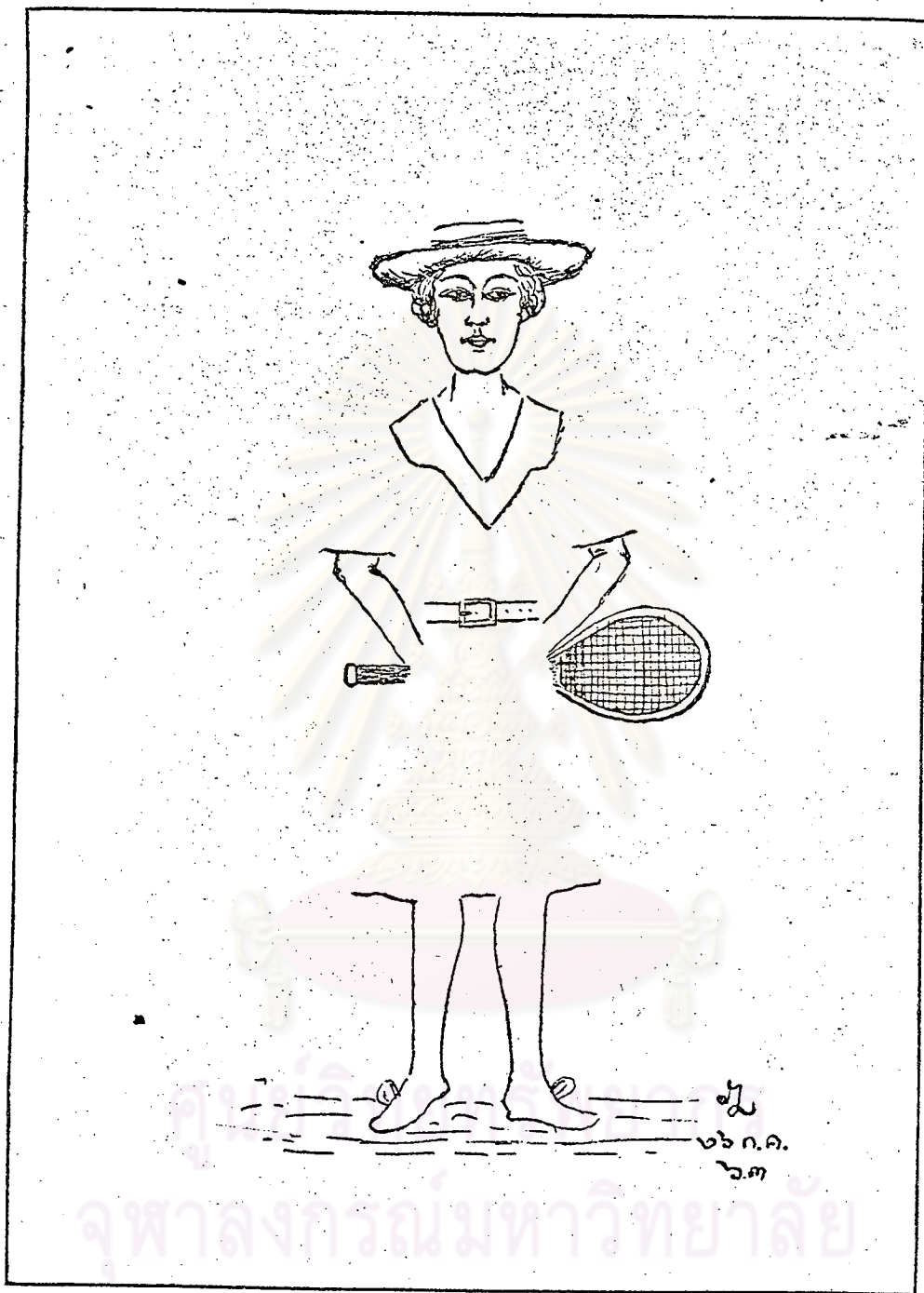

พ. ศ. ๒๔๖๑

๑ ศักระวาคิดมานาน้อยจิต เออยิ่งคิดยิ่งหมองไม่พองใส เสียแรง
 สู้เหนื่อยยากลำบากใจ ไม่มีใครชอบเราเศร้าอรุณา เสียแรงคอยสอดส่อง
 มองคอยเหตุ มิให้เภทภัยพาลเกิดฉานฉ่ำ ชนกลับซังคอยนั่งแต่นินทา
 แขนแดงจ้ำหน้าดำคร่ำเครียดเอ๋ย ฯ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพฝีพระหัตถ์ ภาพล้อเล่นหมึก
 ชื่อภาพ "แดงครวญ" หมายถึง พระยาพิทักษ์ภูบาล

ภาพฝีพระหัตถ์ ภาพล่อเส้นขาด

ว่าถึงผีพระหัตถ์แล้วก็ไม่ถึงขั้นเป็นนักเขียน แต่พระราชดำริในทางประติมากรรมหาตัวจับได้ยาก คือเมื่อทรงเขียนภาพลอยตู้ใด ไม่ต้องบอกว่าเป็นใครก็รู้ได้ว่าผู้นั้นสิ่งนั้น --- ภาพเขียนผีพระหัตถ์เหล่านี้ก็เป็นภาพลอยตู้ใด เจ้าของมักซื้อไว้มากมายราคาสูง บางภาพขายได้เป็นหมื่น ๆ ก็มี เงินที่ได้จากการขายภาพเหล่านี้ก็ส่งเข้าสมทบทุนซื้อปืนเลื่อนป่า เป็นสาธารณกุศล ส่วนมากนำลงพิมพ์ในหนังสือคุณลักษณะมีภาพชุดพระร่วง เป็นต้น ^{๒๖}

จิตรกรอื่น ๆ ซึ่งเขียนภาพประกอบในหนังสือสมัยนี้ซึ่งปรากฏพระนามและชื่อ คือ สมเด็จพระบรมวงศ์เชอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หลวงเจนนจิตรยงผู้เขียนภาพเรื่อง เจ้าแก้วแสนแป และอื่น ๆ และพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ผู้เขียนภาพประกอบเรื่อง มัทนะพาธา ละครูปุคคำฉันท์ ซึ่งโดยกตัวอย่างภาพของผู้เขียนสองท่านมาแล้วในเรื่องภาพดี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เชอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเป็นนักเขียนภาพประกอบที่ปรากฏพระนามมากที่สุด เพราะพระองค์ทรงพระปรีชาญาณรอบรู้ ๔ ประการ คือ จิตรกรรม สถาปัตยกรรม คุริยางคนาฏศิลป์ วรรณศิลป์ ใน ๔ สาขานี้ทรงมีทั้งความรู้ ความสนัก ความชำนาญ ทรงพระปรีชาญาณอย่างล้ำเลิศ ทรงมีทั้งผลงานชิ้นเยี่ยมยกย่องได้แสดงใหม่หาชนได้พบเห็นทั้งในสมัยนั้น และตกทอดมายังรุ่นหลัง --- ผลงานด้านจิตรกรรม มีภาพหลายลักษณะทั้งที่ปรากฏบนกระดาน เป็นภาพร่าง ภาพลายเส้น ภาพลงสีต่าง ๆ ภาพชากก ภาพลายไทย ภาพบนแพกาน ฉิ่งโบสถ์ กำแพง ภาพที่ทำเป็นแม่พิมพ์ใช้พิมพ์ในหนังสือต่าง ๆ ก็มีไม่น้อย ทรงเขียนแล้วให้ช่างเขียนคนอื่นขยายภาพระบายสีก็มี ทรงออกแบบภาพทางจิตรกรรม แล้วนำไปช่างไปประติมากรรมอย่างอื่นอีกหลายชนิด เช่น แบบขง เจริญญ์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นต้น ^{๒๗}

^{๒๖} ตรี มุขระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๐๖)

^{๒๗} สุจริติ ภาวรสุข, หนังสือประกวดเรื่องพระประวัติและงานศิลปะของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เชอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑), หน้า ๑๕๕ -

ภาพฝีพระหัตถ์เท่าที่รวบรวมได้ประกอบด้วยภาพ

๑. ภาพมัจฉาซาก ที่หอพระคันธารราษฎร์ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามคราวฉลองพระนครครบ ๑๐๐ ปี

๒. ภาพเงาะป่าหน้าปกหนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่า

๓. ภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อพระชนมายุครบ ๖๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

๔. ภาพเงาะเลี้ยงพวงมาลัย ทรงเขียนถวายสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพเมื่อ ๒๑ มิย. ๒๔๖๔

๕. ภาพเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก ที่ผนังโบสถ์วัดราชาธิวาสรวม ๑๓ กัณฑ์ ทรงเขียนภาพวางให้นายริโกลีลอกขยายแบบขึ้น ๑๐ เท่า และระบายสี ส่วนนครกัณฑ์ นายริโกลีเขียนเอง

๖. ภาพเขียน ณ เพดานพระที่นั่งภาคุมาศำรญู (ปัจจุบันเป็นพระที่นั่งบรมพิมาน) เป็นภาพพระอาทิตย์ชักรดไปในเวหา มีลักษณะเป็นภาพล้อ นายริโกลีขยายแบบและระบายสี

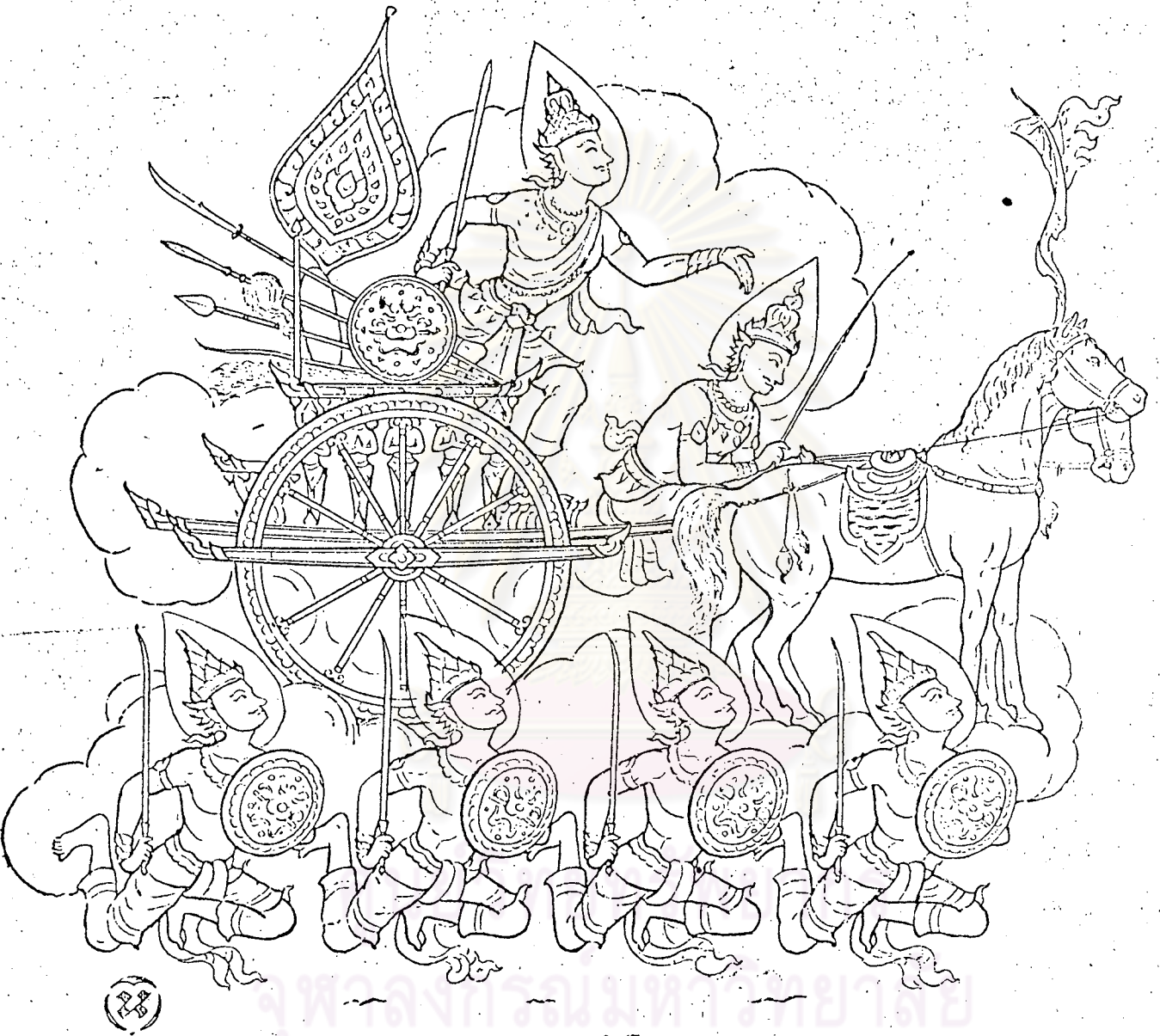
๗. ภาพที่ผนังศาลาแดงในวัดโพธิ์

๘. ภาพประกอบพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ ในหนังสือเรื่องธรรมาธรรมะสงคราม เป็นภาพลายเส้นงดงามมาก

๙. ภาพลายพัชชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก และภาพอื่น ๆ อีก^{๒๔}

ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์เรื่องธรรมาธรรมะสงคราม เป็นภาพลายเส้นงดงามวิจิตรเป็นอันมาก แสดงเทพคาฝ่ายธรรมาและธรรมะ ผลที่สุดฝ่ายธรรมะเป็นฝ่ายชนะ มีอยู่หลายภาพในหนังสือนี้ทรงเขียนอย่างวิจิตรอย่างสุดฝีพระหัตถ์ ทรงเขียนอย่างตั้งพระทัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละที่สมเด็จพะเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ไว้ในคำนำเรื่องธรรมาธรรมะสงคราม ดังนี้

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๕

- ๑ ขบวนสองเทพคลาไคล เวียนขวายไป ประสมกันกลางเวหา
- ๑ ต่างกองต่างหุยดรรดา อยู่กลางมรรคา เพื่อคอยอีกฝ่ายหลักทาง

ภาพฝ่าย "ธรรมะ" ในเรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม

ภาพเขียนฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

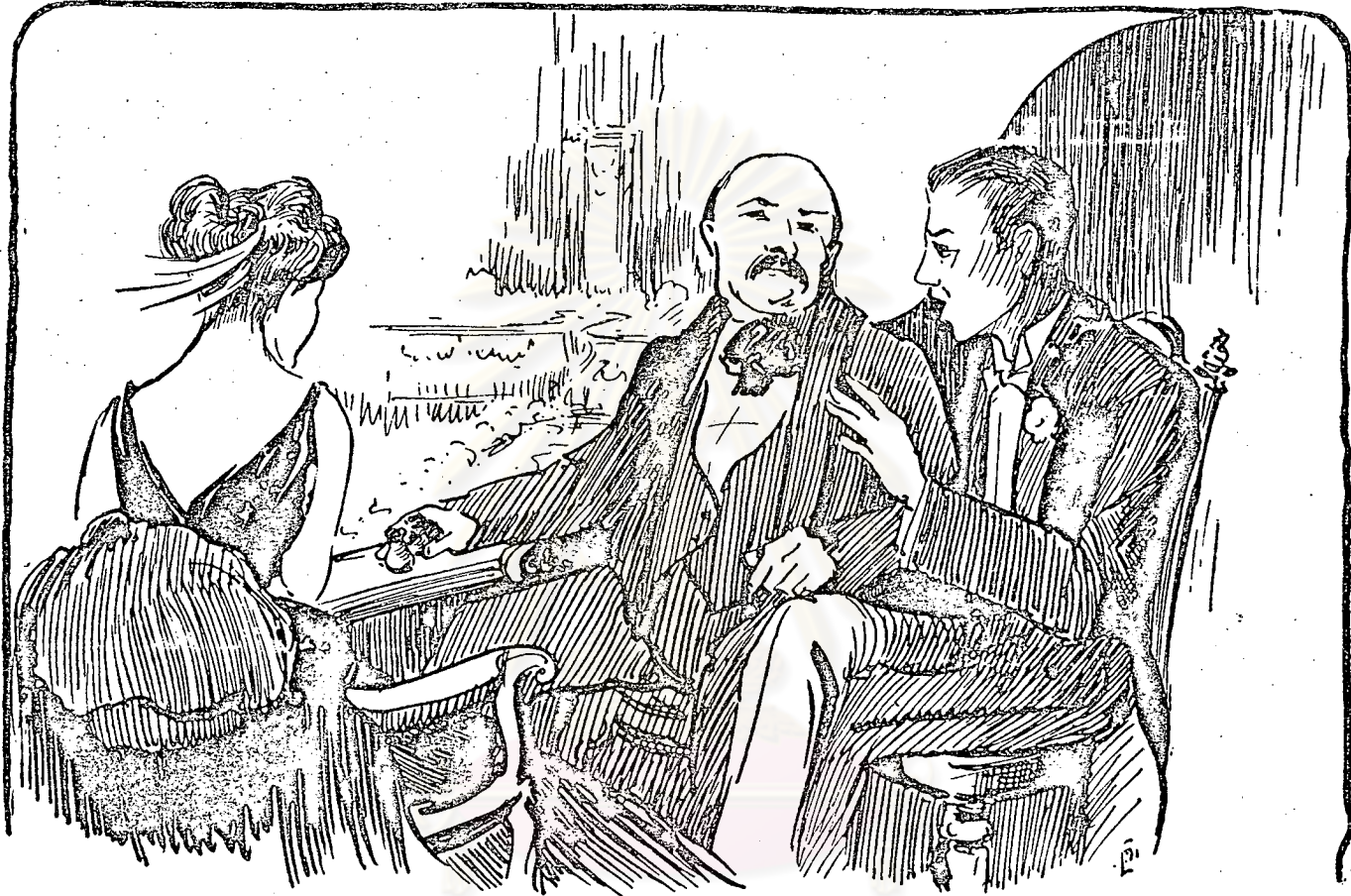

- ๑ ต่างกองต่างยืนอยู่พลาง ต่างไม่ให้ทาง แก่กันเพื่อเดินกองไป
- ๒ ชรรมะเทวะบุตรเป็นใหญ่ จึงกล่าวคำไป ด้วยถ้อยสุนทรอ่อนหวาน

๑๓

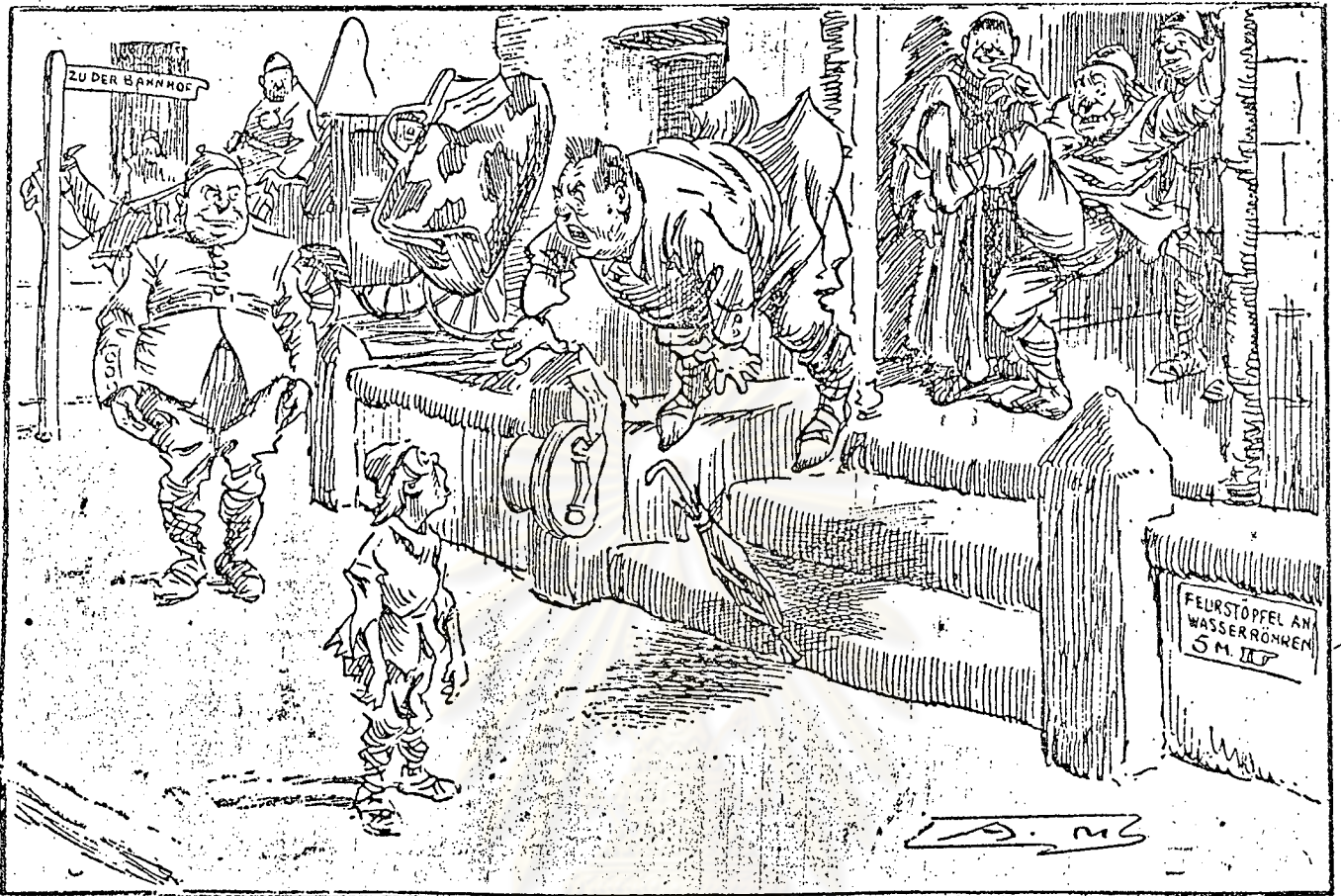
ภาพฝ่าย"อชรม" ในเรื่อง ชรรมาชรรมะสงคราม

ภาพเขียนฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ข้าพเจ้าร้องว่า: “แมลงบึ้ง ฤ ? พระเจ้าโปรด ! คุณว่าแมลงบึ้ง ฤ ?”

ภาพเขียนลายเส้นประกอบเรื่อง แมลงบึ้งทอง เป็นภาพที่จำลองจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ

ชาร์ลส์ฮวนถูกไล่

ต่อจากหลุยส์ คือชาร์ลส์ฮวน—ผู้มีฉายาเช่นนั้นเพราะเหตุใดไม่จำเป็นต้องอธิบาย. ราชวงศ์คนไม่คิดว่าหลุยส์, และแทนที่จะต่อสู้พวกโรสส์ทชาติเคน ซึ่งในสมัยนั้นโคเทยวริงความอยู่ตามแคนเยอรมัน, เธอได้พยายามที่จะเอาทรัพย์สินให้เพื่อขอให้ระงับปล้น ราชโอรสฮวนนั้นชกกับความเห็นเยอรมันในทางประหัตทรัพย์สิน, 3 สถานัน ที่เมืองตรูบูร์ จึงตกลงกันได้ชาร์ลส์ออกเดี่ยวจากราชสมบัติ, และชาร์ลส์เองก็เต็มใจออกไปอยู่สหายอย่างสามัญชน.

(หนังสือเยอรมันในภาพนี้: Zu der Bahnhof แปลว่า "ไปยังสถานีรถไฟ". Feurstöpfel an Wasserröhren 5 m. แปลว่า "ก๊อกค้ำไฟกัยสายสูบน้ำ 5 เมตร", คืออยู่ห่างจากที่ขายน้ไป 5 เมตรทางทมอช).

จริง ๆ อยู่มากก็เป็นไป เขาได้เมื่อภิกษานำกับไว้สำหรับรูปทุกรูป ซึ่งข้าพเจ้าแปลเป็นภาษาไทยไว้ด้วย

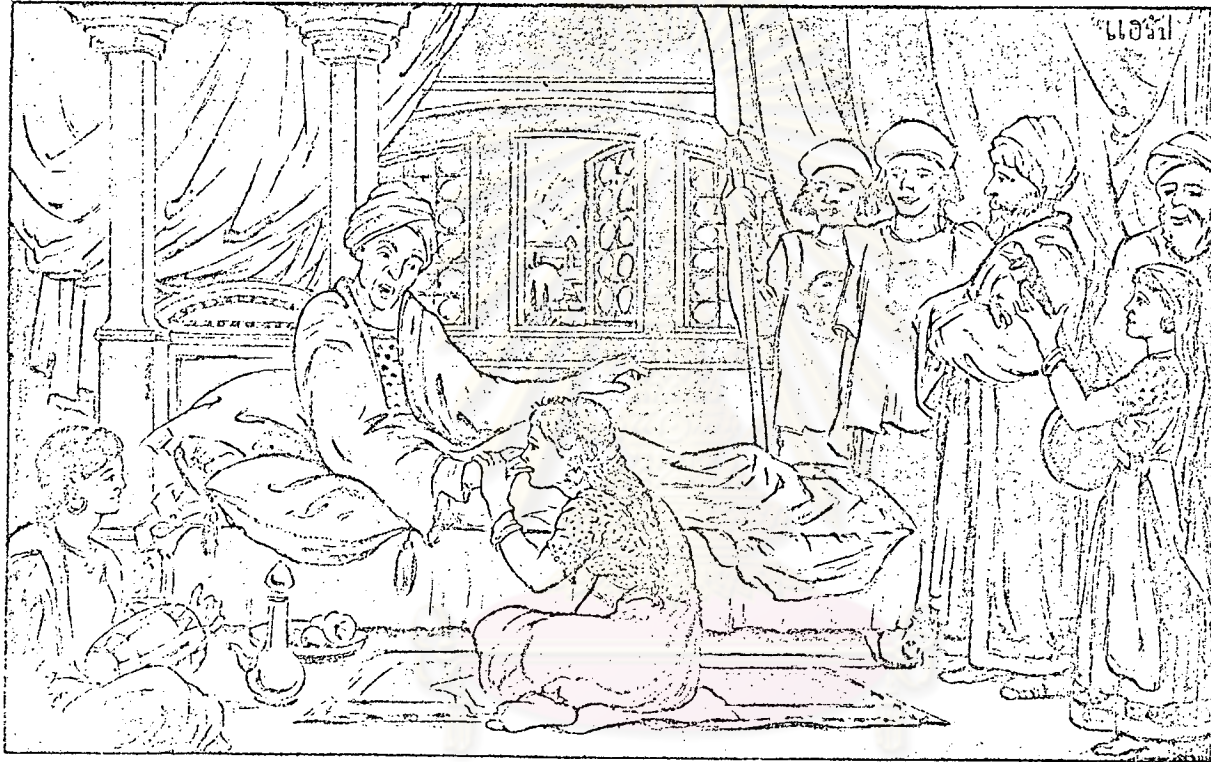
หวังใจว่าภาพชุดนี้ จะช่วยนำความรู้ในประวัติการของชาติเยอรมันมาสู่ชนชาวสยาม และเมื่อใดได้เห็นและอ่านคำอธิบายสำหรับภาพนั้น ๆ แล้วหวังใจว่าจะบังเกิดความรู้สึกเข้าใจโดยแจ่มแจ้งว่า ชาติอันใดเคยมีขอบกพร่อง ดิคนุษยชาติอันมาช้านานปานใด แล้วจะได้ไม่ตีราคาคนชาติอันให้สูงเกินจริงอีกต่อไป^{๓๓}

ตัวอย่างภาพประกอบในหนังสือซึ่งนำเค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องภาษาต่างประเทศ คือ เรื่อง ลิลิตนิทราชาคริต บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้เค้าโครงเรื่องมาจากนิยายอาหรับโบราณ ซึ่งมีผู้แปลไว้เป็นภาษาอังกฤษชื่อ The Sleeper Awaken อันเป็นเรื่องหนึ่งในตอนท้ายนิยายอาหรับราตรี (Arabian Nights) พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เพียง ๒๙ วัน เพื่อเป็นของพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ในวันมีใหม่^{๓๔} ภาพมีลักษณะเป็นภาพวาดชาวค้ำ ตัวละครเป็นชาวอาหรับ มีคำว่า "แฮร์ป" และ พ.ช. ปรากฏที่ภาพทุกภาพ และมีพระบรมฉายาลักษณ์เป็นภาพถ่ายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแทรกไว้ใกล้กับหน้าปกในคำว่า "แฮร์ป" สันนิษฐานว่าเป็นชื่อผู้เขียนภาพในหนังสือต้นฉบับภาษาอังกฤษ และคำว่า "พ.ช." คงหมายถึงคำย่อของโรงเรียนเพาะช่าง เพราะได้หลักฐานจากคำนำซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา ทรงชี้แจงไว้ว่า

ตั้งแต่เริ่มจะทำบุญอายุครั้งนี้ กรมพระจันทบุรีฯ ได้เป็นกำลังความคิดช่วยตระเตรียมการงานต่าง ๆ สมกับที่ได้เคยสนทนสมกันมาแต่เธอยังเยาว์ เธอได้แนะนำให้พิมพ์หนังสือพระราชนิพนธ์นิทราชาคริต สำหรับถวายเจ้านายแลแจกตามญาติมิตรก็เห็นชอบด้วย แลมาทวนระลึกถึงพระราชนิพนธ์บทร้อง

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าคำนำ

^{๓๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิตนิทราชาคริต

จับกิ่งก้อยอาบ

เพลลา เพลลาพอรุส^๒ก

ชูชนกัณฑ์แต่เมา

อาบลูกแก้วโอง^๒อึ้ง

(หน้า ๓๔)

ภาพประกอบในเรื่อง ดิถีคืนทราชาคริต เป็นภาพเขียนตามลักษณะของเรื่องเดิม

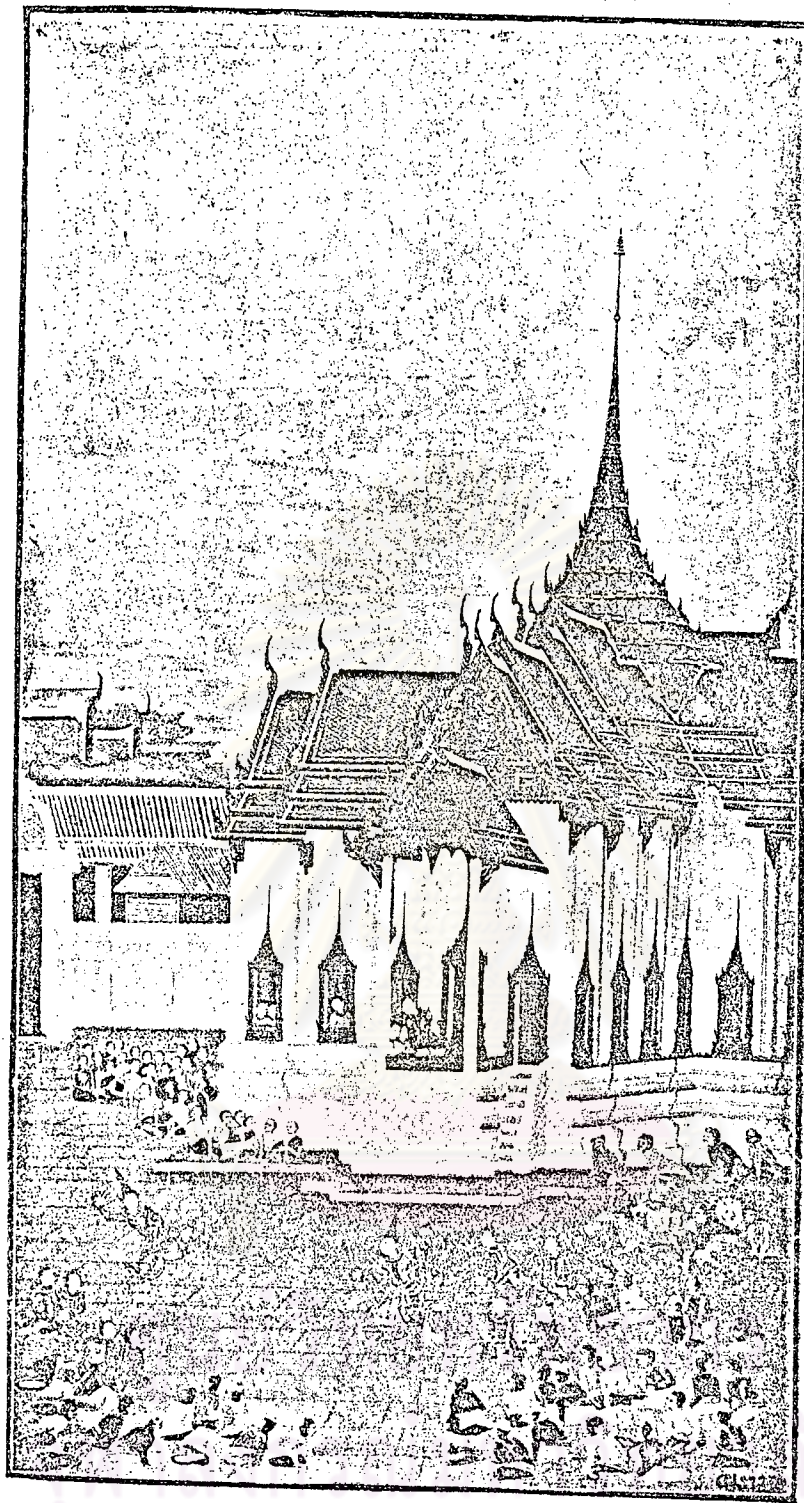
เรื่องซึ่งข้าพเจ้าได้เคยเห็นเจ้านายพี่น้องทรงเล่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ รู้ดีว่า เพราะจับใจ แลสนุกอย่างเยี่ยมยอด เสียค่าว่าจะสาปสูญไปเสีย เห็นว่า ควรจะพิมพ์ต่อท้ายลิลิตนี้ จึงได้เที่ยวถามตามเจ้านายพี่น้อง ก็ได้ที่ในกรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ เกือบหมด ข้าค้อยู่ตอนหนึ่งซึ่งองค์แขกเข้ามาได้พร้อมทั้งโปแกรมด้วย เมื่อได้บทละครนี้ครบบริบูรณ์ถึงความประสงค์ทำให้ข้าพเจ้า ชื่นชมยินดีดังใดคู่ละครครั้งนั้นอีก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ลูกชายใหญ่ได้ชักชวนเจ้านายเจ้านองของเขอให้ทรงเล่นละครเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง แต่คำร้องมีผิดแผกกับครั้งก่อนบ้าง ในกรมพระดำรงราชานุภาพได้ทรงค้นหาได้บริบูรณ์และทรงรับจัดการพิมพ์ครั้งนี้ ให้มีทั้งรูปภาพเรื่องนิทราชาคริต ซึ่งพระยาอนุสาสน์ พาณิชยการรับเขียนในโรงเรียนเพาะช่าง และมีรูปถ่ายละครนิทราชาคริตซึ่งเจ้านายเล่นครั้งแรกแลครั้งหลังด้วย --- ๓๕

ภาพประกอบเรื่องวรรณคดีไทย ซึ่งนำภาพเขียนไทยมาประกอบเรื่อง เช่น หนังสือนิทละคร เรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ^{๓๖} พระนางเจ้าสุทธมาลมารศรีพระราชเทวี โปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชันษาชายิต เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระเจ้าดำรงราชานุภาพ สภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ ทรงชี้แจงในคำนำว่า

--- การพิมพ์บทละครอิเหนาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เดิมหมดสมิทที่บางคอแหลมใต้ถนนฉิมของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ไปพิมพ์ขึ้นก่อนผู้อื่น ได้ออกจำหน่ายเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๓ แต่นั้นโรงพิมพ์อื่น ๆ ก็พิมพ์กันต่อมา จะพิมพ์ก็แห้งและพิมพ์ก็ครั้งไม่

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าคำนำ

^{๓๖} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา (บทละครฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พระนางเจ้าสุทธมาลมารศรีพระราชเทวี โปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชันษาชายิต เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔, พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๔), (๓ เล่ม)

เมื่อนั้น พระสุริวงศ์เทวอัครมหาไศรย
 ผันผัดบิ่ดบองว่องไว ท้อยที่หนีได้ไปมา
 หน้า ๗๗

ภาพเขียนไทยประกอบเรื่อง อิเหนา บทละคร

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ฉบบัหอพระสมุควชิรญาณ เป็นภาพ ตอนอิเหนา

ร่างอุชกับระเคนดาหยันที่เมืองหมันทยา

ทราบแน่ แต่หาพิมพ์ต่อ ๆ ก็เฝ้าตามฉบับหมอสุมิตทั้งนั้น หาปรากฏว่ามีใคร
ได้เคยสอบชำระต้นฉบับบทละครอิเหนาที่พิมพ์ไม่ แม้อันที่หมอสุมิตพิมพ์ครั้ง
แรก ผู้ที่เคยอ่านพระราชนิพนธ์ เจนใจก็มักติเตียนว่าวิปลาสคลาดเคลื่อนอยู่
หลายแห่ง ครั้นถึงฉบับที่พิมพ์กันขึ้นหลัง ๆ มากยิ่งวิปลาสหนักขึ้นทุกที จนเป็น
เหตุให้ปรารภกันแต่เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่า ถ้าปล่อยไว้ไม่คิดป้องกันแก้ไข
นานไปก็กลัวจะสูญเสียพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ ไป เจ้าพระยาสุเรนทร
ชิษิตี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล ณ กรุงเทพฯ) เมื่อยังเป็นพระยาวิสุทธิสุริย-
ศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ เป็นผู้ริเริ่มรวบรวมฉบับบทละครอิเหนาในรัชกาล
ที่ ๒ แต่ทำได้แต่คนเรื่องจนถึงอิเหนาเข้าของนางจินตะหรา เมืองมันทยา
เป็นหนังสือ ๖ เล่มสมุดไทย และพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖

พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงได้พิมพ์ฉบับหอสมุดวชิรญาณ ซึ่งได้ตรวจสอบกับต้นฉบับ
๔ ฉบับ คือ ๑. จากพระนางเจ้า ฯ ๒. ฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๕
๓. เจ้าพระยาพระเสด็จ ๔. หอสมุด --- อนึ่งเมื่อสมเด็จพระเจ้า
นงเยาว์เธอ ฯ มีรับสั่งให้พิมพ์พระราชนิพนธ์อิเหนาครั้งนี้ ทรงพระดำริว่า
ยังมีกรอันเนื่องมาแต่บทละครอิเหนาซึ่งน่าจะทำขึ้นประกอบกับหนังสือซึ่งพิมพ์
ใหม่อีก ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือมีรูปภาพเรื่องอิเหนาซึ่งได้เขียนไว้แต่ก่อน
เป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้เขียนไว้มาก
ทุกวันนี้วิธีพิมพ์จำลองรูปก็อาจทำได้โดยฝีมือไทยแล้ว ควรจะเลือกรูปภาพ
เรื่องอิเหนาที่เขียนไว้แต่ก่อนมาพิมพ์ไว้ในหนังสือนี้ ให้คนทั้งหลายได้เห็น
แพร่หลายด้วย จึงได้ทรงเป็นพระธุระเลือกสรรรูปภาพเรื่องอิเหนาซึ่งมีอยู่
ณ ที่ต่าง ๆ แลโปรดให้กรมแผนที่ทหารบกพิมพ์รูปภาพเพิ่มเข้าไปในหนังสือนี้
ด้วย อีกอย่างหนึ่งนั้นทรงพระดำริว่าละครเรื่องอิเหนานี้ นอกจากบทละคร
ยังมีเรื่องตำนานเคยได้ทรงสืบเสาะแถลงถึงการที่เล่นละครอิเหนากันมาแต่
ก่อน จึงโปรดให้แต่งตำนานเรื่องละครอิเหนา --- ๓๓

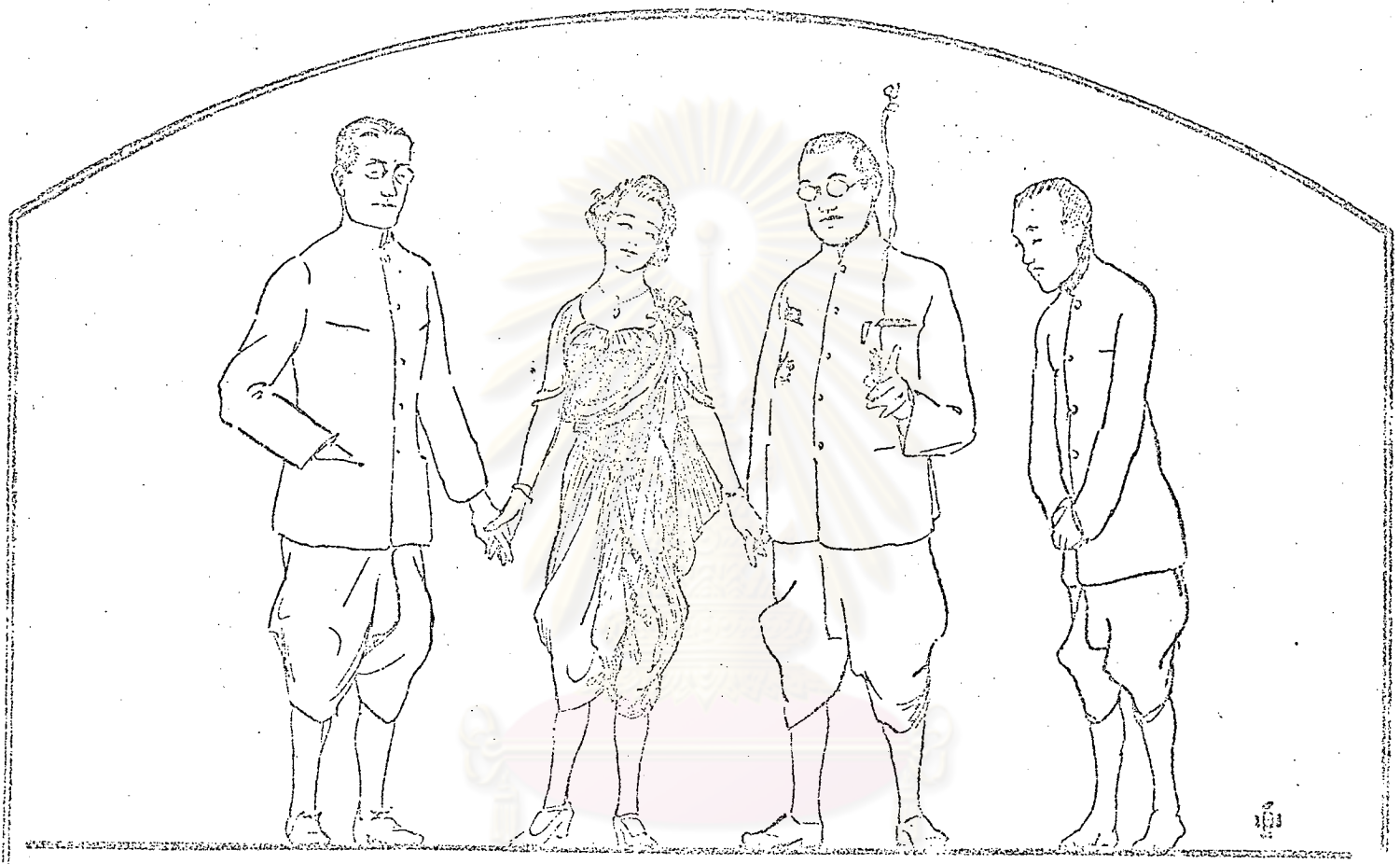
หนังสือซึ่งพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือฉบับพระราชนิพนธ์ เป็นหนังสือที่มีภาพประกอบมากที่สุด คีที่สุด ภาพประกอบในสมัยนี้แยกออกได้หลายประเภท คือ ภาพ ถ่าย ภาพเขียนสีน้ำ ภาพเขียนแบบไทยโบราณ ดังได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังมีภาพ ลายเส้นซึ่งส่วนมากใช้เขียนภาพประกอบบทละครในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต และเป็นภาพที่พระหัตถ์ประภาพร ภาพล้อซึ่งแบ่งเป็นภาพล้อเส้นหมึก และภาพล้อเส้นชาก ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเช่นเดียวกัน

ตัวอย่างภาพประกอบแบบลายเส้นประกอบบทละคร เช่น ภาพในเรื่อง สงครามสมรส ละคร พุทวงศ์เดี่ยว โดยศรีอยุธยา แปลจากภาษาอังกฤษของแอลเฟรด สโตร์ (รวบรวมจากหนังสือดุสิตสมิต) ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ และปีที่พิมพ์

นอกจากภาพประกอบในหนังสือแล้ว การตกแต่งหนังสือในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นว่าสวยงามมาก ดังปรากฏในหนังสือฉบับพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ตัวอย่างการ ตกแต่งหน้าปกหนังสือ เช่น หน้าปกหนังสือ เรื่องศกนตลา ปกแข็ง พื้นสีน้ำเงินแก่ มีลวดลายเส้นด้วยสี ทอง ภาพหน้าปกเรื่อง ท้าวแสนปม เป็นปกอ่อนสีน้ำตาล มีลวดลายสีคำ ภาพลวดลายแบบหน้าปกเรื่อง ท้าวแสนปมมักจะปรากฏในหน้าปกหนังสือพระราชนิพนธ์อื่น ๆ อีกหลายเล่ม บางเล่มเป็นปกแข็งลวดลาย เส้นสีทอง หน้าปกเรื่อง หัวใจนักรบ มีภาพถ่ายมาติดไว้ที่หน้าปก มีลวดลายประดับด้วยสีทอง

นอกจากการตกแต่งหน้าปกนอกให้สวยงามแล้ว หน้าปกในก็ได้รับการตกแต่งให้สวยงาม นำหีบอ่าน เช่น หน้าปกในเรื่อง หัวใจนักรบ แสดงตัวอย่างให้เห็นการวาดลวดลายอีกแบบหนึ่งในหน้า ปกใน แปลกไปจากลวดลายขอบหน้าหนังสือสมัยก่อน ๆ ซึ่งมีขอบหน้าหนังสือเป็นกรอบสี่เหลี่ยมตามขนาด ของหน้าหนังสือ หน้าปกในบางเล่มระบายสีที่ตัวอักษรซึ่งประดิษฐ์เป็นตัวโตบ้างเล็กบ้าง และจะมีภาพ วาดประดับ เช่น หน้าปกในเรื่อง พระร่วง และบางเล่มใช้สีแดงล้วน เช่น หน้าปกในเรื่อง อิทธิราช- คำฉันท์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

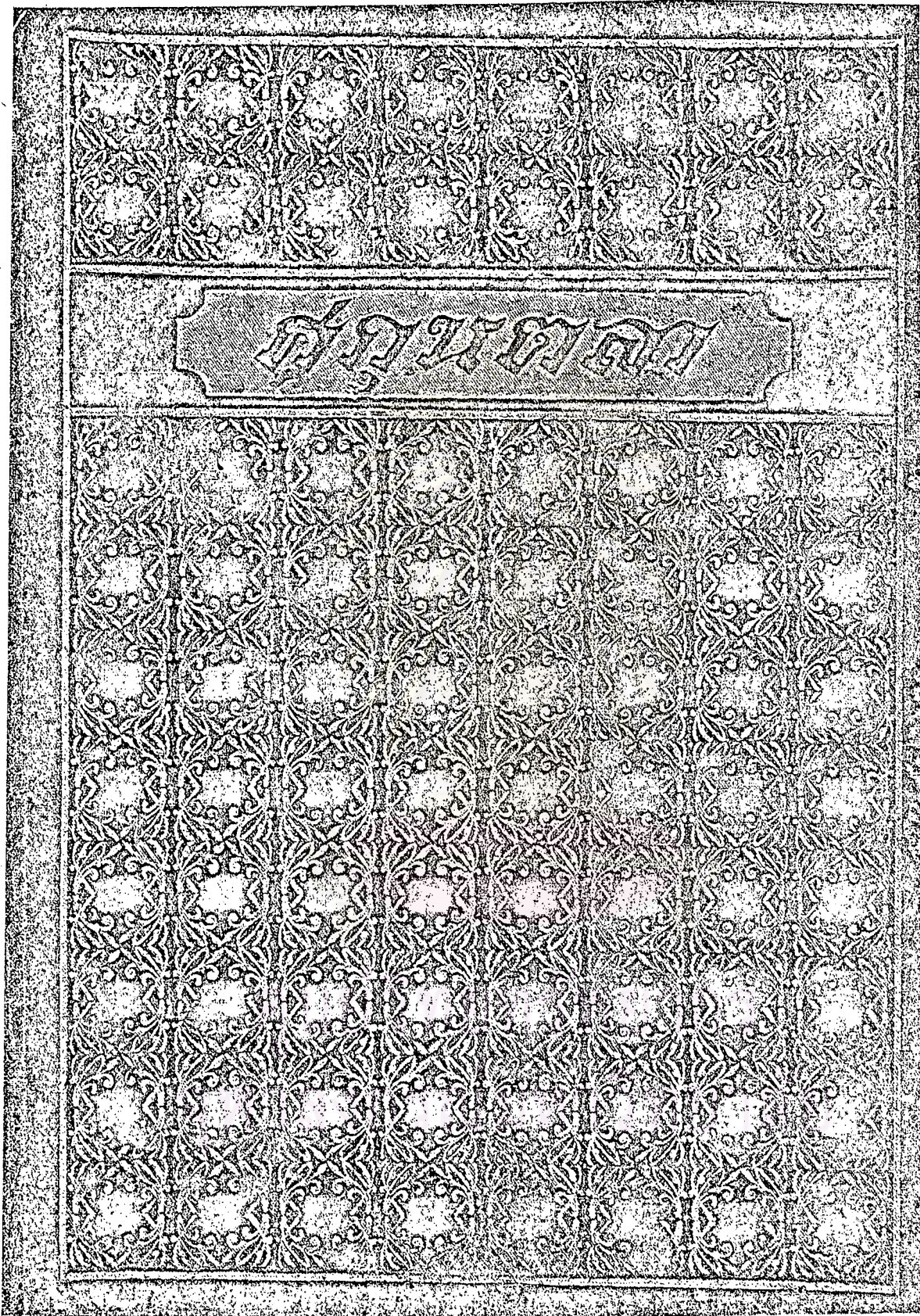
พระอรุณประทีปศรี

นางเทวสง่า รมวิไล

พระทวีดิษกร

คนใช้

ภาพเขียนลายเส้นประกอบหนังสือเรื่อง งคการสมรส ละครพของค้เคียว

หน้าปกหนังสือเรื่อง ศกุนตลา ปกแข็งพื้นสีน้ำเงิน ลวดลายสีทอง

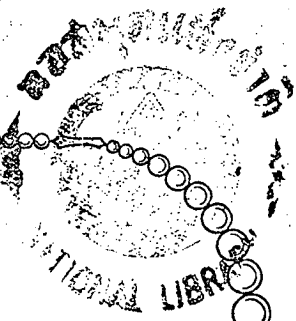
หัวใจนักรบ

ปกแข็งสีม่วง

หน้าปกนอกของบทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ

ปกแข็งสีม่วง ตัวอักษรและลวดลายสีทอง ภาพถ่ายเป็นภาพที่นำมาติดไว้บนปก

หัวใจ นักรบ

ละครพูด ๓ ชุด

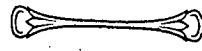
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

เพื่อ

ปลูกใจนักรบไทย

พ. ๓๖

หน้าปกในของหนังสือบทละคร เรื่อง หัวใจนักรบ

๐๐๐๐ พระราชนิพนธ์ ๐๐๐๐

พระร่วง

ของ

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหา

จักรพรรดิ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศูนย์รักษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(๒)

(๒.๓.๖)

ภาพหน้าปกในรองหนังสือพระราชนิพนธ์

เรื่อง พระร่วง

ศรีวิชัยนักษัตร นมะ

โคลก ๕

ในปรัศตาวนา แห่ง หิโตปเทศ

สัคมยติ วิไทย์ว นัจคาปี นวั สวิตรี

สมุทรมิว ทูร์ธวัช นฤป ภาคัยมตะ ปรี

ภาพหน้าปกในของหนังสือเรื่อง อิธราชาอันท์

การประดับตกแต่งตัวอักษรที่ขึ้นต้นประโยคแบบในหนังสือต่างประเทศ มีตัวอย่างในหนังสือ
ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์สวนลุมพินี พระพุทธศักราช ๒๔๖๘^{๓๔} เป็นหนังสือซึ่งพิมพ์ใน พ.ศ.๒๔๖๘ แต่เสร็จ
 ใน พ.ศ.๒๔๗๐ เป็นการเลียนแบบหนังสือภาษาอังกฤษเรื่อง The Twentieth Century Impres-
sions of Siam^{๓๕} จุดมุ่งหมายของการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ปรากฏอยู่ในคำนำว่า

การพิมพ์หนังสือนี้ ด้วยความมุ่งหมายของคณะผู้ริเริ่มกิจการเพื่อจะ
 เผยแพร่ประวัติการอันเป็นตำนานแห่งชาติตามลำดับยุคพระราชพงศาวดาร
 สยามตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็ราชธานี ตลอดมาจนรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
 พระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นการ
 แพร่หลายเพิ่มจำนวนสมุดไขไฟศาลยิ่งขึ้นทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
 นอกจากประวัติดังกล่าวมาแล้ว จักได้แสดงนานาสถิติพยากรณ์แห่งการพาณิชย์
 และธุรกิจต่าง ๆ ว่าเป็นหลักแห่งการอาชีพของผู้พึงปรารถนาที่จะค้นควา
 หาเงื่อนไขแห่งประกอบภพอันมีค่าของพระมหานครให้เป็นที่เจริญตาแห่งผู้
 ประสพอีกด้วย หวังว่าจะเป็นที่พอใจแห่งท่านทั้งหลายผู้พึงปรารถนาสิ่งอัน
 มีค่าไว้ในเคหาสน์สถาน

ความจำนงดังกล่าวมานี้ ได้เริ่มรวบรวมและจัดการพิมพ์มาแต่เดือน
 สิงหาคม พ.ศ.๒๔๖๔ ได้ประสพเหตุการณ์อันเป็นอุปสรรคด้วยประการทั้ง
 ปวง คุจเรือตกอยู่ในกลางมหาสมุทรซึ่งต้องฝากคืนอันใหญ่อยู่ขณะนั้น จนเดือน

^{๓๔} ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ สวนลุมพินี พระพุทธศักราช ๒๔๖๘, (The Souvenir of
the Siamese Kingdom Exhibition at Lumbini Park B.E.2468), พระนคร:
โรงพิมพ์กรุงเทพฯ เติลิเมิ้ล, ๒๔๖๘-๗๐)

^{๓๕} Arnold Wright, Twentieth Century Impressions of Siam; its
history, people, commerce, industries, and resources with which is
in incorporated an abridged editicn of Twentieth Century Impressions
of British Malaya (London: Lloyd's Greater Britain Publishing, 1908)

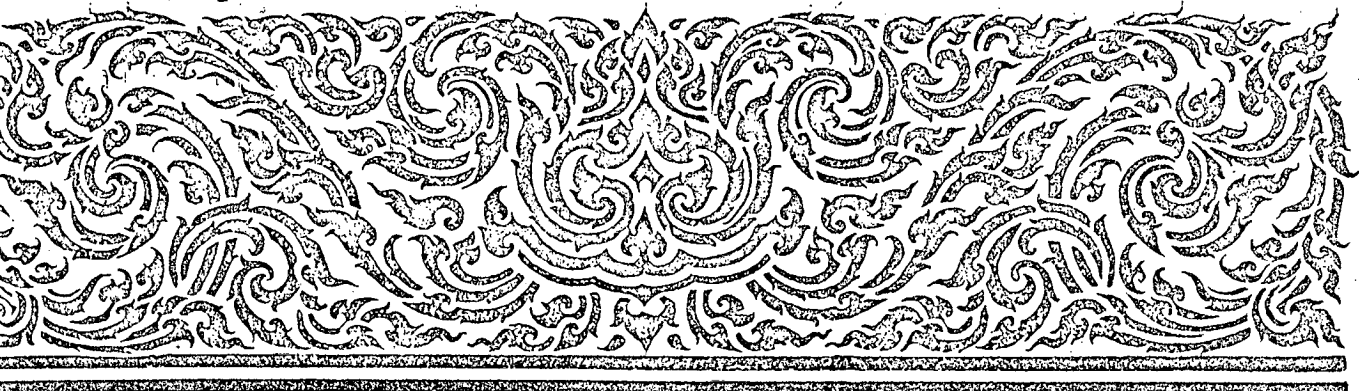
มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๐ การจึงแล้วเสร็จเรียบร้อย เป็นสมุดคั่นงามขึ้นเห็น
 ปานนี้เต็มพันสมุด "ซิเวนดิเอท เซนจูรี อิมเพรสชัน ออฟไซแอม" คณะ
 อำนวยการขอแสดงความขอบใจและขอบคุณมาย หลุด คีรีวัต ผู้จัดการโรง
 พิมพ์กรุงเทพฯ เกล็ดเมลที่ไต่ช่วยเหลือในกิจการเป็นอย่างดีไว้มิไต่ควย--- ๕๐

งานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ขึ้นเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาส
 ชายพระราชอาณาเขตทางจังหวัดสิงคโปร์ ไต่ทรงทอดพระเนตรเห็นความเจริญหลายอย่าง ทรงเป็น
 ที่ต้องพระราชหฤทัย จึงทรงมีพระราชประสงค์ให้ดำเนินการแบบนั้นประจวบกับเป็นเวลาที่ยครบรอบการ
 ครองราชย์ ๑๕ ปี จึงจัดงานฉลองร่วมกับงานแสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ จัดที่สวนลุมพินี ต่อมาจัดเป็น
 อุทยานสำหรับประชาชนไว้พักผ่อน^{๕๑}

หนังสือเล่มนี้เลียนแบบการเขียนเรื่องและการพิมพ์หนังสือ Twentieth Century Im-
pressions of Siam ซึ่งเป็นเรื่องราวของประเทศไทยตั้งแต่เรื่องประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การ
 พาณิช การอุตสาหกรรม และอื่น ๆ มีภาพประกอบทั้งภาพถ่ายและภาพเขียน หนังสือเรื่องนี้ก็เช่น
 เดียวกันประกอบด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ไทย ภูมิศาสตร์ การพาณิช การอุตสาหกรรม มีภาพถ่าย
 และภาพวาดประกอบมากโดยเฉพาะภาพบุคคลสำคัญของไทยสมัยต่าง ๆ และหนังสือเล่มนี้พิมพ์เป็นสอง
 ภาษา คือไทย อังกฤษ สลับหน้ากันไป นอกจากภาพประกอบเนื้อเรื่องยังมีภาพวาดประดับหนังสือ เช่น
 ลวดลายประดับขอบบนของหน้าหนังสือ และการประดิษฐ์ลวดลายประดับตัวอักษรซึ่งขึ้นต้นประโยคในแต่ละ
 วรรค

^{๕๐} "คำนำ", ที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ สวนลุมพินี พ.ศ. ๒๔๖๘

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖

ที่ระลึก

สยามรัฐพิพิธภัณฑน์ สวนลุมพินี

พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

ปฐมประวัติแห่งนาม

ลุมพินี

เมื่อปรากฏ ความ ตก ลง ใน การ แสดงสยามรัฐพิพิธภัณฑน์เป็น ความแน่นอนแล้วละนี้ ปัญหา เรื่องตำบลสถานที่ ที่จะจัดให้ มีงาน ก็มีว่า ทำไฉนจึงจะได้ที่ ให้เป็นสถานที่ทั้งดีทั้งสะดวกแก่

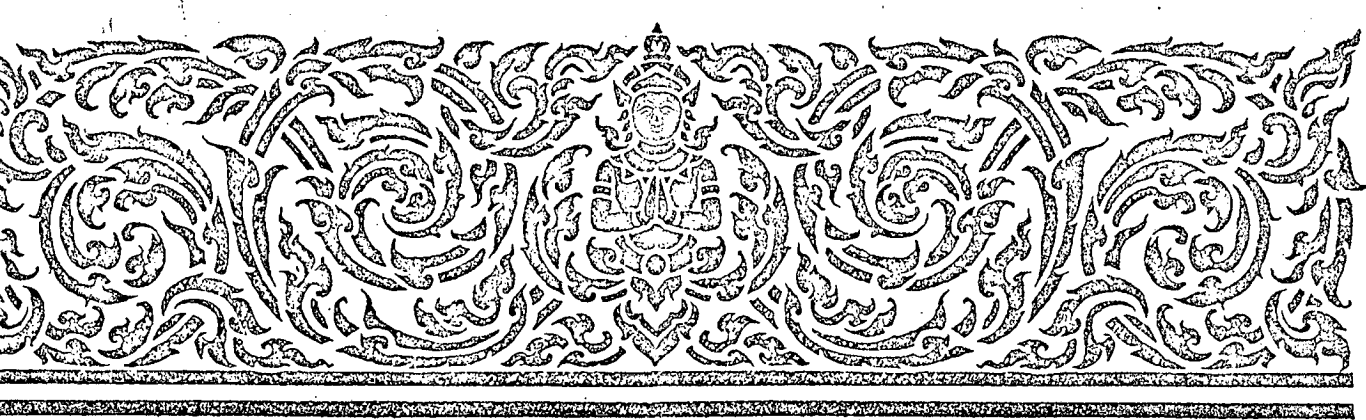
แห่งใดแห่ง ๑ ไปมาในพระนคร ปัญหาอันนี้สำเร็จลงด้วยพระ ฤทธิคุณที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช ทัณฑ์ดิน ส่วนพระองค์ตำบลศาลาแดงอัน มีค่าซึ่งเป็น านที่ กระทำพระราชพิธีจรด พระนังคัลประจำป้ออยู่ ให้เป็นสมบัติของรัฐบาลสยามจัดงานแสดงพิพิธ ภัณฑน์.

ภูมิทำเลแห่งตำบลศาลาแดงนี้ ควรกล่าวได้ว่า ภูมิทำเลอันดียิ่งและเหมาะ สำหรับ กิจการ ต่าง ๆ อย่าง อาทิคือ เป็นตำบลสะดวกแก่การคมนาคม

ติดเนื่องกับถนนวิฑู เป็นชุมทางแห่งถนนหลายสาย มารวมกัน มียวดยานผ่านไปมามิได้ขาด ตลอดจน ใกล้ชิดติดกับทางรถไฟสายปากน้ำกับรถรางซึ่งเดิน ในทางนั้น เป็นการให้ความสะดวกแก่ชาวชนผู้จะไป มาโดยนานัปการ สถานที่ซึ่งพระราชทานนี้ เป็น ตำบลอันเหมาะไม่มีที่ใดยิ่งไปกว่า จริงอยู่, แม้จะ ต้องมีการถมที่ปราบท้องนาให้ราบเรียบเสมอกัน เรียกว่าเปลี่ยน "นา" ให้กลายเป็น "อุทยาน" อัน เป็นความลำบากอย่างหนักแรงอยู่บ้างก็ดี แต่ก็ตำบล ในพระนครอันงามเจริญตา ทั้งมีพื้นที่เรียบราบโดย มิต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขนั้น มีอยู่ตรงแห่งใดบ้าง ฤ

ปัญหาถัดจากนั้น ในเมื่อเลือกได้พื้นที่แล้ว ก็คือ นามสถานที่จะ ควรเรียกว่าอะไร จึงจะเหมาะ แก่ภูมิ ประเทศและเหตุการณ์ การให้นามสถานที่นั้นับเป็น

ตัวอย่างการ ประดับตกแต่งตัวอักษร ขึ้นต้นประโยคและตกแต่งขอบบนของหน้าหนังสือ ในหนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑน์สวนลุมพินี พ.ศ. ๒๔๖๘ (ภาษาไทย)

The Souvenir of the Siamese Kingdom Exhibition.

“LUMBINI.”

ITS MEANING.

When it had been decided to hold an exhibition in celebration of His Majesty having reigned fifteen years, the momentous question of a desirable site arose. Two factors which then presented themselves; one, a good site; two, a site within easy access of the city. Now, His Majesty had presented as a Royal gift to the nation the piece of land at Sala Deng on which the Fighting Ceremony was annually accustomed to take place. This, reaching as it does, right to the Wireless Road, and, in particular, being fed by numerous road arteries which concentrate on that locality in a manner not to be found anywhere else in our metropolis, and also by the Paknam Railway and its service, marked it out at once as the

site of sites for the purpose in view. There was, of course, the great difficulty of converting rice-marsh into flood-free ground; but, then, where could other conditions more favourable have been obtained in our delectable old deposit of those “golden sands” which eternally roll down indefatigably from the back of beyond to keep the Kingdom going—and going in increasing degree, according to the steady generosity from the source of supply? So Sala Deng had it! Then came the momentous question of a name, which was solved by His Majesty bestowing upon the area the euphonious title of “Lumbini.” That all-important matter was settled, but an unlooked for situation occurred when two bellicose armchair warriors began to bark at each other in the columns of a leading organ of the Press. The point at issue was whether the “B” in Lumbini should be “B” or whether it should

Twentieth Century Impressions of Siam:

ITS HISTORY, PEOPLE, COMMERCE, INDUSTRIES, AND RESOURCES

HISTORY

BY ARNOLD WRIGHT

CHAPTER I

ancient history—The Portuguese period—Camoens' description of Siam in the "Lusiad"—Early Dutch and English connection—The English East India Company establishes factories at Ayuthia and Patani.

SIAM, though one of the ancient kingdoms of Asia, possesses a history which is comparatively modern. The vicissitudes of the Siamese people have been great, and in the overwhelming disaster of the middle of the eighteenth century, when the Burmese devastated the country and burnt Ayuthia, the ancient capital, the national records were irretrievably lost. Afterwards an attempt was made to piece together the story of the race from fragments preserved in monasteries and from traditions surviving among the priests, but the result, though interesting in a literary way from the point of view of historical accuracy, leaves much to be desired. In the main the work consists of a series of fables and myths as monstrous and fantastic as any to be found in the annals of Eastern nations,

rich as they are in flights of imagination. It is not until we come to the founding of Ayuthia, in the fourteenth century, that we get on to anything like firm ground. It is fairly certain, however, that before that period the Siamese were a nation who played a considerable part in the commercial life of Asia. Suleiman, an Arab traveller of some note of the ninth or tenth century, is stated by Sir Henry Yule in his essay, "Cathay and the Way Thither," published by the Hakluyt Society, to give a tolerably coherent account of the seas and places between Oman and China and to mention Siam under the name of Kadrangj. From other sources it is to be gathered that a considerable Arab trade was transacted with Siam by way of Tenasserim, which was the starting-point on what was then the western coast of Siam of an overland route to Ayuthia. Tavernier, in his account of the Kingdom of Siam, observes that "the shortest and nearest way for the Europeans to go to this kingdom is to go to Ispahan, from Ispahan to Ormuz, from Ormuz to Surat, from Surat to Golconda, from Golconda to Maslipatan, there to embark for Denouserin, which is one of the ports belonging to the Kingdom of Siam. From Denouserin to the capital city, which is also called Siam, is thirty-five days' journey—part by water, part by land, by wagon or upon elephants. The

way, whether by land or water, is very troublesome—for by land you must be always upon your guard for fear of tigers and lions; by water, by reason of the many falls of the river, they are forced to hoist up their boats with engines."

Long before Tavernier's time Siamese authority had been exercised, not only in Tenasserim, but in the adjacent country. At the end of the thirteenth century, Burmese records inform us, Siam exercised sway as far north as Martaban, and that its power was effective is shown by the fact that the second Siam king of that State, on ascending the throne of his brother, had to solicit a recognition of his title from the King of Siam. Later it lost its hold on Tenasserim and Tavoy, but in the period 1325-1330 Siamese influence was re-established in the two provinces: The facts, as far as they are known, go to support the theory which has been put forward by eminent Asiatic scholars, that the Siamese were originally a powerful Laos tribe who, pushing southwards from what are known as the Shan States, ultimately established themselves at Ayuthia in 1350. As regards the country's designation, Siam seems to have been a foreign—probably a Portuguese—invention. Mrs. Leonowens, in her interesting work, points out that it has even a contemptuous

ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

หนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีภาพประกอบ
ขาว หนังสือพิมพ์หลายฉบับนำรูปภาพมาประกอบขาว แต่เป็นขาวสำคัญเท่านั้น และสมัยนี้เริ่มมีการ
เขียนภาพล้อการเมืองในหนังสือพิมพ์ ตัวอย่างภาพล้อการเมืองในหนังสือพิมพ์สมัยแรก ๆ พอจะหาได้
จาก จำอวด (๒๔๕๘) เป็นหนังสือสัพเพเหระคดี ภาพที่น่าสนใจได้แก่การชุมนุมสามชอง จากนั้นเป็น
ต้นมาก็ค่อย ๆ มีภาพการชุมนุมปรากฏตามหนังสือพิมพ์มากขึ้น นักเขียนการชุมนุมการเมืองคนแรกของไทยคือ
เปล่ง ไทรปิ่น (ขุนปฏิภาคพิมพ์ลิขิต)^๒ และเป็นคนแรกที่ตั้งร้านทำแม่พิมพ์สังกะสีขึ้น (เมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๐) นับเป็นวิวัฒนาการใหม่ของการพิมพ์จากการแกะภาพด้วยไม้มาเป็นใช้กรดกัคสังกะสี ความ
สะดวกจึงมีมากกว่าเดิม และเปล่ง ไทรปิ่นยังเป็นผู้ริเริ่มการถ่ายภาพยนตร์ของไทยด้วย^๓

เปล่ง ไทรปิ่น เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ถึงแก่กรรมเมื่อ ๔ ก.ย. ๒๔๕๕ เขาชอบวิชาวาด
เขียนมาก เมื่ออายุ ๑๒ ปี ได้ติดตามพระราชานุประพันธ์ซึ่งเป็นราชทูตประจำประเทศญี่ปุ่น ต่อมาได้
ติดตามเพื่อนไปอยู่ประเทศอังกฤษ ได้ศึกษาวิชากรตาง ๆ ด้านการเขียนภาพ ทำแม่พิมพ์ การถ่าย
ภาพ ล้างภาพ การแกะสลักและกลึง โดยเป็นเด็กรับใช้อาจารย์สอนวิชาวาดเขียนแห่งหนึ่งอาจารย์
ได้ถ่ายทอดวิชาให้อย่างไม่ปิดบัง ๓ ปีต่อมาเขาได้เดินทางต่อไปเคนมาร์ท ฮอลแลนด์ ฝรั่งเศส
อิตาลี ทำงานด้วยเรียนไปด้วย เขากลับเมืองไทยเมื่ออายุ ๓๒ ปี ตั้งร้านทำแม่พิมพ์สมัยใหม่โดยใช้
กรดกัคสังกะสี แต่ถูกขโมยทั้งความคิดและอุปกรณ์ ต่อมาเขาเริ่มเขียนการชุมนุมการเมืองโดยชนะการประ
กวดภาพการชุมนุมการเมืองซึ่ง หลุยส์ ตรีวัต บรรณาธิการ หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมด จัดให้เขียน หลัง
จากชนะการประกวดแล้ว เขาก็เข้าทำงานเขียนภาพล้อให้แก่ กรุงเทพเดลิเมด จนชื่อเสียงโด่งดังที่
สุด ความสามารถของเปล่ง ไทรปิ่นถึงขั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็น "ขุนปฏิภาคพิมพ์ลิขิต" เมื่อหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมดถูกยุบ เขาก็ได้รับเชิญ

^๒"นิจอใจ", (จิตต์ ไทรปิ่น) "นักเขียนการชุมนุมการเมืองคนแรกของเมืองไทย"

ข่าวกรุง ๑๓ (ธันวาคม, ๒๕๐๖), ๒๐

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

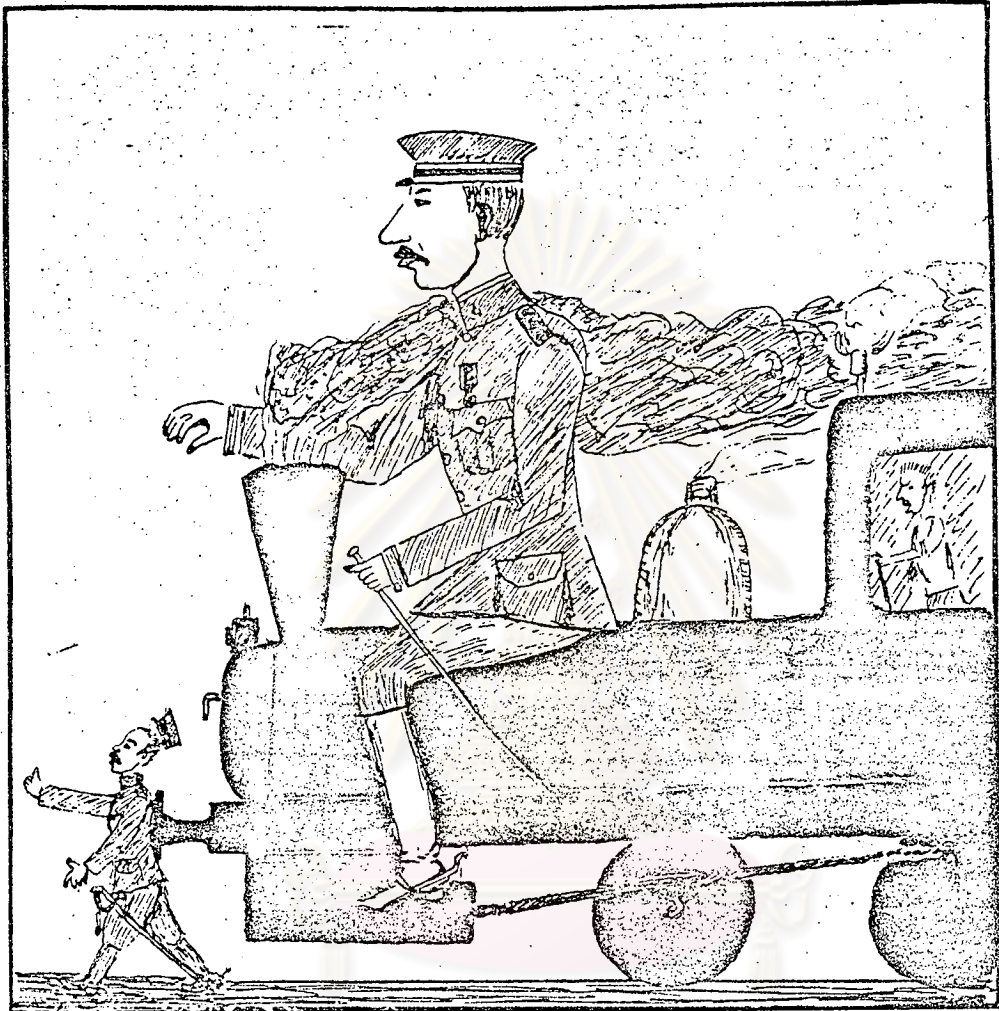
จากโรงเรียนเพาะช่างไปเป็นอาจารย์สอนวิชาวาดเขียน มีลูกศิษย์มากมายเช่น วรณสิทธิ์ บุละวานิช ซึ่งถึงแก่กรรมแล้ว ต่อมาได้ทำงานตำแหน่งที่ปรึกษาของบริษัทศรีกรุง ซึ่งเป็นบริษัทภาพยนตร์เสียง ต่อมาลาออกจากเพาะช่างมาทำงานในบริษัทศรีกรุงอย่างเดียวซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ศรีกรุง, ไทยราษฎร์ มีช่างบล็อกเป็นชาวจีน ได้รับการถ่ายทอดวิชาการทำบล็อกจากเปล่ง ไทรปิ่น ต่อมาชาวจีน คนนี้เปิดร้านนครบล็อกมีชื่อเสียงมาก เปล่ง ไทรปิ่นสิ้นชีวิตเมื่อ ๘ ก.ย. ๒๔๘๕ ที่วชิรพยาบาลด้วย โรคลำไส้พิการ รวมอายุได้ ๕๗ ปี

จากการริเริ่มของกรุงเทพฯเคลลีเมด แต้นนั้นมีการลงภาพการ์ตูนล้อการเมืองแพร่หลาย ขึ้นตามหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ แม่นายไอมียาควา ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาทำหนังสือพิมพ์ ยามาโต ชายในเมืองไทยก็พิมพ์การ์ตูนล้อการเมืองด้วย โดยมีนักเขียนประจำคือ "ชัญญู" (ชัญญู อุทกานนท์) นอกจากนั้นก็มีนักเขียนการ์ตูนการเมืองคนอื่น ๆ เช่น "เสือเตี้ย"

นักเขียนภาพล้อที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งในสมัยนี้ก็คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ไม่เพียงจะทรงพระปรีชาสามารถในการเขียนหนังสือเท่านั้น แต่ยังทรงเป็นนักเขียนภาพ ล้อผู้สามารถด้วย ได้ทรงเริ่มเขียนในสมัยมหาสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เขียนภาพล้อเยอรมัน หรือไม้กั ทรงเก็บเอาตำแหน่งหรือคุณสมบัติพิเศษของข้าราชการผู้ใกล้ชิดพระองค์มาเขียนภาพล้อหลายภาพด้วยกัน ทั้งนี้โดยโปรดเกล้าฯให้นำลงใน "คู่มือสมิต" ของพระองค์เอง นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกวดภาพเขียนขึ้น ณ ท้องพระโรงพระราชวังพญาไทด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๗๐ มีหนังสือพิมพ์ออกมามากมายนับ แต่ละฉบับก็มีจุดประสงค์ ไปในทำนองเดียวกัน จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือ เพื่อต่อต้านและตีแผ่ความชั่วของข้าราชการที่ทุจริต หนังสือพิมพ์ในสมัยนี้มีเสรีภาพในการเขียนภาพล้อมากกว่าปัจจุบัน

สรุปได้ว่า การพิมพ์ภาพประกอบในหนังสือสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวิวัฒนาการมากกว่ารัชกาลก่อน ๆ เป็นสมัยที่เริ่มการพิมพ์ภาพถ่าย พิมพ์ภาพเขียนสีลงในหนังสือ และเป็นสมัยที่เริ่มการเขียนภาพล้อ การลงภาพประกอบข่าวในหนังสือพิมพ์ ภาพการ์ตูนสมัยแรกเป็นการ

พ.ศ. ๒๔๖๒

ร. พ. ล.

ภาพนี้พระหัตถ์ ภาพล้อเส้นหมึก
 ขอบภาพ ร.พ.ล. หมายถึง กรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน

ภาพพระหัตถ์ ภาพล่อเสนชาด

เขียนภาพฆ่ากันก่อนแล้วค่อยมีการชุมนุมการเมืองซึ่งเป็นการลอบบุคคลเสียมาก สมัยนี้เป็นสมัยที่วรรณคดีไทยรุ่งเรืองมาก การพิมพ์หนังสือจึงมีวิวัฒนาการไปด้วย และนักเขียนภาพประกอบในหนังสือเริ่มเขียนชื่อของตนกำกับที่ภาพ หรือผู้จัดพิมพ์กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือ มีนักเขียนภาพประกอบเกิน ๆ หลายคน รวมทั้งนักเขียนภาพการ์ตูนลงในหนังสือพิมพ์ด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยปัจจุบัน

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยพระบาทสมเด็จพระอานันทมหิดล

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจการพิมพ์หนังสือเป็นงานสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การพิมพ์หนังสือที่ระลึกสยามรัฐพิพิธภัณฑสถานลุมพินี พ.ศ.๒๔๖๔ เริ่มการพิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๔ แต่พิมพ์เสร็จใน พ.ศ.๒๔๗๐ ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น และมีรูปภาพประกอบมาก หนังสือบางเล่มในสมัยนี้มีภาพประกอบซึ่งพิมพ์ในต่างประเทศแล้วส่งมาประกอบกับเนื้อเรื่องซึ่งพิมพ์ในประเทศไทย เล่มที่พิมพ์ได้ดีมากทั้ง ตัวอักษร ภาพประกอบ และใช้กระดาษดีคือ หนังสือเรื่อง โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ เรียบเรียงเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๑ และพิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ได้กล่าวไว้ในอารัมภบทว่า

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ได้พิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในกรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ นี้เอง พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงราชานุภาพ นายกราชบัณฑิตยสภาทรงพระราชดำริเห็นเป็นหนังสือที่ควรพิมพ์เป็นภาษาไทยด้วย จึงมีกระแสรับสั่งโปรดให้ข้าพเจ้าแต่ง เป็นภาษาไทยขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ส่วนรูปถ่ายต่างๆ โรงพิมพ์ที่นอัสตีที่กรุงปารีสได้รับพิมพ์พร้อมกับรูปสำหรับหนังสือฉบับฝรั่งเศส ถึงแม้ว่าคำอธิบายของข้าพเจ้าจะบกพร่องประการใด บรรดาครูโบราณวัตถุอันคงความคงจะพอใจผู้อ่านทุกท่าน --- °

ยอช เซเดส์, "อารัมภบท", โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑)

ภาพหนึ่งในหนังสือ โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร
 เป็นภาพที่ ๑๕ มีคำอธิบายภาพว่า รูปพระโลเกศวรโพธิสัตว์ สัมเทธิสูตัม สูง ๘๐ ซม.
 สมัยศรีวิชัย พระเจาบรมวงศ์เชอ กรมพระคำรกราชานภาพ ทรงโคมาจากหนาวัด
 พระธาตุ เมืองไชยา แลหูลูกเสลา ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานมาให้เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน
 สำหรับพระนคร

ภาพถ่ายในหนังสือโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร เป็นภาพถ่ายขาวดำทั้งสิ้น ซึ่งถ่ายโดยช่างถ่ายรูปของราชบัณฑิตยสภา^๒ และส่งไปพิมพ์ในประเทศฝรั่งเศส ภาพจึงชัดแจนดีมาก

สมัยที่ต่อเนื่องมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือพิมพ์ได้คุณภาพดี แต่ต่อมากิจการพิมพ์หนังสือขมเขาเนื่องจากเศรษฐกิจต่ำ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง กระทบจนคนมีราคาแพงพอ ๆ กับทองคำโดยทางน้ำหนัก^๓ กระดาษที่ผลิตในประเทศมีคุณภาพไม่ดีสีคล้ำเมื่อสงครามเลิกแล้วการพิมพ์หนังสือจึงเริ่มใหม่ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง มีชาวไทยและชาวต่างประเทศออกหนังสือแข่งกันมากมาย หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสารรายสัปดาห์ รายเดือน ค่อย ๆ เพิ่มจำนวนขึ้น บางฉบับล้มเลิกไปเพราะรายได้ไม่พอกับรายจ่าย แต่มีนิตยสารใหม่ออกมาแทน หนังสือพิมพ์รายวันไม่เปลี่ยนแปลงไปจากรัชกาลที่ ๖ มากนัก แต่มีแนวโน้มสนใจในทางบันเทิงคดีขึ้นทุกฉบับ มีนวนิยายจีน และนวนิยายแปลจากภาษาอังกฤษลงในหนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งมีทั้งเรื่องอิงพงศาวดารและเรื่องอย่างอื่นด้วย และนวนิยายแปลบางเรื่องพิมพ์เป็นเล่ม การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้หนังสือพิมพ์รายวันได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเขียนบทความเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองลงในหนังสือพิมพ์รายวันมากขึ้นพอ ๆ กับเรื่องบันเทิงคดี และการขยายการศึกษาออกไปทั่วพระราชอาณาจักร ทำให้คนรู้หนังสืออ่านหนังสือออกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปริมาณการผลิตหนังสือจึงเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย และเมื่อมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาที่มีการบังคับเด็กส่วนใหญ่ในประเทศให้เข้าโรงเรียน คนอ่านหนังสือออกยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น เมื่อคนมีการศึกษาขั้นสูงมากขึ้นคนที่แสวงหาความรู้ก็จะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ความต้องการอ่านหนังสือจึงมีมากขึ้นทุกที ปัจจุบันมีสื่อมวลชนหลายชนิด เช่น วิทยุ โทรทัศน์ นำความบันเทิงและความรู้ให้แก่ประชาชน แต่ยังไม่สามารถขจัดความต้องการหนังสือออกไปได้ ปริมาณการพิมพ์หนังสือจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^๓ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวเลี้ยวของวรรณคดี" วรรณไวทยาการ เล่ม ๑ (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓๔

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒

เป็นการเพิ่มขึ้นในจำนวนปริมาณ สำหรับคุณภาพของหนังสือพิมพ์ออกมายังมีคุณภาพไม่สู้ดี เพราะการที่มีคนอ่านหนังสือจำนวนมาก คนเหล่านี้ไม่เรียกร้องคุณภาพหนังสือ ขอแต่เพียงให้มีหนังสือเพียงพอกับความต้องการเท่านั้น นึกถึงในสมัยที่มีการศึกษาในวงแคบ จำนวนการพิมพ์หนังสือมีน้อย หนังสือจึงมีคุณภาพดีทั้งรูปเล่มและเนื้อหาสาระ เพราะผู้เขียนล้วนเป็นอัจฉริยบุคคล เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตามในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สารคดีได้รับการกระทุงจากราชบัณฑิตยสถานมาก มีการตั้งรางวัลให้นักเขียนที่แต่งหนังสือดีที่เป็นประโยชน์^๕ และมีการตราพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ เพื่อใช้ควบคุมตรวจตราการพิมพ์ การโฆษณา โดยทรงพระราชปรารภว่า

โดยที่สมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ซึ่งออกโฆษณาในพระราชอาณาจักร กิติ ฤกษ์นำเข้ามาในพระราชอาณาจักรกิติ มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี และโดยที่พระราชบัญญัติว่าด้วยสมุด เอกสาร และหนังสือพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๖๕ ไม่พอที่จะกำกับตรวจตราการพิมพ์ การโฆษณา และการแจกจ่ายบรรดาสั่งที่ ได้พิมพ์ขึ้น สมควรที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัตินั้น^๖

การผลิตหนังสือในสมัยนี้มีปริมาณมากแต่คอกคุณภาพ ภาพประกอบในหนังสือก็มีสภาพเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามในสมัยนี้เป็นสมัยที่นักเขียนภาพประกอบที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของไทย และมีชื่อเสียงมาจนทุกวันนี้ ผู้นั้นก็คือ เหม เวชกร เขาเป็นผู้เริ่มเปลี่ยนแนวการเขียนภาพแบบ ๆ มาเป็นภาพที่มีชีวิตจนประสบความสำเร็จในผลลงายเป็นคนแรกในบรรดาจิตรกรยุครัตนโกสินทร์ ทานตะวันอินโข่ง ไคว้วิฆนาการ การเขียนภาพลวดลายกนกประกอบภาพมาเป็นแบบฉบับดั้งเห็นได้จากภาพฝาผนังและในสมุดข่อยสืบมาทุกวันนี้ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเขียนภาพประกอบในลักษณะนี้มีม

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓

^๖ "พระราชบัญญัติสมุด เอกสาร และหนังสือพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖," ราชกิจจานุเบกษา

ภาพเทวาของท่านเริ่มมีกลิ่นเนื้อ เช่นในภาพประกอบเรื่อง ขรรมาขรรมะสงคราม เป็นต้น พระยาอนุศาสน์(จัน) ได้เขียนภาพมีแสง เงา ทำให้ภาพไม่แบน เหม เวชกร เป็นผู้ทีริเริ่มเขียนภาพแบบมีมุม มีแสง เงา ฉากมีบรรยากาศไม่แบน ต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ ถือว่าเป็นผู้มีส่วนวิวัฒนาการงานในทางภาพเขียนของไทยคนหนึ่ง^๑

เหม เวชกร เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ.๒๔๔๖ เขาเข้าเรียนในโรงเรียนหลายแห่งรวมทั้งโรงเรียนอัสสัมชัญ โรงเรียนเทพศิรินทร์ แต่เรียนไม่สำเร็จ เขาเริ่มมีศิลปการเขียนภาพปรากฏชัดเมื่อเขารู้จักกับนายดิถอร์ สถาปนิกชาวอิตาเลียน หัวหน้าช่างเขียนภาพฝาผนังที่พระที่นั่งอนันตสมาคมในสมัยรัชกาลที่ ๕ เขาเริ่มงานวาดเขียนในราว พ.ศ.๒๔๖๘ มีคณะช่างสยามโฆงฉา แล้วจึงมาเขียนปกหนังสือ และภาพแทรกให้สำนักพิมพ์ต่าง ๆ พ.ศ.๒๔๗๓ เขาเขียนภาพที่ระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามร่วมกับจิตรกรคนอื่น ๆ พ.ศ.๒๔๗๕ เริ่มเขียนภาพปกและภาพประกอบในหนังสือ เพลินจิต พ.ศ.๒๔๗๘ เหมได้เป็นเจ้าของสำนักงานหนังสือคณะเหม ตั้งอยู่ที่ถนนหลังวังบูรพา พระนคร และได้แต่งเรื่องเอง เขียนภาพเอง เป็นภาพสอดสีสวยงาม พ.ศ.๒๔๘๓ เขียนภาพการ์ตูนวิจิตร เรื่อง ศรีษณูชัย และสาวเครือฟ้า สำหรับเรื่องศรีษณูชัย เสด็จในกรมชั้นพิทยาลงกรณ์ทรงนิพนธ์กาพย์ฉันท์ขยงยากให้เหมาภาพลงในหนังสือพิมพ์ ประมวลสาร เป็นภาพสอดสี และเป็นแบบฝึกหัดวาดเขียนของผู้สนใจจำนวนมากในครั้งนั้น เรื่องสาวเครือฟ้า พระองค์ทรงประทานคำประกอบภาพให้ลงใน ประมวลสาร เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๔ และเขียนภาพวิจิตรชุดคุณพระสิมพิทซึ่งเป็นภาพชุดยอดเยี่ยมของเหม อาจกล่าวได้ว่ามีส่วนช่วยให้ประพันธ์ของยาขอมมีชื่อเสียงโดยสมบูรณ์ พ.ศ.๒๔๘๕ ได้เขียนภาพในหนังสือ สร้างตนเอง ของกรมประชาสัมพันธ์ ทั้งหน้าปกและในเล่มมีเรื่องกามนิตและภาพส่งเสริมวัฒนธรรมของ

^๑"อมตะ," หนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายเหม เวชกร ณ เมรุสถานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ.๒๕๑๖ (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, ๒๕๑๖) (ไม่มีเลขหน้า)

"สันติศิริ (สงบ สวนศิริ), "คำไว้อาลัยสำหรับศิลปินผู้หนึ่ง," เรื่องเดียวกัน

สามัคคีไทย สมัยมานำไทยอันหาความทั้งชาติกหลายเรื่อง เช่น จุลลศรณัฐ ปฏิสันถาร ผลชาติก
เป็นต้น

เหม เขียนภาพประกอบแทบทุกเรื่องของวรรณคดีไทย จีน มอญ ลาว แรก พม่า และ
ประวัติศาสตร์ ภาพเขียนของเขาโดยมากเป็นภาพชาวคำและใช้วิธีแยกสีคอนโทป แต่มีภาพชุดพุทธประวัติ
๑๔๗ ภาพ เขียนด้วยสีส่งไปพิมพ์ในต่างประเทศ ประมาณผลงานของเขาจากปกหนังสือ และภาพ
แทรกหนังสืออ่านเล่น ตั้งแต่สมัยเขียนจิตรกรรมแรก หนังสือพิมพ์ ประมวลสาร ประมวลวัน มีภาพจิตรกรรมหลาย
เส้น ชูชางชุนแผน ศรีรัตนชัย ชุดละ ๒-๓ ภาพ และยังมีเรื่องสาวเครือฟ้า และอื่น ๆ อีกมาก
ภาพในหนังสือพิมพ์ ข่าวไทย ขุขราชาธิราช ๒๒๒๒ ภาพ ชุดอิเหนา ๑๘๘๘ ภาพ การมิด ๒๐๐๐ ภาพ
สังข์ทอง ๑๓๒๐ ภาพ ฯลฯ

เหม เวชกร เขียนภาพประกอบในหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ แสดงผลงานและ
ความสามารถของเขาจนพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช ทรงสนพระทัยรับสั่งให้เข้าเฝ้า และทรง
รับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ถวายงานให้พระองค์ เช่น ฉากชิงค่วยไหม มีภาพเขียนเป็นรูปตอน
หนึ่งในวรรณคดีไทย และภาพชนบทไทย

เหม เวชกร สิ้นชีวิตด้วยวัยโรคปอดเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๒ แต่ผลงานของ
เขายังคงอยู่ตลอดไป ดังคำกล่าวขวัญของสมเด็จพระวันรัตได้เขียนไว้ว่า "นายเหม เวชกร เป็นนัก
เขียนภาพที่ลือชื่อ มีมือเขียนเป็นที่นิยมของนักภาพทั่วไป จับตาจับใจของผู้พ่งพิมิจ ช่างเขียนชนาคนาย
เหม เวชกร นั้นหาได้ไม่มากนัก ..." และเขามีลูกศิษย์เขียนเลียนแบบคล้าย ๆ กับการเขียนของเขา
เช่น สมควร สุกุลทอง

"อมตะ", เรื่องเดียวกัน

๑๐ เรื่องเดียวกัน

๑๑ เนติม วุฒิชัยสิทธิ์, "แยกออกจิตรกร," เรื่องเดียวกัน

๑๒ สมเด็จพระวันรัต, "เคือนใจ," เรื่องเดียวกัน

นางต่างโยนกลีให้กันและกันด้วยกิริยาเหาะย่าง
งามจึงหว่า

กามนิคตะตั้งมองพิธินันด้วยดวงใจที่ตื่นเต้นคล้ายกับ
เห็นเหล่าระบำแห่งทေး

มัตตการแสดงได้เปลี่ยนรูป คือนางทั้งหมดแหวกวง
เห็นอีกนางหนึ่งโดยเด่น

โสมทตต์กระซิบว่า “ครั้งนั้นางนี้จะได้บูชาเดียว
เพราะเป็นผู้เลิศวิชาคลินกในโกถัมพี”

ตัวอย่างภาพเขียนวิจิตร เรื่อง กามนิค ของ เหม เวชกร

(ภาพตัวอย่างนี้ได้จากหนังสือชุดภาพและการ์ตูนขององค์การค้าของคุรุสภา เรื่อง กามนิค
เล่ม ๑ ภาพและคำบรรยายโดย เหม เวชกร พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๑๕. หน้า ๑๑)

ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์

ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์ ประกอบด้วยภาพถ่าย ภาพล้อ ภาพการ์ตูน ภาพเขียนเรื่อง
ชุดต่าง ๆ ภาพถ่ายได้แก่ภาพบุคคลสำคัญทั้งในและนอกประเทศ เช่น พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสม-
เด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินี พระรูปพระบรมวงศานุวงศ์ และเจ้านายต่าง ๆ ภาพ
ประธานาธิบดี และบุคคลสำคัญในการปกครองประเทศต่าง ๆ หนังสือพิมพ์หลักเมือง ชอบลงข่าวของ
ประเทศจีน ได้ลงข่าวการสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นติดต่อกันทุกฉบับอย่างรวดเร็ว เพราะว่าได้รับข่าว
โทรเลขและยังมีรูปถ่ายในการสงครามมาลงด้วย หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง หน้า ๑๔ ทุกฉบับจะลงภาพข่าว
ทั้งในประเทศ และภาพที่ส่งมาจากต่างประเทศเป็นประจำ มีคำอธิบายสั้น ๆ ใต้ภาพ เพื่อให้รู้ว่าเป็นภาพ
ใคร หรือเหตุการณ์อะไร

ภาพล้อ เป็นภาพเขียนล้อเลียนเรื่องการเมือง เรื่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอันเป็น
สิ่งที่ไม่ดี ควรที่รัฐบาลหรือเจ้าพนักงานควรได้แก้ไข ก็นำมาเขียนเป็นภาพล้อประกอบกลอน เพลงยาว
เพลงลำตัด ที่มีชื่อเสียงมากและลงเป็นประจำได้แก่ลำตัดประกอบภาพของ "แกนเพชร" ซึ่งลงในหนังสือ
พิมพ์ เกราะเหล็ก เป็นประจำ เช่น ฉบับวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๔๗๒ ลงภาพเขียนล้อเป็นรูปคนไทยไป
ซื้อหมูที่คนจีนขายแล้วมีคำในภาพเป็นหัวเรื่องว่า "เริ่มถูกชุกเลือด" แล้วมีคำกลอนลำตัดยาวเขียนเป็น
ทำนองคนจีนกำลังรวบรวมกิจการค้าขายจากคนไทย ดังตัวอย่าง นักเขียนภาพล้อที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น
มีหลายคน เช่น รัชฎู อุทยานนท์ (รัชฎู) จำนงค์ รอคอวิท ฟื้น รอคอวิท (ฟื้น, ฟื้น ร.อ.ร.)
นักเขียนภาพล้อเหล่านี้เขียนภาพการ์ตูนเรื่องยาวในหนังสือพิมพ์ด้วย

ภาพการ์ตูนเรื่องยาวในหนังสือพิมพ์ ผู้เริ่มคนแรกคือ สวัสดิ์ จูฑะรพ^{๑๓} เขาเขียนเรื่อง
วรรณคดีไทย เช่นเรื่อง พระไชยสุริยา สังข์ทอง ไกรทอง พระสมุท ลงประจำใน ไพบุญแจ ศรีกรุง
สยามราษฎร์ เขาเขียนการ์ตูนเรื่องยาวลงเป็นประจำวันอยู่ตลอดมาจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ ๒
กระดามจับแพะและหมาป่า หนังสือพิมพ์หลายฉบับหมดทุนและหยุดการพิมพ์ไป ที่เหลือก็ย้อส่วนส่งให้
เหลือเป็นฉบับเล็ก ๆ และใช้กระดาษที่มีคุณภาพต่ำลงทุกที คำล้อ และอุปกรณ์เคมีในการทำแม่พิมพ์

^{๑๓} ประยูร จรรย์วาทน์, "การบรรยายเรื่องภาพการ์ตูน" (เอกสารการบรรยายและ
อภิปรายเกี่ยวกับศิลปสมัยใหม่ของกรมศิลปากร ฉบับที่ ๖, พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ,
๒๔๖๓), หน้า ๒๐

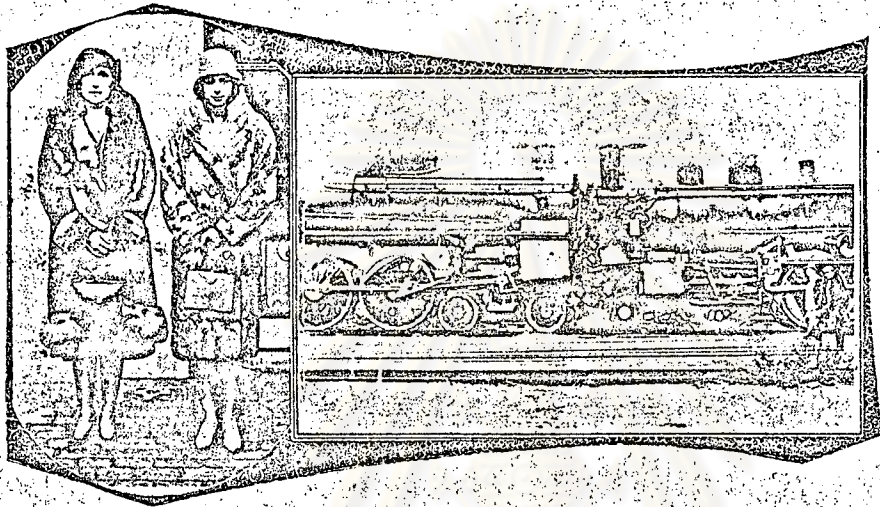
ชาติสถาปนาเข้า ความลอกแพ่ง ไม่คุ้มกับการพิจารณาการคุ้มครองในหนังสือพิมพ์รายวันในระบอบนั้น
 สวัสดิ์ จุฑะรพ ป่วยกระเสาะกระแสะด้วยโรค และสิ้นชีวิตเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๔๕^{๑๔} นอกจาก
 สวัสดิ์ จุฑะรพแล้วยังมี เฉลิม วุฒิ. เขียนภาพพันจบในฉบับ ๔ ของฉบับข้าง ๔ ของฉบับข้าง พัน
 รอดกรวิทย์ เขียนภาพรวมเกียรติวีรกรรมยาว พันท์ สุวรรณะบุษย์ เขียนภาพการชุมนุมประกอบนิทานโลกนิติ
 จิตต์ สุทธิเสถียร เขียนการ์ตูนเรื่องบางระจัน ในหนังสือเพลินจิต จำนวน ๓ รอดกรวิทย์ เขียนเรื่อง
 พญานอกหมอตลาต ระเด่นลันได ในศรีกรุง ไทยราษฎร์ เขม เวชกร เขียนเรื่อง ศรีชนนุชย์ ใน
ประมวลสาร นับได้ว่าในระบอบนี้วงการอ่านหนังสือได้ให้ความสนใจการคุ้มครองอย่างดี^{๑๕}

ภาพเขียนวิจิตรเรื่องยาวในหนังสือพิมพ์ เช่น เรื่องสาวเครือฟ้า โดยเขม เวชกรใน
ประมวลสาร เรื่องราชาธิราช อีเหนา กามนิต สังข์ทอง ในหนังสือพิมพ์ ชาวไทย เป็นต้น

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑

^{๑๕} สวัสดิ์ จุฑะรพ, พระสมุท เล่ม ๔ (หนังสือชุดภาพ และการ์ตูนขององค์การค้ำครุสภา,
 พระนคร: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๔๑๒), หน้า ๔๑

แสดงเทตภายในชกประเทศ โดยภาพประมวญ

(ใน วง กทม) สมเด็จพระราชินีแห่งเสปญ กับ บรินซ์ เซสส์ บักรซ

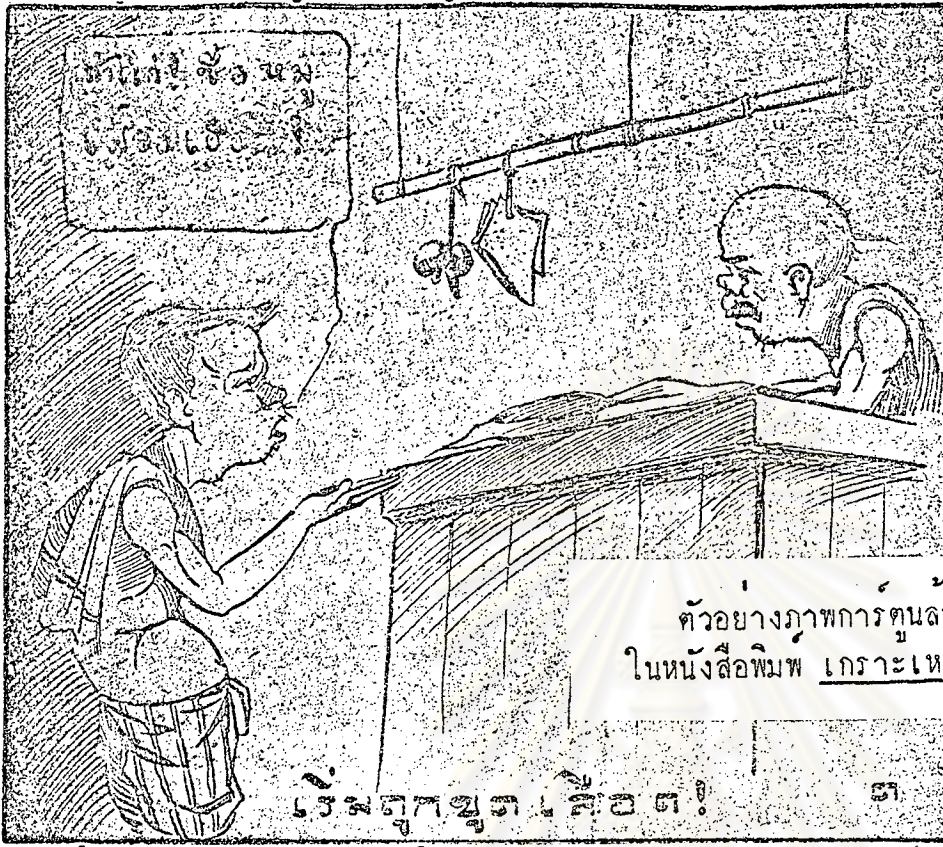
พระชดาเสด็จ ถึงกรุง อัง กฤษ ใน การ ประ พาส

ขวารถไฟต่วน ชนกัน อย่าง จัง ใน ประเทศรู เมีเนีย

ศนยวิทยทรรพยวกร
ตัวอย่างภาพประกอบชาวจากตางประเทศในหนังสือพิมพ์

ระภกร ฉบับวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๔๙๑

จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ตัวอย่างภาพการ์ตูนลોકการ เมืองและสังคม
 ในหนังสือพิมพ์ เกราะเหล็ก ฉบับวันที่ ๑๔ มี.ค. ๒๔๗๒

ไฟไหม้ โรงภาพยนตร์

โตเกียว วันที่ ๑๓ มีนาคม
 ทั่วราชอาณาจักร อันนา ดันตอง
 ปรากฏ ต.ก.จ.จ. เมื่อคืนวันที่ ๑๓
 เดือนนี้ เกิดอัคคีภัย ใน โรงภาพ
 ยนต์ ทำให้เด็กๆ และผู้ใหญ่รวม
 ๑๑๔ คน ถูกไฟครอกตายสิ้น จำนวน
 คนที่ ต.ง.ต.ย.ชีวิตนี้ ปรากฏว่ามี
 เด็กๆ ที่มีอายุ ไม่เกิน ๑๕ มี ๒๘ คน
 นอกนั้น เป็นผู้ใหญ่ ทั้งสิ้น ส่วนผู้
 บาดเจ็บที่ สำหัส และ ไม่ สำหัสราว

ไฟเกิดที่ ในโรง ภาพ ยนต์ ซึ่ง
 อยู่ ที่ชั้นโถงทาง ภาคใต้ แห่งโกเรีย

ลำดับประกอบภาพ
 ของ "แก่นเพชร"

- ๑ ลูกคู่รับ - คือพระนะ คือพระเมืองไทย ออกรักทำไร
 - กอบๆ รับ ๒ คน ๑
- ๒ อนุจางายาม เป็นเขตคามของไทย ทั้งผู้ดีและไพร่
 ด่วนเป็นไทย ทั้งชอบ ถึงจะค้า จะขาย พ่อค้าไทยด้วยกัน
 พอได้ แบ่ง ได้มัน กันตามมี ตามชอบ ๑
- ๓ ถึงจะค้าต่างถิ่น ไม่ถึงกันเลือดเนื้อ มีได้ ทั้งได้เสีย
 ถึงกระดูก กรอบๆ เพราะ ว่า ฟันธงไทย มัน ใน สำสนา
 เรายังมี เมตตา กรุณา รอบคอบ ๑
- ๔ ครั้นจำเนียรกาลมา มีพ่อค้าต่างค้า ต่างก็พากัน
 ก้าว เข้ามาอยู่ ในชอบ ได้พ่อค้า ไทยเมิด จนเกิดจาก
 ดลดา ไทยก็สิ้น สามารถ ยกดลดา ออกมอม ๑

- ๑ เมื่อเขาเป็นเจ้าของ จึงดำพอง ออกฝั่ง จะขาย ดอง
 เขาหนึ่ง เราก็อ้าง ยอมยอม เขาเขกเลือด ซิบๆ เราต้อง
 หยิบให้เขา เพราะนึกสย พองเรา ชอบแต่ร้องอ้อบ ๑
- ๒ เครื่องวัด ซึ่งดวง กระทรงเคย ประกาศ เสียขี้ก
 กัก เกินคาด ขาดดลดา ร้องบอม แต่ได้แก่ ยังเก่ง ผิดคา
 เต็ง เปนทอง ยังซื่อง่าย ขายกลอง ถึงจะร้อง ท่านไม่สอน ๑
- ๓ พอกไทยเรามักกรรม เพราะ ว่า ทำทำโก้ เปนผู้ดี
 วางโต สวดนะ โม จนหอม คำขายเล็กน้อย ไม่อรัยเพราะ
 เปนไพร่ อยากนุ่งไหมหม่มไหม จึงพี่ไทยจนกรอม ๑
- ๔ แล้วมาทำสอื่น สู้ชาติอื่นเขาไม่ได้ มันจะสู้ยังไป
 เพราะพี่ไทย กลดบอม อยากรจะเป็นนายห้าง อยากรจะ เป็น
 คุณนาย กัดจะเหยียบขี้ไก่ เหยียบจนได้ เปนบอม - ไม่เกิด
 - เฮย!
 ใจะ ทิง ๆ ทิง ๆ ใจะ
 (เรืองนี้ มีภาพ และลำดับ ต่ออีก ๒ วัน)

สมัยปัจจุบัน

ในสมัยปัจจุบัน กิจการพิมพ์หนังสือได้รับการปรับปรุงให้เจริญก้าวหน้าตามลำดับ ทั้งในทางเทคนิค อุปกรณ์การพิมพ์ ตลอดจนการอบรมผู้ดำเนินการพิมพ์นั้นทำให้ภาพประกอบในหนังสือมีคุณภาพดี สีสวยงาม และมีนักเขียนภาพประกอบจำนวนมาก เนื่องจากมีการสอนวิชาการเขียนภาพในโรงเรียน สถาบัน มหาวิทยาลัยต่าง ๆ

ความก้าวหน้าทางเทคนิค

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๔ เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้มีการปรับปรุงวิธีการพิมพ์หนังสือให้ทันสมัยยิ่งขึ้นด้วยวิธีการใหม่ เช่น การพิมพ์แบบออฟเซต โรงพิมพ์ครูสภาครุศาสตร์ฯ ได้จัดซื้อเครื่องพิมพ์ออฟเซตที่สมาชิใช้ในการพิมพ์หนังสือแบบเรียน บริษัทเหรียญทองได้สั่งซื้อแทนที่สมาชิฯ เช่นเดียวกัน หนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่พิมพ์ออกเกินกว่าแสนฉบับต่อวัน หนังสือพิมพ์ บางกอกโพสต์ (Bangkok Post) ได้สั่งเครื่องพิมพ์โรตารีออฟเซตมาใช้ในการพิมพ์หนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรก เป็นออฟเซตโรตารีชนิด Perfecting Blanket to Blanket ทำให้คุณภาพการพิมพ์หนังสือพิมพ์ดีขึ้นมาก ภาพขาวสารต่าง ๆ พิมพ์ได้สวยงามขึ้น หนังสือพิมพ์ทวีปริมาณการขายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนแสน และหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ และ เคลวินิสต์ พิมพ์ภาพสอดสีปกหนังสือพิมพ์ออกทุกสัปดาห์ และต่อมาเป็นสัปดาห์ละสองครั้งอยู่ระยะหนึ่ง คุณภาพทางด้านการพิมพ์หนังสือพิมพ์ดีขึ้นมากมาย ผู้พิมพ์หนังสืออื่น ๆ ก็เปลี่ยนการพิมพ์จาก เลตเตอร์เพรสมาเป็นโรตารีออฟเซต เช่น สยามรัฐ บางกอกเว็ลล์ หนังสือรายสัปดาห์ก็ได้เปลี่ยนการพิมพ์จากเลตเตอร์เพรสมาเป็นออฟเซตตามลำดับ จนกล่าวได้ว่าเปลี่ยนมาใช้การพิมพ์แบบออฟเซตกันหมดและได้พิมพ์ปกสอดสีชัดเจนสวยงามกว่าเดิมมาก สำนักพิมพ์ใหญ่ ๆ ได้เริ่มใช้โรตารีออฟเซตหลายสี หลายชนิดขึ้น เช่น ไทยวัฒนาพานิช สำนักพิมพ์หนังสือพิมพ์รายใหญ่ ๆ เช่น ไทยรัฐได้สร้างโรงพิมพ์ใหม่ใช้เครื่องพิมพ์ทันสมัยขึ้น หนังสือพิมพ์เคลวินิสต์ก็ได้เปลี่ยนใช้แทนพิมพ์ออฟเซตแบบ Perfecting หลายชนิดขึ้น โรงพิมพ์เอกชน เช่น เหรียญทองการพิมพ์เริ่มใช้ Rotary Gravure พิมพ์ตลอดกวาด หอศิลป์ โรงพิมพ์นิยมช่างนำ Flexographic Printing เข้ามาใช้ โรงพิมพ์ของธนาคารแห่งประเทศไทยที่จัดตั้งมาเป็นเวลานานก็เริ่มทำพิธีเปิดและจัดพิมพ์ธนบัตรราคาใบละ ๕ บาทออกมาได้ ต่อมากพิมพ์ธนบัตรราคาใบละ ๑๐ บาท ๒๐ และ ๑๐๐ บาทตามลำดับ โรงพิมพ์เล็ก ๆ ที่เดิมเคยพิมพ์แบบแท่นมือก็เปลี่ยนเป็นแท่นอัตโนมัติ แม้โรงพิมพ์ต่างต่างจังหวัดก็ใช้แท่นอัตโนมัติกันแทบทั้งสิ้น โรงพิมพ์ที่เคยใช้ Letterpress Automatic อยู่แล้วก็เปลี่ยนเป็นออฟเซต มีการสร้าง

โรงพิมพ์ใหม่ ๆ ขึ้นมาแทนโรงพิมพ์เก่าอย่างสวยงาม เครื่องมือ และอุปกรณ์การพิมพ์ก็ได้รับการปรับปรุงดีขึ้น แม้โรงพิมพ์ทางราชการ เช่น โรงพิมพ์กรมตำรวจ โรงพิมพ์ ร.ส.พ. ก็ได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงโรงพิมพ์ใหม่ ส่วนโรงพิมพ์ที่ยังคงใช้อาคารสถานที่เดิมก็ได้เปลี่ยนแปลงเครื่องจักร เครื่องมือ หรือเพิ่มเครื่องพิมพ์ใหม่ ๆ ขึ้นอีกมากมาย สำหรับอุปกรณ์ที่สืบเนื่องจากการพิมพ์ได้มีการปรับปรุงและผลิตขึ้นในประเทศไทย เช่น หมึกพิมพ์ กระดาษ และเครื่องจักร ตลอดจนอุปกรณ์ทางการพิมพ์^{๑๖}

การศึกษาและฝึกอบรมบุคลากรในการพิมพ์หนังสือ

เมื่อการพิมพ์เจริญขึ้นและขยายตัวกว้างขวาง จึงเกิดมีโรงเรียนที่สอนบุคคลให้เข้าทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ในอาชีพทางการพิมพ์ โรงเรียนราชการแห่งแรกคือ โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช สังกัดกระทรวงธรรมการ ได้เปิดสอนวิชาช่างพิมพ์เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๖ วิชาที่สอนได้แก่วิชาอาชีพแขนงต่าง ๆ ในวิชาช่างพิมพ์ โดยรับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๓ เข้าเรียนต่อตามหลักสูตรอีก ๓ ปี โรงเรียนนี้ได้ผลิตช่างพิมพ์ที่ดีและเหมาะสมแก่ความต้องการของยุคนั้นเป็นจำนวนมากหลายรุ่น แต่ภายหลังประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้เลิกทำการสอน

การศึกษาทางการพิมพ์ได้เริ่มมีการสอนอีกที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯ สังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ตั้งวิชาการพิมพ์ขึ้นเป็นฝ่ายวิชาช่างพิมพ์ เริ่มเปิดสอนเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖ รับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เข้าเรียนต่อตามหลักสูตรชั้นต้น ๓ ปี ชั้นสูง ๒ ปี รวมเป็น ๕ ปี และต่อมาโดยกระตือรือร้นการศึกษาวิชาช่างพิมพ์เป็นชั้นอุดมศึกษา เมื่อจบชั้นปีที่ ๕ แล้วมีคุณวุฒิเทียบเท่ากับได้รับอวุฒิปริญญา นอกจากนี้มีการสอนวิชาการพิมพ์ในโรงเรียนช่างพิมพ์ของเอกชนอีกหลายแห่งซึ่งเปิดสอนวิชาการพิมพ์ให้แก่ นักเรียนระดับอาชีวศึกษาชั้นต้น หรือชั้นกลาง เช่น โรงเรียนคอนบอสโก โรงเรียนวุฒิสึกษาแผนกช่างพิมพ์ โรงเรียนการพิมพ์เพชรรัตน์ และยังมีโรงเรียนรัฐบาลแห่งอื่นที่โดยบรรจุวิชาการพิมพ์เป็นวิชาฝึกอาชีพให้นักเรียนด้วย เช่น โรงเรียนพญาไท และโรงเรียน

^{๑๖} ก๊าซ สติกรกุล, งานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทยครั้งที่ ๓ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕), หน้า ๖-๗

ของกองส่งเสริมอาชีพ กรมอาชีวศึกษา^{๑๗}

นอกจากนี้มีการสอนวิชาการพิมพ์ในบางคณะในมหาวิทยาลัยบางแห่ง เช่นคณะวารสาร-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แผนกอิสระสื่อสารมวลชนและการประชาสัมพันธ์ และแผนกวิชา
บรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่เป็นวิชาสั้น ๆ สอนหลักใหญ่ ๆ ไม่ใช่วิชาที่จะนำมา
ใช้ในการพิมพ์ได้โดยตรง

สำหรับบริษัทห้างร้านเอกชนได้เปิดสอนการใช้เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ของแต่ละบริษัทบ้าง
เป็นครั้งคราว เช่น บริษัทอีสเอเซียติกเปิดสอนเครื่องพิมพ์ไฮเทลเบอร์ก บริษัทโกดักเปิดสอนการใช้
ฟิล์มโกดัก ซึ่งเป็นการช่วยให้ความรู้ทางการพิมพ์ได้บ้าง^{๑๘}

สำหรับการอบรมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือนั้น องค์การยูเนสโกได้ให้ความร่วมมือให้
สมาคมผู้จัดพิมพ์ และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย จัดประชุมอบรมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือ
ทั่วราชอาณาจักรขึ้น ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของการประชุมทางวิชาการในงานแสดงการพิมพ์ครั้งที่ ๒
แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๘ และต่อมาได้มีการสัมมนาทางวิชาการ เกี่ยวกับการพิมพ์ขึ้นอีก
เนื่องจากได้มีการจัดงานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ถึงวันที่
๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๕

ความเจริญทางการพิมพ์ได้ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ผู้มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการพิมพ์ก็ไ้รวม
กันจัดงานแสดงการพิมพ์แห่งประเทศไทยขึ้น ๓ ครั้ง ณ บริเวณโรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ครั้งที่ ๑
ระหว่างวันที่ ๓-๑๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๕ ครั้งที่ ๒ ระหว่างวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ถึง ๒ มีนาคม
พ.ศ.๒๕๐๘ และครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๔-๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๑๕ ครั้งนี้ประจวบกับทางองค์การยู-
เนสโกได้ประกาศให้ปี พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นปีหนังสือระหว่างชาติ (International Book Year)
คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อจัดงานปีหนังสือระหว่างชาติได้ลงมติยอมรับงานแสดงการพิมพ์ครั้งที่ ๓ แห่ง

^{๑๗} ก้าชร สติรกุล, "การเป็นมาของการพิมพ์และงานแสดงการพิมพ์ในเมืองไทย,"
บรรณารักษ ๒๕๐๕, หน้า ๕๔

^{๑๘} ก้าชร สติรกุล, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐

ประเทศไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่จะจัดลงปีหนึ่งสี่ระหว่างชาติ ในการแสดงนิทรรศการ
ทางการพิมพ์ทั้ง ๓ ครั้ง ได้รับความสำเร็จสมดังความมุ่งหมาย ผู้ที่เข้าร่วมงานได้มีโอกาสรู้จักกัน
และส่งเสริมความเข้าใจอันดีในการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในด้านการปรับปรุงกิจการพิมพ์ให้ก้าวหน้าทันสมัยยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ลักษณะของภาพประกอบในหนังสือสมัยปัจจุบัน

ลักษณะของภาพประกอบได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น และสวยงามขึ้นตามความเจริญก้าวหน้า
ทางด้านเทคนิคของกรพิมพ์ โรงพิมพ์ต่าง ๆ เปลี่ยนการพิมพ์แบบเลตเตอร์เพรส (Letter press)
มาเป็นแบบออฟเซต (offset) เกือบทั้งหมด ในด้านการศึกษาอบรมเจ้าหน้าที่การพิมพ์มีการสอนวิชา
การพิมพ์ในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ในค่านักเขียนภาพในสมัยปัจจุบัน มีนักเขียนภาพ
ส่วนมากได้รับการศึกษาวิชาการ เขียนภาพอย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์จากโรงเรียน วิทยาลัย และมหา-
วิทยาลัย เช่น โรงเรียนช่างศิลป์ วิทยาลัยเพาะช่าง คณะจิตรกรรมและประติมากรรมมหาวิทยาลัย
ศิลปากร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในวิทยาลัยเพาะช่างมีการสอน
วิชาการเขียนภาพประกอบ ในแผนกพาณิชยศิลป์ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ และปีที่ ๕ และในแผนกวิชา
ช่างพิมพ์วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพนอกจากการเรียนวิชาการพิมพ์วิธีต่าง ๆ และวิชาอื่น ๆ แล้วยังมี
การสอนวิชาการเขียนภาพประกอบในแผนกวิชาวาดเขียน และสอนวิชาการถ่ายรูปด้วย

หลักสูตรการเรียนแผนกพาณิชยศิลป์หลักสูตร ๒ ปีของวิทยาลัยเพาะช่าง^{๑๔}

แผนกวิชานี้รับนักเรียนสำเร็จจากอาชีวชั้นสูงทุกแผนก ในแผนกพาณิชยศิลป์แยกออกเป็น
แผนกย่อยอีก ๓ แผนก คือ แผนกออกแบบพาณิชยศิลป์ แผนกออกแบบผลิตภัณฑ์ แผนกออกแบบตกแต่ง
ซึ่งมีวิชาต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

^{๑๔}"หลักสูตรการเรียนแผนกพาณิชยศิลป์หลักสูตร ๒ ปี," สุจิตร์ การแสดงผลงาน
พาณิชยศิลป์ครั้งที่ ๖ เพาะช่าง ๑๕ พ.ย. - ๓๐ พ.ย. ๒๕๑๖ (ชนบท: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๑๖)

แผนกออกแบบพาณิชย์ศิลป์	แผนกออกแบบผลิตภัณฑ์	แผนกออกแบบตกแต่ง
วิชาเอก	วิชาเอก	วิชาเอก
ทฤษฎีพาณิชย์ศิลป์	ทฤษฎีออกแบบผลิตภัณฑ์	ทฤษฎีออกแบบตกแต่ง
ออกแบบพาณิชย์ศิลป์	ออกแบบเขียนแบบผลิตภัณฑ์	ออกแบบเขียนแบบตกแต่ง
เขียนแบบ	หุ่นจำลอง	โครงสร้างสถาปัตยกรรมหุ่นจำลอง
วาดเขียน Drawing	วาดเขียน Rendering Drawing	วาดเขียน Rendering Drawing
วิชาโท	วิชาโท	วิชาโท
องค์ประกอบศิลป์	ออกแบบทึบทอ	องค์ประกอบศิลป์
ศิลป์ประจำชาติ	องค์ประกอบศิลป์	ศิลป์ประจำชาติ
ออกแบบตกแต่ง	ศิลป์ประจำชาติ	จิตรกรรมและประติมากรรม
จิตรกรรมและประติมากรรม	ออกแบบตกแต่ง	ออกแบบผลิตภัณฑ์
ศิลปภาพพิมพ์	ออกแบบพาณิชย์ศิลป์	ศิลปภาพพิมพ์
สุนทรียวิทยา	จิตรกรรมและประติมากรรม	สุนทรียวิทยา
หลักการวิจัย	ทัศนกรรม	หลักการวิจัย
วิจัยวิชาชีพ	ศิลปภาพพิมพ์	วิจัยวิชาชีพ
การจัดและบริหารโรงงาน	สุนทรียวิทยา	การจัดและบริหารโรงงาน
การศึกษานอกสถานที่	หลักการวิจัย	การศึกษานอกสถานที่
ออกแบบผลิตภัณฑ์	วิจัยวิชาชีพ	ออกแบบพาณิชย์ศิลป์
	การจัดและบริหารโรงงาน	
	วัสดุและขบวนการ	
	การศึกษานอกสถานที่	

และทุกแผนกต้องเรียนวิชาสัมพันธ์ คือ วรรณคดีไทย ภาษาอังกฤษเทคนิค ภาษาอังกฤษทั่วไป วัฒนธรรมไทย มนุษยสัมพันธ์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ประวัติศาสตร์ศิลป์-แบบอย่างศิลป์ กายวิภาคคน-สัตว์

หลักสูตรแผนกวิชาช่างพิมพ์ วิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพฯ^{๒๐}

แผนกวิชานี้มีหลักสูตร ๒ หลักสูตร คือ หลักสูตรประโยควิชาชีพ และหลักสูตรประโยค
วิชาชีพชั้นสูง

หลักสูตรประโยควิชาชีพจัดขึ้นสำหรับสอนนักเรียนที่สอบไล่ได้ชั้นมัธยมศึกษา ๓ ให้มีความ
รู้สามัญเทียบเท่าชั้นประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย และให้มีวิชาชีพช่างพิมพ์แขนงต่าง ๆ คือ ช่างเรียง
ช่างแพน ช่างเย็บเล่มทำปก ช่างบล็อก และช่างออฟเซต ระยะเวลาศึกษาใช้เวลาอย่างน้อย ๓ ปี

หลักสูตรประโยควิชาชีพชั้นสูง จัดขึ้นเพื่อรับนักศึกษาต่อจากประโยควิชาชีพแผนกช่างพิมพ์
และจัดการสอนนักศึกษาให้มีความรู้ความชำนาญในวิชาช่างพิมพ์ในระดับช่างเทคนิคสูงขึ้น ทำให้สามารถ
ออกไปประกอบอาชีพได้ดี และพร้อมที่จะรับการฝึกเครื่องมือสมัยใหม่ หลักสูตรนี้ใช้เวลาศึกษาอย่าง
น้อย ๒ ปี

หัวข้อวิชาที่สอนในหลักสูตร ๒ หลักสูตรประกอบด้วย

๑) วิชาภาษาไทย	๑๑) วิชาการเรียงพิมพ์
๒) วิชาภาษาอังกฤษ	๑๒) วิชาการพิมพ์หนังสือ
๓) วิชาคณิตศาสตร์	๑๓) วิชาเย็บเล่มทำปก
๔) วิชาวิทยาศาสตร์	๑๔) วิชาการทำบล็อก
๕) วิชาสังคมศึกษา	๑๕) วิชาการพิมพ์พื้นแบบ
๖) วิชาวาดเขียน	๑๖) วิชาธุรกิจ และ เศรษฐศาสตร์
๗) วิชาถายรูป	๑๗) วิชาไฟฟ้า
๘) วิชาบัญชี	๑๘) วิชาเทคนิคเกี่ยวกับงาน
๙) วิชาพิมพ์ดีดไทย	๑๙) วิชาเครื่องใช้สำนักงาน
๑๐) วิชาประมาณราคา	๒๐) วิชาการจัดการโรงพิมพ์

^{๒๐}"หลักสูตรแผนกวิชาช่างพิมพ์ วิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพฯ", อนุสรณ์งานแสดงการ

พิมพ์ครั้งที่ ๒ แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๖๔), หน้า ๑-๑๔

วิชาวาดเขียน มีการสอนในชั้นปีที่ ๑-๓ ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชั้นปีที่ ๑ ภาคที่ ๑ (๔ ชั่วโมง ๒ หน่วยกิต)

การวัดส่วนโดยใช้สายตาค และไม้บรรทัดจากรูปหุ่น การย่อและขยายรูป การเขียนรูปทรงเรขาคณิต การตัดเส้น แลเงาค้วยดินสอคำและปากกา การเขียนรูปเปอร์สเปคทีฟ การระบายสีด้วยสีเดียวใหม่สีอ่อนและสีแก่ การประดิษฐ์ลวดลายและตัวอักษร การใช้เส้นปากกา และหมึกคำระบายตัวหนังสือ และลวดลายเพื่อใช้ในการทำบลอก

ชั้นปีที่ ๑ ภาคที่ ๒ (๔ ชั่วโมง ๒ หน่วยกิต)

พบทวนและฝึกหัดเขียนภาพตามที่เรียนมาแล้วในภาค ๑ แต่ให้ยากและซับซ้อนมากขึ้น และเรียนหลักในการสมดุล หลักในการแสดงจุดเด่นของภาพ หลักในการใช้เส้นและลวดลายที่มีทิศทางตรงกันข้าม หลักในการใช้ลวดลายที่ประดิษฐ์ซ้ำ ๆ กัน หลักการรวมเป็นหน่วยงาน (Unity) หลักความสวยงามในการออกแบบ

ชั้นปีที่ ๒ ภาคที่ ๑ (๔ ชั่วโมง ๒ หน่วยกิต)

พบทวนและเขียนภาพตามที่เรียนมาแล้วในชั้นปีที่ ๑ และให้ยากและซับซ้อนยิ่งขึ้น และให้เรียนเรื่องสีธรรมชาติ แม่สีต่าง ๆ สีกลมกลืน สีตัดกัน วิธีหาสี ค่าของสี และความเข้ม การทำสีตัดกันให้กลมกลืน การใช้สีต่าง ๆ เช่น สีน้ำ สีฝุ่น สีชอล์ก สีเครยอง หมึกดำ และหมึกสีต่าง ๆ

ชั้นปีที่ ๒ ภาคที่ ๒ (๔ ชั่วโมง ๒ หน่วยกิต)

การสร้างรูปต่าง ๆ ค้วยเครื่องมือ เช่น วงเวียน และไม้บรรทัด การประดิษฐ์ลวดลาย ค้วยเครื่องมือแบบลายเรขาคณิต การวางรูปโปรเจกชัน วิธีย่อ และขยายส่วนตามมาตราเมตริก วิธีสร้างรูปแบบเปอร์สเปคทีฟ วิธีคลี่รูป การแบ่งส่วนต่าง ๆ ของคน และ สัตว์ ลักษณะที่ตั้ง และหน้าที่ของกล้ามเนื้อ และกระดูก การเขียนรูปให้ถูกต้องตามจุดศูนย์กลาง

ชั้นปีที่ ๓ ภาคที่ ๑ (๔ ชั่วโมง ๒ หน่วยกิต)

การออกแบบหน้าปกหนังสือ การออกแบบแจ้งความโฆษณา การออกแบบหัวเรื่อง
การออกแบบหัวจดหมาย การเขียนภาพประกอบเรื่อง การใช้สีให้ถูกต้องโฆษณา
การใช้ตัวอักษรแบบต่าง ๆ ในการเขียนภาพโฆษณา การใช้สีให้ถูกต้องตามหลักจิต-
วิทยา

ชั้นปีที่ ๓ ภาคที่ ๒ (๔ ชั่วโมง ๒ หน่วยกิต)

บททวนเน้นในเรื่องหลักเกณฑ์ ที่จะใช้เฉพาะ ๆ เกี่ยวกับวิชาชีพ บททวนให้นักไป
ในทางออกแบบงานชนิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพิมพ์ การเทียบน้ำหนักกระดาษสีต่าง ๆ
กับน้ำหนักของเวลา ให้อุจจกวิธีผสมสี และการใช้สีชั้นสูงให้ทันสมัยที่นิยมกัน ให้อุจจก
วิธีระบายสี และ แต่งต้นฉบับในการพิมพ์ทั้งรูปเขียนและรูปถ่าย ให้อุจจกการจัดสีให้
เข้าหมู่เข้าพวก เพื่อใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของชนิดงานที่ทำในคานาจิตวิทยา และ
คานาศิลปะ

วิชาการถ่ายภาพ มีการสอนเฉพาะในชั้นปีที่ ๑ ภาคที่ ๑ (๔ ชั่วโมง ๓ หน่วยกิต)

การสอนวิชานี้เพื่อให้นักศึกษาได้มีความรู้เบื้องต้นในวิชาถ่ายภาพ รู้จักความสัมพันธ์
ระหว่างเวลาถ่ายภาพกับรูรับแสง และสภาพแวดล้อม รู้จักวัสดุไวแสง เช่น ฟิล์ม และ
กระดาษอัดรูป รู้จักการล้างรูปในห้องมืด หัวข้อที่สอน คือ การถ่ายภาพด้วยกล้องและ
ฟิล์มชนิดต่าง ๆ กระบวนการล้างฟิล์มด้วยสูตรธรรมดา การแกะขอบครอบของเนกา-
ทีฟ การเลือกชนิด และ เบอร์กระดาษอัดรูป การอัดรูปเทฮาฟิล์ม การขยายรูป
ด้วย

ในสมัยปัจจุบัน สำนักพิมพ์ใหญ่ ๆ เช่น ไทยวัฒนาพานิช องค์การค้าของคุรุสภา มีการ
บริหารงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ ในคานาการจัดหาภาพ และสร้างภาพประกอบเป็นหน้าที่ของฝ่ายวิชาการ
และฝ่ายศิลป์ร่วมมือกัน และฝ่ายผลิตเป็นผู้พิมพ์ภาพ ซึ่งการพิมพ์ภาพประกอบจะมีคุณภาพดี ถูกต้องสม
เหตุสมผลก็ต้องมีการร่วมมือกันระหว่าง ๓ ฝ่าย แต่ก็นับอยู่กับต้นทุนการผลิต กระดาษและวิธีการพิมพ์
ด้วย

การจัดหาภาพประกอบของสำนักพิมพ์

วิธีการจัดหาภาพประกอบ เป็นหน้าที่ของฝ่ายวิชาการ และฝ่ายศิลป์ หนังสือบางเรื่อง ผู้แต่งจัดหาภาพมาให้ บางเรื่องไม่จัดหาภาพมาให้ก็แนะนำว่าจะให้เป็นภาพอย่างไร ทางฝ่ายวิชาการก็มีหน้าที่จัดหาภาพรวมมือกับฝ่ายศิลป์ วิธีการจัดหาภาพแยกออกได้หลายวิธีดังนี้

- ๑. เป็นภาพถ่ายของจริง เช่น ภาพในเรื่องประวัติศาสตร์
- ๒. เป็นภาพเขียนจากจินตนาการ เช่น ประวัติเรื่องวันสงกรานต์ในหนังสือชุดความรู้

ภาษาไทย แต่บางเรื่องก็ต้องศึกษารายละเอียดจากพงศาวดาร ประวัติศาสตร์เพื่อนำมาประกอบการเขียนภาพให้ถูกต้อง

- ๓. เป็นภาพถ่ายข่าวคำ นำมาเขียนใหม่เพื่อจะให้เป็นภาพสี
- ๔. เป็นภาพถ่ายข่าวคำนำมาบรรยายสีใหม่
- ๕. เป็นภาพที่ซื้อลิขสิทธิ์จากต่างประเทศ มาแปลและเรียบเรียงคำบรรยายเป็นภาษาไทย

เช่น ภาพการ์ตูนเรื่องของอิตาลี

- ๖. ซื้อลิขสิทธิ์ภาพเขียนของจิตรกรไทยมาพิมพ์ เช่น ภาพชุดของเหม เวชกร

ปัญหาของการสร้างภาพประกอบ คือ ผู้เขียนหาภาพมาไม่ได้ทางสำนักพิมพ์ต้องจัดหาเอง และมีปัญหาทางการพิมพ์แยกสีไม่ให้เป็นไปตามที่ฝ่ายวิชาการและฝ่ายศิลป์ต้องการ ภาพบางภาพฝ่ายศิลป์ทำได้สวย แต่พิมพ์ออกมาแล้วสีไม่สวย^{๒๑}

ศูนย์วิทยทรัพยากร

^{๒๑}สัมภาษณ์ นางสาวละเมียด ลิมอักษร ๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๖

การเขียนภาพประกอบเรื่อง

การเขียนภาพประกอบ แยกออกเป็นแขนงใหญ่ ๆ อยู่ ๒ แขนง คือ ภาพจิตร และภาพ
มายา การเขียนภาพประกอบควรมีมือที่เรียกว่าจิตรนั้นคือ ผู้เขียนจะต้องเขียนภาพออกมาให้สอดคล้อง
คล่องกับเรื่องหรือต้นฉบับที่จะพิมพ์ให้กลมกลืนกัน หรือเพื่อเสริมสภาพบทความหรือเรื่องราวอันเป็น
ต้นฉบับนั้น ๆ ให้ถูกต้องตรงตามต้นฉบับ ยิ่งสอดคล้องกันเท่าไรยิ่งเพิ่มพูนให้หนังสือเล่มนั้นมีความมั่งค
งาม หรือมีความดึงดูดอารมณ์ผู้อ่านหนังสือเล่มนั้นให้ใคร่สวาทของการอ่านยิ่งขึ้นกว่าอ่านอักษรธรรมดา

การเขียนภาพจิตรนี้แยกออกเป็นแขนงย่อยออกได้เป็น ๒ แขนง คือ

- ๑. ภาพจิตรแบบสมจริง
- ๒. ภาพจิตรแบบจินตนาการ

การเขียนภาพประกอบควมมือแบบสมจริงนี้ ผู้เขียนจะต้องอ่านหนังสือที่เป็นต้นฉบับนั้น
อย่างละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนวันเดือนปีที่ผู้ประพันธ์บรรยายไว้ในเรื่องว่าเป็นยุคใด สมัยใด และแม่แต่
ฤดูใด ตลอดจนสถานที่ที่ผู้ประพันธ์บรรยายไว้ในหนังสือเล่มนั้นให้แน่ชัด เมื่อผู้เขียนภาพเข้าใจใน
ท้องเรื่องที่ผู้แต่งบทประพันธ์กล่าวถึงอย่างถี่ถ้วนอย่างจริง ๆ แล้ว จากนั้นก็เป็นหน้าที่ของผู้เขียนที่จะ
แสดงฝีมือออกไปให้ปรากฏว่าจะเขียนได้ดีเพียงใด ความจำตลอดจนความรู้อันมากเห็นมากซึ่งหมายถึง
ความรู้รอบตัวของช่างเขียน เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความที่ลึกจะมากได้เพื่อบรรยายภาพ
ออกไปให้สมจริงตามท้องเรื่องนั้นอย่างชัดเจนที่สุด ช่างเขียนจะต้องแสดงทั้งฝีมือการเขียน การให้สี
เพื่อก่อบรรยากาศให้เกิดในภาพที่ตนเขียนขึ้นแล้ว ยังจะต้องบรรยายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประ
กอบภาพนั้นให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่ฝีมือและความจำของช่างเขียนผู้นั้นจะอำนวยให้ ภาพที่ปรากฏขึ้นนั้น
เป็นเครื่องบอกให้ทราบถึงความสามารถของช่างเขียนผู้นั้นว่าสามารถเพียงใดหรือไม่ การสอด้สี
รายละเอียดต่าง ๆ ลงไปในภาพนั้นเพื่อยืนยันให้เห็นสมจริง สมสภาพดินฟ้าอากาศ สมเหตุผลหรือไม่
เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งของช่างเขียน หากช่างเขียนผู้นั้นอ่านต้นฉบับไม่ถนัด และขาดความรู้รอบตัว
เพียงพอแล้วภาพที่บรรยายออกไปอาจเป็นเครื่องฉุดรั้งหนังสือเล่มนั้นให้เสื่อมสภาพลงไป หรือวงให้
หนังสือเล่มนั้นเสื่อมราคาลงไปได้อย่างน่าเสียดาย และในทางตรงข้ามภาพประกอบที่ตีกลมกลืนกับต้น
ฉบับใดเป็นอย่างดี จะเสริมสร้างหนังสือเล่มนั้นให้มีความน่าอ่านยิ่งขึ้นอย่างสุดที่จะพรรณนาได้อีกด้วย

การปกปิด การเขียนภาพประเภทนี้ ข่างเขียนจะต้องเลือกตอนที่ตัวเห็นว่าตนถูกใจที่สุด และเขียนสนุกสะดากใจที่สุดหยิบยกขึ้นมาเป็นภาพประกอบ และขอเท็จจริงมีอยู่ว่าหากข่างเขียนภาพประกอบนั้นมิไหวพริบพอเขาจะไม่เขียนบรรยายภาพคลี่คลายปัญหาของเรื่องซึ่งผู้แต่งบางคนอาจจะสงวนเอาไว้เพื่อคลี่คลายออกในตอนจบ ฉะนั้นข่างเขียนมักจะต้องทราบหัวใจของเรื่อง เขาไม่แตะต้องหรือเปิดเผยจุดสำคัญของเรื่องซึ่งผู้เขียนตั้งใจปิดงำไว้ หากไปบรรยายตอนที่ผู้ประพันธ์เม้มไว้ จะทำให้หนังสือดี ๆ อาจเสื่อมคุณค่าลงอย่างน่าเสียดาย นอกจากนี้ตอนที่ข่างเขียนเลือกเขียนภาพประกอบเรื่องก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยสร้างบรรยากาศของหนังสือให้มีรสชาติขึ้นด้วย หน้าที่เลือกเอกตอนที่ตนเขียนง่าย ๆ มีตัวละครน่าสนใจมาเขียน ข่างเขียนที่ดีต้องขยันและจะต้องตั้งใจอย่างสุดความสามารถที่จะประกาศฝีมือออกไปให้ปรากฏในงานทุกชิ้นที่เขาได้รับมอบหมายให้ทำ

ภาพจิตรกรอีกประเภทหนึ่งคือ ภาพประเภทจินตนาการ ข่างเขียนมีเสรีที่จะแสดงภาพในฝันให้ออกไปเป็นภาพใหญ่กลมกลืนกับท้องเรื่องนั้น ทั้งหมดเป็นภาพของความรู้สึกนึกคิดความฝัน ไม่จำเป็นต้องยึดถือของจริง ตลอดจนสีสันก็ให้อย่างเสรี ไม่จำเป็นจะต้องให้มีสภาพดินฟ้าอากาศถูกต้องตามความเป็นจริง ภาพเช่นนี้ข่างเขียนโดยมากมักจะแสดงภาพออกมาเพื่อให้ออบรรยากาศประสานกับท้องดินซึ่งน่าจะเป็นจินตนิยาย

ภาพเขียนภาพฉาย คือการเขียนภาพการตูนนั่นเอง | ภาพการตูนแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ตั้งแต่การตูนสำหรับเด็กไปจนกระทั่งการตูนของผู้ใหญ่เป็นลำดับ ภาพการตูนสำหรับเด็กเล็กนั้นโดยมากมักนิยมเขียนภาพสัตว์ด้วยฝีมือฉาย คือตั้งใจให้ผิดเพี้ยนไปจากของจริงมากมายเกินกว่าปกติดูเสมือนว่าเขียนออกมาอย่างหยาบ ๆ ง่าย ๆ แต่ข่างเขียนนั้นเขียนขึ้นด้วยความยากลำบาก แต่ตั้งใจให้มองดูเขียนขึ้นอย่างลวก ๆ การให้สีหนังสือเด็กก็มักใช้สีคุณภาพราคาถูก

ภาพการตูนสำหรับเด็ก อีกระดับหนึ่ง หมายถึงระดับอายุ ๑๑-๑๖ ปี รัชนีการตูนประกอบเรื่องจะต้องมีความประณีต ขบขัน สวยงาม ตลอดจนกระทั่งฝีมือในการเขียนภาพประกอบจะต้องดีพอจึงจะสามารถดึงดูดเด็กในวัยนี้ให้สนใจได้ สีสันของภาพประกอบจะต้องนุ่มนวลมากขึ้น เพราะเด็กนักเรียนวัยนี้เป็นวัยที่ความสวยงามของธรรมชาติ และสัตว์ได้เป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นภาพประกอบหนังสือสำหรับเด็กวัย ๑๑-๑๖ ขวบ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ข่างเขียนจะต้องระดมความเพียรในการเขียนภาพประกอบหนังสือให้เขาด้วยความรู้สึกนึกคิดที่สุ่มรอบคอบอย่างยิ่งเป็นพิเศษ เด็กวัยนี้กำลังจะถึงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นการเขียนภาพการตูนประกอบเรื่องให้

คนรุ่นนี้มีความยากลำบากยิ่งกว่าการเขียนภาพการ์ตูนให้ผู้ใหญ่อ่านเสียอีก

ส่วยการเขียนการ์ตูนสำหรับผู้ใหญ่อาศัยเหตุการณ์ประจำวันและสังคมในระยนั้น ๆ ตลอดจนวิถีทางการเมืองขณะนั้น ๆ เป็นต้นฉบับสำหรับเขียน แสดงความรู้สึกออกมาอย่างบริสุทธิ์ใจเพื่อให้เกิดความขบขันอย่างสุภาพอันอาจบังเกิดความคลั่งคลายเป็นไปในทางดีแก่ส่วนรวม และรู้จักระวังตนอย่าให้ล้มตนตกเป็นทาสามีสสินจ้างที่อาจจะมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้^{๒๒}

หนังสือที่มีความสำคัญมากในการสร้างภาพประกอบก็คือ หนังสือสำหรับเด็ก เพราะภาพเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยทำให้เด็กสนใจอ่านหนังสือมากขึ้น ในปัจจุบันในวงการศึกษาและวงการห้องสมุด สมาคมภาษาและหนังสือ สำนักพิมพ์ต่าง ๆ ให้ความสนใจต่อการผลิตหนังสือเด็กมาก

การศึกษาวิจัยในแผนกโสตทัศนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีผู้ศึกษาวิจัยเรื่องภาพประกอบในหนังสือแบบเรียนสำหรับเด็กมาแล้ว ๓ ราย คือ

พ.ศ.๒๕๐๘ สันันท์ จูฑะศร ไต่ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์ความสำคัญของภาพประกอบหนังสือแบบเรียนที่มีต่อนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นในประเทศไทย"

พ.ศ.๒๕๑๒ พีระนุช ภาสุภภัทร ไต่ทำการวิจัยเรื่อง "หลักเกณฑ์ในการสร้างภาพประกอบหนังสือแบบเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย"

พ.ศ.๒๕๑๕ ฉลองชัย สุรวัฒนบุรณ ไต่ทำการวิจัยเรื่อง "แบบและสีของภาพประกอบหนังสือสำหรับเด็กอนุบาล"

และการวิจัยของนักศึกษาระดับปริญญาโท แผนกโสตทัศนศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรมีการวิจัย ๑ ราย คือเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๔ วุฒิ แทรสังข์ ไต่ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาแบบ สี และขนาดของภาพประกอบแบบเรียนที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายชอบ"

มีการสัมมนาเรื่องหนังสืออ่านสำหรับเด็กเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๘ และ พ.ศ.๒๕๑๔ เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นการสัมมนาเรื่องหนังสืออ่านสำหรับเด็กกลุ่มอายุ ๑๑-๑๖ ปี ณ ศูนย์วัดศุกการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ ๒๔ พฤศจิกายน ถึง ๓๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๘ จัดโดยคณะกรรมการฝ่าย

^{๒๒} ประยูร จรรย์วาทษ์, "การเขียนภาพประกอบ", รายงานการสัมมนาเรื่องหนังสืออ่านสำหรับเด็ก กลุ่มอายุ ๑๑-๑๖ ปี (พระนิพนธ์: โรงพิมพ์การศาสนา-กรมการศาสนา, ๒๕๑๐) หน้า ๑๖๑-๖๕

วัฒนธรรม ของคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ โดยความร่วมมือของ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

พ.ศ. ๒๕๑๕ มีการสัมมนาเรื่องการจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก ณ ศูนย์ฝึกอบรมครูกรมวิสามัญศึกษา เมื่อ ๑๗-๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ จัดโดยสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย โดยความอุปถัมภ์ของคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อจัดงานมีหนังสือระหว่างชาติ ๒๕๑๕

การสัมมนาทั้ง ๒ ครั้งได้เน้นถึงความสำคัญของภาพประกอบในหนังสือเด็ก และได้ให้คำแนะนำไว้ว่า

ความสำคัญของภาพช่วยให้หนังสืออ่านน่าสนใจขึ้นได้มาก ภาพสำหรับเด็กควร เป็นภาพที่ชัดเจน ถ้าเป็นวิชาความรู้ก็ให้มีภาพและมีคำบรรยายภาพประกอบด้วย ภาพสำหรับเด็กเล็กนิยมเขียนง่าย ๆ เน้นถึงความบริสุทธิ์แจ่มใส และเน้นเรื่องสีให้เป็นที่สนใจของเด็ก ส่วนเด็กวัย ๑๑-๑๖ อยากรู้อยากเห็นและอยากรูละเอียดจริง ๆ ภาพก็ควรสนองความสนใจนั้น มีรายละเอียดให้ดูได้และถูกต้อง วัยเด็กทั้งเด็กเล็กและเด็กวัยรุ่นสนใจกับสิ่งต่าง ๆ ประทับใจได้มาก และจะตั้งใจไปจนโต ช่างเขียนภาพต้องระมัดระวังและมีความมุ่งหมายในการเขียนภาพเพื่อให้เกิดความตั้งงมอยู่ในใจทุกครั้งที่ยื่นภาพ ช่างออกแบบหนังสือพึงประสานงานกับบรรณาธิการหรือหัวหน้าฝ่ายผลิตในเรื่องความคิดในการสร้างภาพให้ตรงกับสาระสำคัญในหนังสือหรือให้ตรงกับบรรยากาศในท้องเรื่อง ให้ตรงกับนิสัยใจคอของตัวละครในเรื่อง ช่างออกแบบวางเค้าโครงรูปภาพทั้งเล่ม ทั้งปก และแนะนำช่างเขียนภาพให้เขียนภาพได้ตรงเป้าหมาย การทูนสำหรับเด็ก ทำนองเกี่ยวกับการเขียนภาพประกอบ เลือกเขียนภาพที่เหมาะสมไม่เลือกเขียนตอนที่ใครายานาเกลียด การเขียนภาพควรดูข้อค้นจากเนื้อเรื่อง และทำให้เห็นข้อที่ตึงงมเด่นขึ้น ความจริงการทูนเป็นเพียงวิถีทางอย่างหนึ่งในบรรดาหนังสือทั้งหลาย ไม่ควรตัดสินลงไปว่าดีหรือเลวเสียหมด ต้องแลดูแต่คุณภาพของการทูนนั้น ๆ หนังสือการทูนที่ทำดีจริง ๆ นั้นก็มีคุณภาพไม่น้อยกว่าหนังสือภาพและยอมจะส่งเสริมนิสัยรักการอ่านได้เป็นอย่างดี

แม่สำหรับผู้ใหญ่เอง ภาพการ์ตูนดี ๆ ก็เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ขอเท็จจริงให้ข้อ
คิดให้เกิดกระทบใจในสิ่งที่ควรคิด ทำให้มีสติมุ่งอุทิศการงานและคุณภาพได้เป็น
อย่างดี^{๒๓}

และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้มีการประกวดการเขียนหนังสือเด็กเพื่อคัดเลือกจัดพิมพ์เป็นที่
ระลึกในปีหนังสือระหว่างชาติ ๒๕๑๕ หนังสือที่ได้รับการคัดเลือกให้จัดพิมพ์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท
คือ (๑) ประเภทอกรอง และ (๒) ประเภทรอยแก้ว สำหรับหนังสือประเภทรอยแก้วที่ได้
รับรางวัลได้แก่

(๑) ชุด "ฝันดี" นางสาวทิพย์วาณี สนิทวงศ์ ณ ออยุธยา ผู้เขียนเรื่อง นายมงคล
วงศ์อุดม ผู้เขียนภาพและจัดรูปเล่ม

(๒) ชุด "กระเช้าดอกไม้" นางสาวทิพย์วาณี สนิทวงศ์ ณ ออยุธยา ผู้เขียนเรื่อง
นายประสงค์ พวงดอกไม้ ผู้เขียนภาพและจัดรูปเล่ม

สำหรับหนังสือประเภทอกรองที่ได้รับรางวัลได้แก่

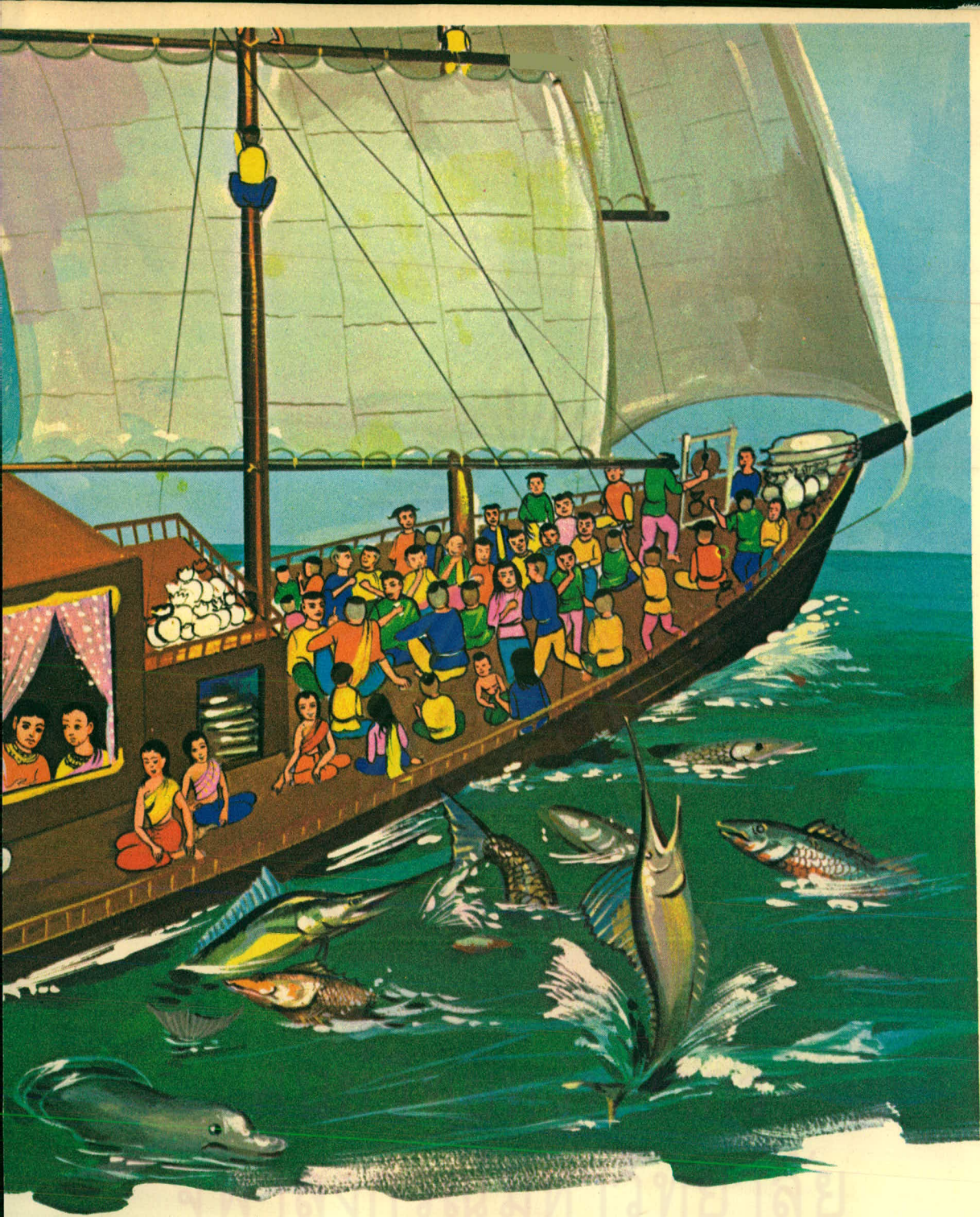
(๑) ชุด "มือของฉัน" นางรุประณี นาคกรทรรพ ผู้เขียนเรื่อง นายพนัส สุวรรณบุญ
ผู้เขียนภาพและจัดรูปเล่ม และ "ป่าลึกลับ" นางเกหลง พานิช ผู้เขียนเรื่อง นายประสงค์ พวง-
ดอกไม้ ผู้เขียนภาพและจัดรูปเล่ม

(๒) ชุด "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" พระยาปริยัติธรรมธาดา ผู้เขียนเรื่อง นายณรงค์
ประกาศโนบล ผู้เขียนภาพและจัดรูปเล่ม

(๓) ชุด "ครอบครัวของเรามีความสุข" นางกรรณิการ์ มณีศิษฐ์ ผู้เขียนเรื่อง นาย
วีระ สัจกุล ผู้เขียนภาพและจัดรูปเล่ม^{๒๔}

^{๒๓} "การจัดพิมพ์หนังสือสำหรับเด็ก", เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๕

^{๒๔} "แดนสีขาว", วารสารทองสมุท ๑๖ (พฤศจิกายน-ธันวาคม, ๒๕๑๕) ๑๕๕๕-๖๐

พระไชยสุริยาภูมิ พาพระมเหสี มาที่ในลำลำเกา ข้าวปลาทหาไปไม่เบา นารีที่เยาว์
ปในเกตรา เฒ่าแก่ชาวแม่แซมมา เสนีเสนา ก็มาในลำลำเกา ตีม้าล่อฉ้อไปใส่เสา
ยุเพลลา ลำเกาก็ไซ้ไปไป เกตรามาในน้ำไหล คำเข้าเปล่าใจ ที่ในมหาวาริ พสุธา
ไม่มี ราชา นารี อยู่ที่พระแกดแลดู ปลากะให้โตมาราหู เทราบลาทุ มีอยู่ในน้ำคล่าไป
ว่าแห้วหฤทัย วายุกาคลาโคล มาในทะเลเอกา แลไปไม่ปะพสุธา เปล่าใจนัยนา
พลัเวลาราดริ

ราชาว่าแก่เสณี่ ใครรู้คดี วารีนี่เท่าใดนา ข้าเฝ้าเล่าแก่ราชา ว่าพ
วารีนี่ไซร์ใหญ่โต ไหลมาแต่ในคอโค แผ่ไปใหญ่โต มโหฬารล้ำน้ำไหล บาลิมิได้
ข้าพระเจ้าเข้าใจ ผู้ใหญ่ผู้เฒ่าเล่ามา ว่ามีพระยาตฤณา ใหญ่โตมโหฬาร กายาเท่า
ชื่อว่าพระยาลำภาที ใครรู้คดี วารีนี่โตเท่าใด โยโลโผผาธาไป พอพระศุริย์โล
โพล์แพ้เวลา แลไปไม่ปะพสุธา ย่อท้อรอร่า ชีวาก็จะประลัย พอปลามาใน
ตฤณาธาไป อาศัยที่ศิระชะปลา ชะแง้แลไปไกลตา จำของ้อปลา ว่าขอขมาอภัย
ที่เราจะไป ไกล่ฤว่าไกล ข้าไหว้จะขอมรคา ปลาว่าข้าเจ้าเยาวพา มิได้ไปมา
อยู่ต่ออธรรณี ตฤณาอาลัยชีวี ลาปลาจรลี ลู่ที่ฎฎาอาศัย ข้าเฝ้าเล่าแก่ภูวไนย พระเจ้า
ฤทัยว่าเหว่เอกา

หนังสือภาพและหนังสือการ์ตูนสำหรับเด็ก

หนังสือภาพและหนังสือการ์ตูนสำหรับในสมัยปัจจุบันที่มีมาตรฐานผลิตโดยสองสำนักพิมพ์คือ
องค์การคาคูรูกา และไทยวัฒนาพานิช มีประมาณ ๑๑๘ เล่ม เป็นประเภทนิทาน ๕๐% ประเภท
เรื่องเกี่ยวกับสัตว์ประมาณ ๒๐-๓๐% ประเภทประวัติศาสตร์และชีวประวัติประมาณ ๕.๕๓%
ประเภทวรรณคดีไทย ๒๒% ประเภทอื่น ๆ น้อยมาก^{๒๕}

หนังสือภาพของทั้งสองสำนักพิมพ์ทำให้เหมาะแก่เด็ก มีภาพสีมากกว่าครึ่ง และมีภาพลาย
เส้น ราคาถูกมาก จึงเป็นปัญหาเรื่องการเขียนและการพิมพ์ เพราะต้นทุนการผลิตสูงมากแต่ขายใน
ราคาถูก^{๒๖}

นอกจากนี้ยังมีหนังสือการ์ตูนของนักเขียนคนอื่น ๆ ที่เขียนเองและจัดทำจำหน่ายเอง เช่น
หนังสือการ์ตูน ตุ๊กตา ผู้เขียนภาพและเรื่องคือ ตุ๊กตา (พิมพ์ กาฬสีห์) หนังสือการ์ตูน หนูजा
เขียนโดย จุมจิม (จัญญู เล็กสมพิศ) หนังสือการ์ตูน เบบี จัดทำโดยวัฒนา หรืออาวัฒน์ (วัฒนา
เพชรสุวรรณ) หนังสือการ์ตูนประเภทนิยาย เช่น เรื่องมังกรสามหัว อศวินคาบคำ จอมอภินิหาร
ผู้เขียนคือ จุก เบี้ยวสกุล ซึ่งเคยทำหนังสือการ์ตูน "การ์ตูนเพื่อนหนู" "การ์ตูนขวัญใจ" ถ้วยและ
ยังมีหนังสือการ์ตูนอีกหลายฉบับพิมพ์จำหน่ายในตลาดหนังสือสมัยปัจจุบัน

ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์รายวัน

ปัจจุบันมีวิวัฒนาการที่ก้าวหน้าเพราะมีเครื่องพิมพ์ทันสมัย มีคนงานเพิ่มขึ้น มีการผลิตได้
รวดเร็วและจำหน่ายมากกว่าแต่ก่อน เนื่องจากการศึกษาของพลเมืองในปัจจุบันเจริญก้าวหน้า และ
มีวิทยาการใหม่ ๆ มากขึ้น การคมนาคมสะดวก หนังสือพิมพ์เข้าถึงหมู่บ้านท้องถิ่นได้มากขึ้น แต่ในค่าน
กำลังใจของนักหนังสือพิมพ์ยังไม่มีเสรีภาพเหมือนสมัยก่อน

^{๒๕} สิริินทร์ ชวงโชติ "สภาพหนังสือเด็ก" การอภิปรายในการประชุมสามัญประจำปี
พ.ศ. ๒๕๑๖ ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ณ หอสมุดแห่งชาติ วันอังคารที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๖
เวลา ๙-๑๒.๐๐ น. (จดจำได้)

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน

ภาพขาวในหนังสือพิมพ์รายวัน มีความสำคัญ มากเพราะทำให้ผู้อ่านได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้เองในวงการหนังสือพิมพ์จึงได้พยายามปรับปรุงให้วิวัฒนาการด้านภาพขาวในหนังสือพิมพ์ตลอดมา กล่าวคือแม้ว่าหนังสือพิมพ์จะได้ใช้ภาพเป็นส่วนประกอบมาแล้วเกือบศตวรรษก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการปรับปรุงให้มีความสำคัญเท่าในปัจจุบันนี้ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคการพิมพ์จากแบบเลตเตอร์เพรส (Letter press) มาเป็นแบบออฟเซต (Offset) ทำให้รูปเล่มของหนังสือพิมพ์ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงไปมาก สมัยก่อนหนังสือพิมพ์ส่วนมากมีภาพในหน้าแรกประมาณ ๑-๒ ภาพ ถัดรวมทั้งฉบับอย่างมากก็อาจมีในราว ๑๐-๑๕ ภาพ ในสมัยนี้จำนวนภาพเพิ่มมากขึ้นเกือบทุก ๆ หน้ามีภาพประกอบ บางฉบับรวมภาพต่าง ๆ ไว้ในหน้าเดียวกันเป็นพิเศษ เช่น ภาพขาวสังคมในหน้า ๔ ของหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ นอกจากนี้ยังได้มีการเปลี่ยนแปลงขนาดและลักษณะของภาพได้ดียิ่งขึ้น ขนาดภาพที่ขยายเพิ่มขึ้นนั้นจะสังเกตได้จากภาพพิมพ์ตามหน้าต่าง ๆ ตอนในฉบับบางฉบับมีภาพขนาดกว้างครอบคลุมกว่า ๓ คอลัมน์ ขนาดภาพนี้ยังแตกต่างกันไปตามเรื่องที่จะนำภาพมาประกอบ ถ้าเกี่ยวข้องกับ กีฬา สังคม ละคร วิหุญ ไททัศน์ มักจะใช้ภาพขนาดใหญ่กว่าภาพที่ลงประกอบเรื่องราวธุรกิจและข่าวสารธรรมดาประจำวัน^{๒๓}

ใน พ.ศ.๒๕๑๒ นายพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร^{๒๔} ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาที่ภาพขาวที่ลงในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ๔ ฉบับ ซึ่งปรากฏตัวเลขดังนี้

ภาพพระนคร-ธนบุรี	๖.๐๓๐	เปอร์เซ็นต์
ภาพต่างจังหวัด	๒.๑๘๑	"
ภาพต่างประเทศ	๒.๖๘๘	"
รวมเนื้อหาภาพทุกประเภท	๑๐.๘๙๙	"

^{๒๓}สุภาพันท์ สุนทรณิ, "วิวัฒนาการและการใช้ประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์เพื่อปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) (อัครสาเนา)

^{๒๔}พงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร, "วิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ไทย" ๕ มี.ค.-วันนักข่าว (พระนคร. โรงพิมพ์สันติพิมพ์การพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๔๘

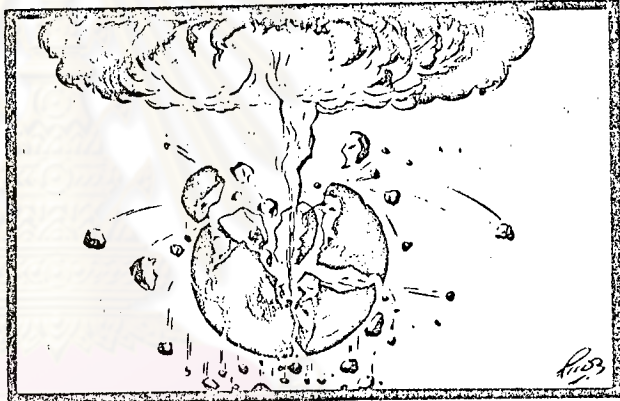
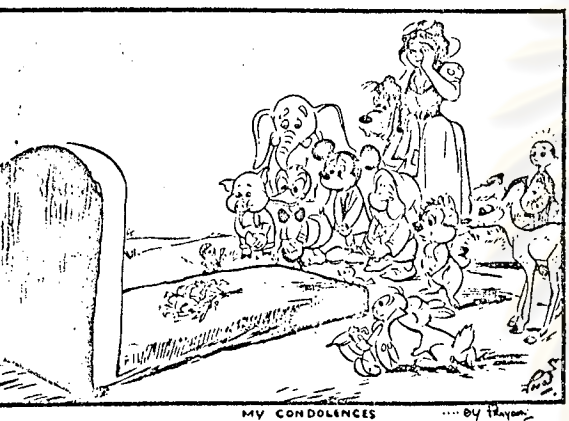
นอกจากมีภาพขาวมากเพื่อเป็นการจูงใจแล้ว ยังมีวิธีจัดทำหน้าแรกให้สะดุดตาด้วยการพิมพ์ภาพสอดสีในหน้าแรก เช่น ไทยรัฐ สอดสีเขียว เดลินิวส์ สอดสีชมพู และสีฟ้า เป็นต้น

นอกจากภาพขาวแล้วยังมีภาพการชุมนุมการเมืองและสังคมประกอบเกือบทุกฉบับ นักเขียนการชุมนุมการเมืองและสังคมในสมัยปัจจุบันมีเพิ่มขึ้นหลายคน ที่มีชื่อเสียงมานานก็คือ ประยูร จรรย์ยาวงษ์ เขียนลงใน ไทยรัฐ ประชาธิปไตย บางกอกโพสต์ นักเขียนใหม่ เช่น คัม (ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช) เขียนลงใน สยามรัฐ ราช เลอสรวง เขียนลงใน หนังสือจักรวาล บ้านเมือง อะเส(อรรถศาสตร์ ตูลารักษ์) เขียนลงใน ประชาธิปไตย หน้า ๔

การชุมนุมภาพลงในหนังสือพิมพ์มีบทบาทในเรื่องการเมืองและสังคมเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้นักเขียนการชุมนุมภาพลงในหนังสือพิมพ์คนหนึ่งได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาหนังสือพิมพ์และการสร้างสรรค์ศิลปการสื่อสาร เขาผู้นั้นก็คือ ประยูร จรรย์ยาวงษ์ เขาเริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนอัสสัมชัญ สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๖ ที่โรงเรียนวัดราชาธิวาส สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ ที่โรงเรียนเบญจมมพิตร ไม่เคยเรียนวิชาวาดเขียนในโรงเรียนวาดเขียนเลย ใช้วิธีจกจำและฝึกฝนด้วยตนเอง การชุมนุมเรื่อง "จันทโครพ" เป็นการชุมนุมเรื่องยาวเรื่องแรกที่สร้างชื่อเสียงให้โดยลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ สุภาพบุรุษ ประชามิตร ใน พ.ศ.๒๔๕๑ เขาเคยได้รับรางวัล "การชุมนุมเพื่อสันติภาพ" ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกาใน พ.ศ.๒๕๐๓ และเคยเดินทางรอบโลกเพื่อชุมนุมเขียนการชุมนุม เคยฝึกงานกับการทำภาพยนตร์การชุมนุมกับวอลดทิตสันย์ เขาเคยเขียนภาพการชุมนุมลงใน สยามนิกร พิมพ์ไทย สยามรัฐรายวัน และ สัปดาห์ ปัจจุบันเป็นนักเขียนอิสระเขียนลงใน ไทยรัฐ ประชาธิปไตย และ บางกอกโพสต์ ภาพของเขามี ๒ ประเภท คือ ประเภท ล็อกการเมือง และสังคม และการชุมนุมเรื่องยาว เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๔ เขาได้รับรางวัลแมกไซไซ ณ นครมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ ในฐานะที่ได้ทำงานในด้านการวิจารณ์สังคมและการเมือง มูลินีนิแมกไซไซได้สดุดีเกียรติคุณของเขาว่า ตลอดเวลา ๓๐ ปีที่เขาได้ทำงานในฐานะนักวิจารณ์การเมืองและสังคม ปากกาของเขามีได้มีเพียง เพื่อจะเขียนออกมาเป็นรูปภาพเท่านั้น แต่ยังสามารถทำให้รูปการชุมนุมของเขาบรรยายเรื่องราวได้อย่างสมบูรณ์ด้วยความเชี่ยวชาญอีกด้วย ซึ่งน้อยคนนักจะทำได้ เขามีได้เขียนการชุมนุมเพื่อจะสร้างความขมขื่นแก่ประชาชน แต่ยังไม่กระทำเพื่อความเข้าใจอันดี การชุมนุมของเขาสามารถจะบรรยายถึงเรื่องราวต่างๆ ได้ดีกว่าคำบอกเล่าด้วยปาก และเรื่องราวทุกเรื่องที่เขาเขียนจะเกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนใหญ่ทั้งสิ้น ผลงานของเขาส่วนใหญ่จะอยู่ในห้องทำนองคำนิมิตคล้อยเข้าไปแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากวงราชการ และจะรักษาผลประโยชน์ของผู้ยากจน เขามีความคิด

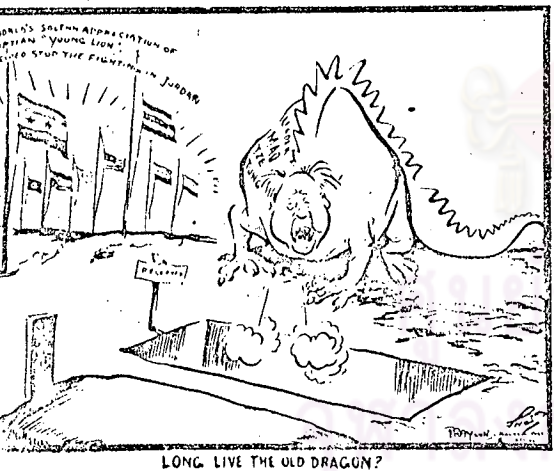

ส่วนหนึ่งของงานเขียนการ์ตูน: (บน) เรื่องลักษณะวงศ์ ตอนนางยักษ์แปลง ในสยามรัฐรายวัน (ซ้าย) วันที่ โลกสูญเสียนายวอลท์ ดิสนีย์ สุขเล็ก (อันหลังสุด) เป็นคนหนึ่งที่สะท้อนใจมาก และแสดงอารมณ์ออกมาเป็นภาพการ์ตูนลงใน น.ส.พ. บางกอกโพสต์ทันทีพร้อมกับโทรเลขแสดงความเสียใจไป..(ล่างซ้าย)งานการ์ตูนสากลที่แพร่ไปทั่วโลก

การทดลองระเบิดปรมาณูครั้งสุดท้าย THE LAST NUCLEAR TEST
SIAM BATH WEEKLY, 1953

(บน) ภาพขณะเลิกการประกวดภาพการ์ตูนของโลก จากหลายร้อยภาพหลายสิบนักเขียนกว่า ๓๐ ประเทศ

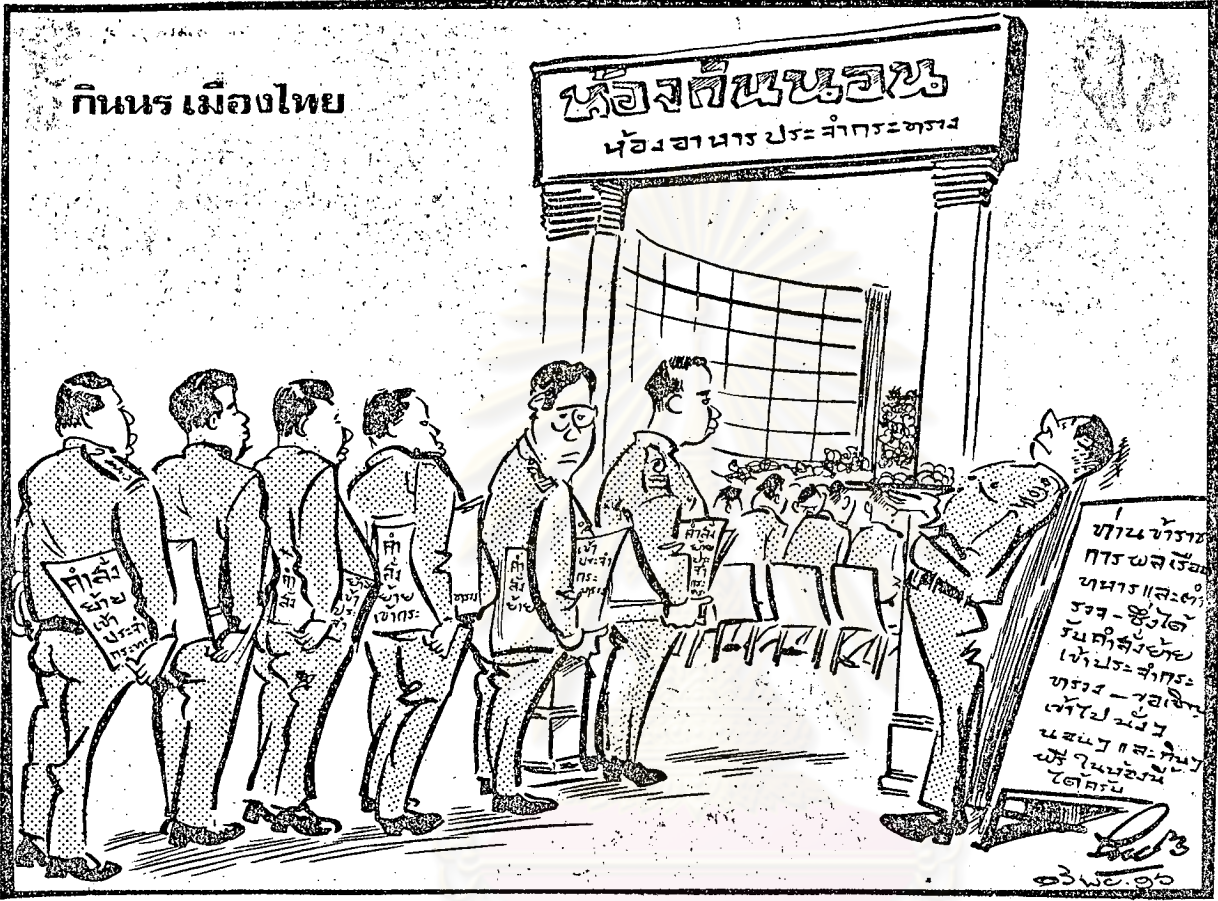

LONG LIVE THE OLD DRAGON?

ตัวอย่างภาพการ์ตูนเรื่องยาว และการ์ตูนการเมือง ของ ประยูร จรรย์ยาวงษ์ (จาก บทความเรื่อง "ประยูร จรรย์ยาวงษ์ ยอดนักเขียนการ์ตูนของเมืองไทย" โดย ณรงค์ รุ่งวัฒนา ใน เสรีภาพ ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๕, ๒๕๑๔ หน้า ๓๓-๔๑)

กัณทร เมืองไทย

ห้องที่นอนของ
ห้องอาหาร ประจำกระทรวง

ภาพการ์ตูนล้อการเมืองของ ประยูร จรรย์วาทย์ หลังจากวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล นักเขียนการ์ตูนมีเสรีภาพในการเขียนมากกว่าเดิม

(จากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐฉบับวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๖ หน้า ๓)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

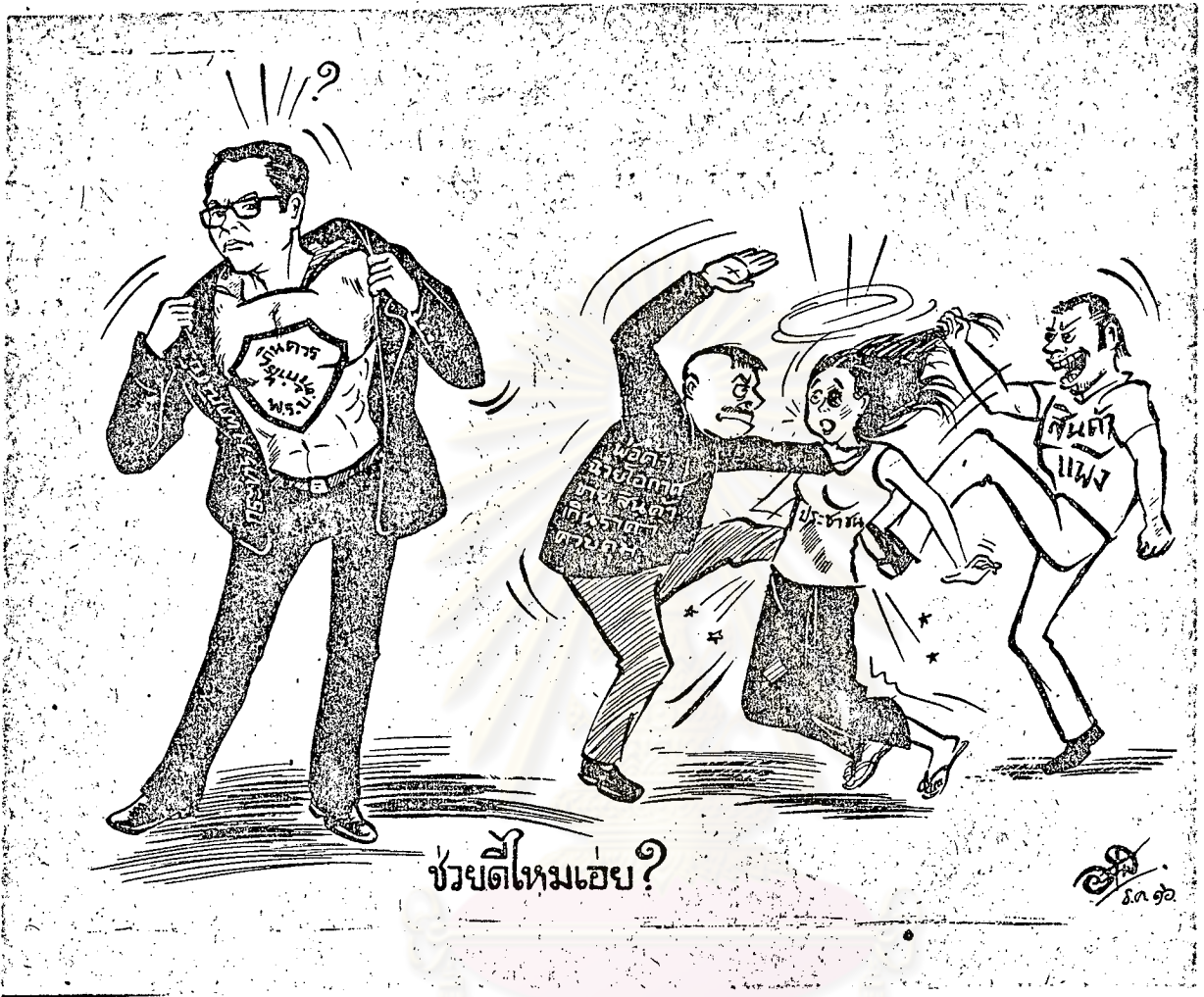

ของเขมรเขาน่ะเธอ

ภาพการ์ตูนล้อการเมืองต่างประเทศของ ม.ล.รอมฤทธิ ปราโมช (ต้ม)

ใน สยามรัฐ ฉบับวันเสาร์ที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ หน้า ๙

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ช่วยตีไหมเอ๋ย?

ภาพล้อการเมืองและสังคมของ อะเส ในประชาธิปไตย

ฉบับวันอังคารที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๖ หน้า ๔

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นอิสระ มีมนุษยธรรม มีอารมณ์ขันมาก ปากกาของเขาไม่มีพรสวรรค์ในการทำหน้าที่เพื่อพิทักษ์ความจริง
ด้วยความสามารถ และด้วยอารมณ์แห่งศิลปิน เขาใช้ภาพของเขาเสียดสีถากถางผู้ที่ใช้ตำแหน่งหน้าที่
แสวงหาอำนาจ และความมั่งคั่งให้แก่ตนเองด้วยอารมณ์ขัน เพื่อป้องกันผลประโยชน์ของสาธารณชนผู้ยาก
จนอย่างเที่ยงตรง^{๒๕}

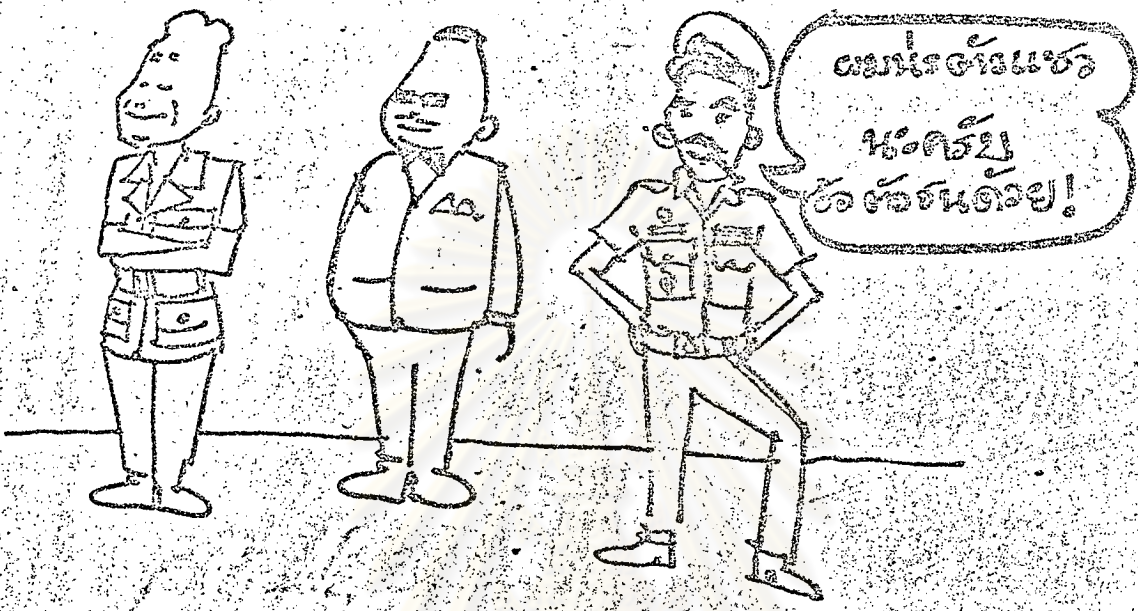
การเขียนภาพล้อการเมืองและสังคมมีผลทำให้เขาถูกจำกัดเสรีภาพในการเขียนในตอนปลาย
สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี เขาจึงหันมาเขียนเรื่องแนะนำการทำกับข้าว ขนม
การปลูกต้นไม้ การเลี้ยงสัตว์ และวิธีป้องกันโรคต่าง ๆ จากประสบการณ์ของตนเองเป็นพื้นฐาน หลังจาก
วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล เขาจึงมีเสรีภาพในการเขียนภาพล้อการเมือง
และสังคมตามเดิม

การทูลภาพล้อในสมัยปัจจุบันเป็นสิ่งที่มีความหมายมาก ในคราวเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนิสิต
นักศึกษาเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ภาพการทูลเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ใช้ในการวิจารณ์การกระทำของ
หัวหน้ารัฐบาลและบริวาร ผู้เขียนภาพเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร และภาพการทูลจะปรากฏอยู่
ในหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับ เพราะภาพการทูลเป็นภาพที่คุ้นแล้วเข้าใจได้โดยไม่ต้องใช้คำอธิบาย
มาก และดูเพื่อความบันเทิงใจอีกด้วย

หนังสือ 3 ม. (๓๐๓ หน้า 157)
ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์และรายอื่น ๆ

ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ และรายอื่น ๆ ประกอบด้วย ภาพถ่ายและภาพวาด
ภาพถ่ายมักใช้ประกอบข่าวต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นภาพสี่เหลี่ยมที่ภาพวาดมักใช้ประกอบเรื่องนวนิยายที่ลงเป็น
ตอน ๆ / นักเขียนภาพประกอบเรื่องนวนิยายที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันส่วนมากมีความรู้ในด้าน การเขียนภาพ
จากวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยศิลปากร เช่น เฉลิม นาคีรักษ์ เขียนภาพประกอบเรื่องวรรณคดี
ไทยใน วิทยาสาร มีแนวการเขียนคล้าย ๆ กับแนวการเขียนของเหม เวชกร ปยุต เงากระจ่าง
เขียนภาพประกอบใน คุณหญิง ชาลนรงค์ ติษฐานนท์เคยเขียนภาพประกอบใน เคล็ดเมล์วันจันทร์ สกุลไทย
และ ลลนา นพรัตน์ เขียนภาพประกอบใน นพเก้า คุณหญิง พนม สุวรรณบุญย์ เขียนภาพในหนังสือ

อะไรเอ่ย? อยู่ดีไฟฟ้าลอสถการ

สังคมที่ร่ำรวยที่ 8 ของโลก

ภาพการ์ตูนภาพหนึ่งจากฝ่ายนิทรรศการมหาวิทยาลัยศิลปากร ในการต่อสู้เพื่อรัฐธรรมนูญ

ตั้งแต่วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ - ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

(ภาพขาวจาก ประชาชาติรายสัปดาห์ ๑ (๒๒-๓๐ พฤศจิกายน, ๒๕๑๖), ๒๓-๒๔)

ทั่วไป บรรณาธิการเขียนภาพประกอบใน บางกอก และ ชาว มวลพินิจ นนทิสัย รัตนกุลต์ แพท(ศิริ-
สวัสดิ์ พันธุมสุต) จักรพันธ์ โปษยกฤษณ์ อังคาร กัลยาณพงศ์ ทั้ง ๕ จิตรกรนี้เขียนภาพในหนังสือ
ลลนา นอกจากนี้ยังมีนักเขียนภาพในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐรายสัปดาห์ ชาวกรุง นอกจากภาพถ่าย
ภาพวาดประกอบนวนิยายแล้วยังมีภาพการ์ตูนในวารสารต่าง ๆ เช่น วิทยาสาร ชัยพฤกษ์ การ์ตูนชัย-
พฤกษ์ ซึ่งมีนักเขียนประจำสำนักพิมพ์

การเขียนภาพประกอบเรื่องนวนิยายในหนังสือพิมพ์

ลักษณะของภาพมักเป็นภาพลายเส้น และภาพสเก็ตซ์ บางเรื่องในบางฉบับมีภาพถ่ายประ-
กอบ หนังสือพิมพ์ สกุลไทย รายสัปดาห์เคยใช้ภาพถ่ายประกอบเรื่องนวนิยายอยู่ระยะหนึ่ง เป็นภาพถ่าย
ตัวละครในเรื่องซึ่งจางนักแสดงภาพยนตร์และละคร หรือผู้มีชื่อเสียงในสังคมมาแสดงเป็นแบบประกอบ
ในเรื่อง

นักเขียนภาพประกอบนวนิยายในหนังสือพิมพ์มี ๓ ประเภท คือ

๑. ประเภทนักเขียนประจำอยู่ที่สำนักพิมพ์
๒. นักเขียนที่รับต้นฉบับไปเขียน
๓. นักเขียนภาพประกอบเรื่องที่ตนเป็นผู้แต่ง เช่น สุวรรณี สุคนธา

วิธีการเขียนภาพประกอบ นักเขียนภาพต้องอ่านต้นฉบับเรื่องที่จะเขียนเสียก่อนจึงจะเขียน
ไปตามจินตนาการของนักเขียนภาพเอง แต่มีบางครั้งที่นักเขียนภาพไม่ได้อ่านต้นฉบับ เนื่องจากผู้แต่ง
เรื่องส่งต้นฉบับซ้ำ ทางสำนักพิมพ์จะกะเกณฑ์ให้เขียนเป็นภาพที่เขาต้องการ เช่น ให้เขียนเป็นรูปผู้หญิง
อ้วนเล็ก เป็นต้น

ภาพประกอบเรื่องนวนิยายประกอบด้วย ภาพหัวตาย และภาพประกอบเป็นตอน ๆ ในการ
เขียนภาพหัวตาย หมายถึงภาพประกอบที่ชื่อเรื่องซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงทุกสัปดาห์ อาจเปลี่ยนแปลงครั้งหรือ
สองครั้ง เมื่อสำนักพิมพ์หรือเจ้าของได้รับจดหมายแนะนำจากผู้อ่านว่าให้เปลี่ยนแปลงที่ชื่อเรื่อง ในการ
เขียนภาพประกอบเป็นตอน ๆ ไม่ควรเขียนภาพที่เป็นจุดไคลแมกซ์ของเรื่อง เพราะจะทำให้ผู้อ่านรู้เรื่อง

เสื้อแขนพอง
ควั้สร้างแบบหน้า 108 ↓

↑ เสื้อปกทหารเรือ
ควั้สร้างแบบหน้า 108

↑ เสื้อคอเช้กระบายอก
ควั้สร้างแบบหน้า 109

เสื้อเดียวสำหรับแต่งกับกระโปรง
หรือกางเกง ประเภททพอง
หรือระบายแบบน่ารัก สีสดใส
สำหรับสาวสมัย แต่งโดยทั่วไป

แพท เขียนภาพประกอบ

...ของมันไปเรื่อย ๆ แล้วก็หายเบื่อไปเอง แก้วอยู่
 ...และ อยู่กับพ่อ อยู่กับบ้าน อยู่ที่ประตู รักษาเนื้อ
 ...ให้ดี สักวันหนึ่งคนที่พอสำหรับแก้ว เขาก็จะมาหา
 ...ตัวเอง"

"คนอย่างแก้ว คนดี ๆ ใครเขาจะมารัก มีแต่
 ...คนกับบรรดกรรมทางน่ะสิ คนงานบริษัทมัน พวกชาว
 ...ชาวดงมิ่ง"

"ไม่แน่หรอก วันหนึ่งแก้วอาจจะได้เป็นคน
 ...บรรดกรรมทาง คุณนายบ้านไร่ หรือคุณนายผู้กอง"

"แต่แก้วก็ไม่ได้รักคนนั้น คุณล้มเลิกใจแล้วว่าใจ
 ...มันเป็นอย่างไร"

ล้มก็ถอนใจลึกก่อนตอบหล่อนว่า
 "ถ้าแก้วยังไม่แต่งงานกับใคร วันหนึ่งเมื่อสม
 ...พร้อมแล้ว ผมจะมาขอแต่งงานกับแก้ว"
 "คุณแข็งใจพูด คุณไม่ได้รักแก้วสักนิดเดียว"
 "วันหนึ่งผมอาจจะรัก"

"ฮึ" แก้วอูทานออกมาคำเดียว แล้วก็
 ...ก่อนให้ ม่ออย่างหรือ เขาโตจนบ้านนี้แล้ว ทดออก
 ...มาได้ว่ารักใครไม่เขิน ข้างไหนก็ไม่เชื่อ แก้วอยาก
 ...จะต้องจ้างผู้หญิงหากินสักคนหนึ่งมาปล้ำเขาคูนั้นก็
 ...จะทำอย่างไร

ภาพเขียนสี เกิดขึ้นประกอบนวนิยายเรื่อง "ทางสายนี้ชื่อพิศวาสฆาตกรรม"

ในหนังสือพิมพ์ ดลนา

เมื่อเธอโผล่... หนึ่งเธอก็...
นือรพบแล้ว เขาไม่ได้คิดเลย... สัมเสียงนั้นช่างอ่อนโยนจนสุกกักัน
พบแล้ว เขาจะอย่างไรต่อ... ตัน

กลางอารมณ์เครียด ดทสด
หล่อน จะหักห้ามไว้ทำไมกัน

ภาพเขียนลายเส้นประกอบนวนิยายเรื่อง "พรุ่งนี้ฉันจะรักคุณ" ในหนังสือพิมพ์สกุลไทย ซึ่งผู้แต่งเรื่อง คือ สุวรรณี สุคนธา เขียนภาพเอง

วิทวัส - กฤษิต อภิวัฒน์
รังตะวัน - สคนธ์ทิพย์ เสนะวงศ์

“รังจะ อย่าคิดอะไรมาค่ะ คนดี นกถึงแต่ว่าขณะนั้น อดใจใน เรากำลังมีความสุขด้วยกันพอแล้ว”

ภาพถ่ายประกอบเรื่อง "เพชรร้าย" ใน สกุลไทย ซึ่งจางนักแสดงมาแสดงท่าทางประกอบ

ตอนจบเสียก่อนทำให้ไม่ติดตามการอ่านเรื่องนั้นต่อไป ในการเขียนทุกครั้งต้องรักษาคุณลักษณะประจำตัวของตัวละครให้เหมือนกันทุกครั้ง เช่น ภาพนางเอกเป็นหญิงสาววัยรุ่น ก็ต้องเขียนเป็นเด็กวัยรุ่น การเขียนภาพบางภาพต้องใช้เวลาในการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมละเอียด เพื่อจะเขียนในลูกของชัดเจน เช่น ภาพผู้หญิงชาวเขาเผ่าต่าง ๆ หรือวัตถุบางอย่างที่ผู้เขียนนึกภาพเขียนไม่ได้ทันที ต้องศึกษารายละเอียดมาประกอบการเขียน ถ้าไม่ได้ศึกษาหรือไม่มีเวลาพอก็จะทำให้เขียนภาพเป็นแบบกลาง ๆ คราว ๆ ไม่สวยงาม

ปัญหาของการเขียนภาพประกอบในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์แบ่งได้เป็น

๑. การพิมพ์ภาพไม่ได้ดีเท่าที่ผู้เขียนภาพต้องการ บางทีนักเขียนภาพเขียนภาพได้ดีสวยงามมาก ต้องการพิมพ์สี่ แต่ฝ่ายการพิมพ์พิมพ์ให้ ๓ สี จึงได้ภาพไม่สวย
๒. ระยะเวลาในการเขียนภาพ บางทีมีเวลาเขียนระยะสั้นมากและกระชั้นชิด ทำให้เขียนไม่เต็มที่ ภาพจึงไม่สวยงามหรือติดตามที่ต้องการ บางภาพผู้เขียนต้องศึกษาค้นคว้ารายละเอียดมาประกอบในการเขียนเพื่อให้ลูกของ สมเหตุสมผล ถ้าไม่มีเวลาพอก็จะเขียนได้ไม่ดี
๓. นักเขียนภาพได้ค่าแรงน้อย เป็นผลทำให้เขียนภาพไม่ได้ดีเท่าที่ควร เพราะผู้เขียนต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการศึกษาค้นคว้ารายละเอียดมาประกอบการเขียนภาพ และนักเขียนภาพประกอบส่วนมากมักมีงานประจำ เช่น คำนการสอนนักเรียน งานเขียนภาพเป็นงานพิเศษจึงไม่ค่อยมีเวลา เมื่อได้ค่าแรงน้อยก็ต้องเขียนไปตามความสามารถของตนเองเท่าที่สามารถจะทำได้

ภาพประกอบในหนังสือพิมพ์ของต่างประเทศ เป็นภาพที่มีคุณภาพดีในด้านารพิมพ์ และการเขียนภาพ เพราะนักเขียนภาพจ้างนางแบบและนายแบบมาแสดงท่าทางประกอบให้นักเขียนภาพเขียนภาพอีกที ภาพจึงสวยงาม แต่หนังสือพิมพ์ของไทยบางฉบับก็ให้ค่าแรงในการเขียนภาพประกอบมากพอสมควร เช่นหนังสือพิมพ์ ลลนา บีอาร์